هەڵوەشاندنی بیرۆکەی پەڕگیریی

زنجیرەی یەکەم

ڕێکخراوی داعش

لووتکەی پەڕگیریی

نووسینی

عەلی باپیر

چاپی دووەم

ناسنامەی کتێب

نـــــاو : ڕێکخراوی داعش لووتکەی پەڕگیریی

بابـەت : فیکریی

نووسینی: عەلی باپیر

دیـزاین : محمد حسین خەتی

بـــەرگ : قەهار بلباس

چاپخانە: چاپخانەی ڕۆژهەڵات

چـــاپ : دووەم چاپ

تـــیراژ: (500) دانە

نـــرخ : 2500 دینار

لەبەڕێوەبەرایەتی گشتی کتێبخانە گشتیەکان ژمارەی سپاردنی (١٣١) ی ساڵی (٢٠١٥) ی پێدراوە

07504671394

mdmaktaba@gmail.

هەڵوەشاندنی بیرۆکەی پەڕگیریی

زنجیرەی یەکەم

ڕێکخراوی داعش

لووتکەی پەڕگیریی

نووسینی

عەلی باپیر

١٤٣٩ ك / ٢٠١٧ز

چاپی دووەم

ameer.maktab@yahoo.com

/AliBapir /AliBapir /MediaAmeerOffice

www.alibapir.net

بسم الله الرحمن الرحيم

﴿ قُلْ يَٰٓأَهْلَ ٱلْكِتَٰبِ لَا تَغْلُواْ فِى دِينِكُمْ غَيْرَ ٱلْحَقِّ وَلَا
تَتَّبِعُوٓاْ أَهْوَآءَ قَوْمٍ قَدْ ضَلُّواْ مِن قَبْلُ وَأَضَلُّواْ كَثِيرًا
وَضَلُّواْ عَن سَوَآءِ ٱلسَّبِيلِ ٧٧ ﴾المائدة

پێشكەش بێ

به هەر كەسێك كه هەوڵدەدات له مسوڵمانەتییدا:

هاوسەنگ بێو خەتی نێوەڕاست بگرێو، دوور بێ له:

كورتهێنانو كەمتەرخەمییو، تێپەڕاندنو زێدەڕۆیی.

پێشەکی چاپی دووەم

الحمدلله، وصلاته وسلامه على عباده الذين اصطفى

لەکاتێکدا ئەم پێشەکییە دەنووسم کە "وەك دوو سێ ساڵ لەمەو بەر پێشبینییم کردبوو" ڕێکخراوی بەناو (دەوڵەتی ئیسلامیی) ناسراو بە (داعش) لەهەر کام لە سوریاو عێراقدا تەواو شپرزە کراوەو، پانتاییەکی کەمی لەو سەرزەمینەی لەسەرەتاوە بەدەستیەوە بوو "لەو دوو وڵاتەدا" بەدەستەوە ماوەو، کەوتۆتە ڕۆژانی کۆتایی تەمەنی.

هەڵبەتە جگە لەو چارەنووسەش بۆ (داعش) چاوەڕێ نەدەکرا، چونکە هەمیشە پەڕگیریی‌و سەرکێشیی، تەمەنی کورتەو زۆر بڕناکات، ئەوەی زۆر بخورێ کەم دەبڕێ، ڕێکخراوێك لەکەس ڕازیی نەبێ‌و، هیچ کەس لێی ڕازیی نەبێ‌و، بیرکردنەوەو ڕەفتاری پێچەوانەی شەریعەت بێ‌و، لەگەڵ عەقڵ‌و مەنتقیدا دژ بوەستێ، هەر ئەوە سەرەنجامی دەبێ.

شایانی باسیشە ئەم کتێبەو دوو هاوەڵەکەی دیکەشی:

1- {بالادانو تاوانی پەڕگیران،بەرامبەر بەئیسلام نەمانخاتە دوودڵیی‌و گومان}.

2- { پەڕگیریی: پێناسەی، نیشانەکانی پەڕگیران، هۆکارەکانی پەڕگیریی، شوێنەوارو دەرهاویشتەکانی، چارەسەری}.

پاش تەرجەمەکردنیان بۆ زمانی عەرەبیی لە دوو توێی کتێبێکدا، هەتا ئێستا دووجاران چاپ کراوە،یەکەمیان لە (بەریتانیا/ لەندەن) بەناوونیشانی: (نقض فكرة التطرف)دووەمیشیان لەمیصر/قاهیرە،بەناوونیشانی:(نقْضُ التطرف ودحض أفكار المتطرفين)

هەروەها هەرسێکیان بەجیاجیا تەرجەمەی زمانی فارسیش کراون.

لە خوای بالآدەستو میهرەبانیش دەپاڕێمەوە: دەرووی خێر لە مسوڵمانان بکاتەوەو هیدایەتیان بدات کە زیاتر لە ئایینەکەیان تێبگەنو تێیدا پێبگەن، چونکە بێگومان: وێڕای بارودۆخی سیاسییو ئابوورییو کۆمەڵایەتییو ناهەموارو پڕ ستەمی کۆمەڵگاکانی مسوڵمانان، پیلانو فێڵی زلهێزانو ڕژێمە وابەستەو دابەستەکانیانو، دامودەزگا هەواڵگرییەکانیان، کرچو کاڵییو تێنەگەیشتوویيو پێنەگەیشتوویی مسوڵمانانیش بە گشتییو بەتایبەت زۆرێك لە چینی گەنجو تازە پێگەیشتوویان، ڕۆڵێکی گەورەی گێڕاوەو دەگێڕێ لە پەیدابوونو تەشەنەکردنی دەستەو تاقمە پەڕگیرو لادەرەکانی، وەك (داعش)و هاو وێنەکانیدا.

دیارە لە بەرنامەشدا هەیە کە لە داهاتوویەکی نزیکدا، ئەو سێ کتێبە کە کۆی بیستو دوو (٢٢) وتاربوونو، بە زنجیرە لەلاپەڕەی تایبەتیی بەندەدا : (www.facebook.com/ali bapir)بڵاوکراونەوە، لە دووتوێی کتێبێکدا بەناوونیشانی: (هەڵوەشانەوەی بیری پەڕگیریی) چاپو بڵاوبکەینەوە.

والسلام علينا وعلى عبادالله الصالحين

١/ محرم/١٤٣٩ک

١٣/٩/٢٠١٧ز

هەولێر

پێشەکی چاپی یەکەم

إنَّ الْحَمْـدَ للهِ نَحْمَـدُهُ وَنَسْتَعِينُهُ،وَنَسْـتَغْفِرُهُ،وَنَعُوذُ باللَّـهِ مِـنْ شـرُورِ أَنْفُسِـنَا، وَمِـنْ سَيئَاتِ أَعْمَالِنَا، مَنْ يَهْده اللهُ فَلاَ مُضِـلَّ لَهُ، وَمَنْ يُضلِلْ فَلاَ هَادِيَ لَهُ، وَأَشْهَدُ أَن لاَ إلَهَ إلاّ اللهُ وَحْدَهُ لاَ شَرِيكَ لَهُ، وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّداً عَبْدُهُ وَرَسولُهُ.﴿ يَـٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ ٱتَّقُواْ ٱللَّهَ حَقَّ تُقَاتِهِۦ وَلَا تَمُوتُنَّ إِلَّا وَأَنتُم مُّسۡلِمُونَ ﴿١٠٢﴾ ﴾ آل عمران،

﴿ يَـٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ ٱتَّقُواْ رَبَّكُمُ ٱلَّذِي خَلَقَكُم مِّن نَّفۡسٖ وَٰحِدَةٖ وَخَلَقَ مِنۡهَا زَوۡجَهَا وَبَثَّ مِنۡهُمَا رِجَالٗا كَثِيرٗا وَنِسَآءٗۚ وَٱتَّقُواْ ٱللَّهَ ٱلَّذِي تَسَآءَلُونَ بِهِۦ وَٱلۡأَرۡحَامَۚ إِنَّ ٱللَّهَ كَانَ عَلَيۡكُمۡ رَقِيبٗا ﴿١﴾ ﴾النساء،

﴿ يَـٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ ٱتَّقُواْ ٱللَّهَ وَقُولُواْ قَوۡلٗا سَدِيدٗا ﴿٧٠﴾ يُصۡلِحۡ لَكُمۡ أَعۡمَٰلَكُمۡ وَيَغۡفِرۡ لَكُمۡ ذُنُوبَكُمۡۗ وَمَن يُطِعِ ٱللَّهَ وَرَسُولَهُۥ فَقَدۡ فَازَ فَوۡزًا عَظِيمًا ﴿٧١﴾ ﴾الأحزاب.

أَمَّـا بَعْـدُ: فـإنَّ أَصْـدَقَ الحَـديث كَـلامُ اللهِ وَخَيْـرَ الْهَـدِي هـدْيُ مُحَمَّـد وَشـرَّ الأُمُـورِ مُحْدَثاتُها، وَكُلَّ مُحْدَثَةٍ بِدْعَة، وَكُلَّ بِدْعَةٍ ضَـلاَلَةٌ، وَكُلَّ ضَـلاَلَةِ فِي النَّار.

خوای پەروەردگاری کاربەجێ "سبحانە وتعالی" کە خاوەنی سەرجەم ناوە هەرە چاکەکانو تێکڕای سیفەتە هەرە پەسندەکانە، بوون (وجود)ی بەباشترین شێوە دروستکردوەو بەتەواوترین شێواز هەڵخستوە، بەجۆرێك کە لە تێکڕای بووناو، لەیەك یەکی دروستکراوەکاندا، هیچ ناڕێکییو کەمو کووڕییەك بەدی ناکرێ، وەك فەرموویەتی:﴿ ٱلَّذِي خَلَقَ ٱلۡمَوۡتَ وَٱلۡحَيَوٰةَ لِيَبۡلُوَكُمۡ أَيُّكُمۡ أَحۡسَنُ عَمَلٗاۚ وَهُوَ ٱلۡعَزِيزُ ٱلۡغَفُورُ ﴾الملك:١، واتە: (خوا) ئەو کەسەیە حەوت ئاسمانی لەسەر یەك هەڵچنراوی هێناونەدی،

لەدروستکراوی (خوا)ی بەبەزەییدا نارێکیی بەدی ناکەی، دەجا چاوبگێرەو سەرنج بدە! بزانە هیچ کەلێنو کەموکوڕییەك دەبینی!

ئنجا بەرچاوترین لایەنی تێرو تەواوی دروستکراوەکانی خوا "عز وجل" بریتییە لەهاوسەنگیی (إتّزان)و تەرازوو ڕاوەستانیان، وەك خوای دادگەر فەرموویەتی:﴿ وَٱلسَّمَآءَ رَفَعَهَا وَوَضَعَ ٱلۡمِيزَانَ ﴾الرحمن: ٧، واتە: وە ئاسمانی بەرزکردۆتەوەو تەرازووی داناوە، یانی: تەرازووی لە نێوان دروستکراوەکانیدا داناوە، یان: دروستکراوەکانی بە تەرازوو (میزان) داناون.

ئاشکراشە کە هۆکاری هاوسەنگ بوونو ڕێكو پێكو تەرازووبونی دروستکراوەکانی خوای بەرزومەزن، زادەی زانیاریيو دەستەڵاتو حیکمەتو بەزەیی تێرو تەواو و بێ سنووری خوایە، ئنجا وەك چۆن دروستکراوەکانی خوا "کە زادەو بەرهەمی سیفەتە ڕەهاو بێ سنوورەکانی" هاوسەنگو بێ هەڵەو پەڵەن، فەرمایشتەکانیشی کە لەزانیاری بێ وێنەو ڕەهایەوە هاتوون "وەك خوا فەرموویەتی:﴿ قُلۡ أَنزَلَهُ ٱلَّذِي يَعۡلَمُ ٱلسِّرَّ فِي ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضِۚ إِنَّهُۥ كَانَ غَفُورٗا رَّحِيمٗا ﴾الفرقان:٦.

واتە: بڵێ ئەوکەسە ناردوویەتە خوار (یانی: قورئان) کە نهێنی ئاسمانەکانو زەوی دەزانێ، بەهەمان شێوە تێرو تەواونو لە ڕاستییو دادگەرییدا تەواویان کردوە، وەك فەرموویەتی: ﴿ وَتَمَّتۡ كَلِمَتُ رَبِّكَ صِدۡقٗا وَعَدۡلٗا ﴾الأنعام:١١٥-، وە وشەی پەروەردگارت لەڕاستییو دادگەرییدا لەوپەڕی تەواویی دان....

هەربۆیەش مسوڵمانان ئەگەر باش‌و ڕاست‌و دروست لە ئیسلام تێبگەن‌و، چاك پێیەوە پابەند بن‌و بەملاولادا لانەدەن، بێگومان لەسەر ئاستی تاك‌و كۆمەڵیان، خاوەنی كەسایەتییەكی هاوسەنگ دەبن‌و، هاوسەنگیی زەقترین سیفەت‌و دینداریی‌و دنیادارییەكی ڕێك‌و ڕاستیان دەبێ، وەك چۆن هاوەڵە بەڕێزو دڵسۆزەكانی پێغەمبەر (ﷺ) "خوا لێیان ڕازی بێ" بەگشتیی بەو جۆرە بوون، بەتایبەت پێشكەوتووە یەكەمەكان لە كۆچكەران‌و پشتیوانان، هەر بۆیەش خوای دادگەرو میهرەبان مـوژدەی ڕەزامەندیی‌و بەهەشتەكانی خـــۆی بـــەوانیش‌و بەشــــوێنكەوتووە باشەكانیشـــیان داوە، وەك فەرموویـــەتی:

﴿وَٱلسَّـٰبِقُونَ ٱلۡأَوَّلُونَ مِنَ ٱلۡمُهَـٰجِرِينَ وَٱلۡأَنصَارِ وَٱلَّذِينَ ٱتَّبَعُوهُم بِإِحۡسَـٰنٖ رَّضِيَ ٱللَّهُ عَنۡهُمۡ وَرَضُواْ عَنۡهُ وَأَعَدَّ لَهُمۡ جَنَّـٰتٖ تَجۡرِي تَحۡتَهَا ٱلۡأَنۡهَـٰرُ خَـٰلِدِينَ فِيهَآ أَبَدٗاۚ ذَٰلِكَ ٱلۡفَوۡزُ ٱلۡعَظِيمُ﴾التوبة:١٠٠، واتە: وە پێشـكەوتووە یەكەمینـەكان لەكۆچـكەران‌و پشـتیوانان‌و ئەوانەش كە بەچاكیی شوێنیان كەوتوون، خوا لێیان ڕازییـەو ئـەوانیش لـەو ڕازیـن، وە چەندان باغی بۆ داناون، ڕووباریـان بـەژێردا دەڕۆن، بەهەمیشـەیی تێیـان دان، ئـا ئـەوە بردنەوەی مەزنە.

هەروەها هەر بۆیەش پێغەمبەری خـوا (ﷺ) سـێ سـەدە سـەرەتایەكە (القرون الثلاثة الأولى)ی ئۆممەتەكەی بە باشترین پشـت (جیل)و سـەدەكانی ئۆممەتەكـەی دانـاون، وەك دەفەرموێ: (خَيْرُ النَّـاسِ قَرْنِـي ، ثُمَّ الَّذِينَ يَلُونَهُمْ ، ثُمَّ الَّذِينَ يَلُونَهُمْ..)[1] واتـە: باشـترینی خـەڵكی سـەدەی مـنن، ئنجـا ئەوانـەی دوای وان، ئنجـا ئەوانـەی دوای

١) أَخْرَجَهُ أَحْمَـد بـرقم:(٤١٣٠)، وَالبُخَـارِيُّ بـرقم:(٢٥٠٩)، وَمُسْـلِمٌ بـرقم:(٢٥٣٣)، وَالتِّرمِـذِيُّ برقم:(٣٨٥٩) وَقالَ: حَسَنٌ صَحِيح، وَابْنُ مَاجَهْ برقم:(٢٣٦٢).

وان..(عَبْدالله بْن مَسْعُود)یش خوا لێی ڕازی بێ لە بارەی هاوەڵانی پێغەمبەرەوە "خوا لێیان ڕازی بێ" گوتوویەتی: (مَنْ كَانَ مِنْكُم مُتأسِّياً فَلْيتأسَّ بأَصْحَابِ مُحَمَّد ﷺ، فَإِنَّهُمْ أَبرَّ هَذِهِ الأُمَّةَ قُلُوباً، وأَعمَقَها عِلْمَاً، وَأَقلَّها تكلُّفاً، وَأَقْوَمُهَا هَدْياً، وَأَحْسَنها حَالاً، قَوْم اختارَهُم الله لِصُحْبَةِ نَبِيِّه، وَإِقَامَةِ دِيْنهِ فاعرفوا لَهُم فَضْلَهم، واتَّبِعوهُم في آثارِهِم، فِإِنَّهُم كَانُوا عَلَى الهدى المستَقِيم)[٢]، واتە: كێ لە ئێوە لەسەر مەشقێك دەگەڕێ، با هاوەڵانی موحەممەد (ﷺ) بكاتە سەرمەشق، چونكە دڵپاكترینی ئەم ئۆممەتەو، زانیاریی قووڵترینو، كەم تەكەللوفترینو، ڕێو شوێن ڕاستترینو، حاڵ باشترینی، كۆمەڵێكن خوای بەرز بۆ هاوەڵێتیی، پێغەمبەرەكەیو بەرپاكردنی ئایینەكەی هەڵیبژاردوون، دەجا چاكەو پایەیانتان لەبەر چاوبێو، بەدوای شوێنەوارو ڕێو شوێنیان بكەون، چونكە ئەوان لەسەر ڕێنماییەكی ڕاست بوون.

ئنجا لەسۆنگەی ئەوەوە كە لە ڕۆژگاری ئێستاماندا، چەندان گرووپی پەڕگیرو تێپەڕێنەر لە نێو مسوڵماناندا پەیدا بوون، كە بە بیروڕاو ڕەفتارە پەڕگیرانەكانیان، بوونەتە مایەی "لەبەر چاوی خەڵكێكی نەشارەزا بەئیسلام" ناشیرین كردنو بێزراندنی سیماو دیمەنی گەشو جوانی ئیسلامو مسوڵمانەتیی، كە وەك گوتمانو بەرچاوترینو زەقترین نیشانەی ئیسلامو مسوڵمانیەتیی، هاوسەنگیی (إعتدال)ە.

بۆیە بەئەركێكی گرنگو گەورەی سەرشانی خۆم زانی بەرانبەر بەئیسلامو مسوڵمانان "پاش ڕاوێژكردنو ئیستیخارە كردن (الإستشارة والإستخارة)" كە قۆڵی لێ هەڵماڵمو، لەبەر ڕۆشنایی قورئانو سوننەتو، بە بەهرە وەرگرتن لەقسەو بۆچوونو

٢)جامع بيان العلم وفَضْلِهِ، ج٢ ص١٣٤.

بەرهەمی زاناو پێشەوایان، لەبارەی پەرگیریی و تێپەڕاندن (**التطـرُّف والغلـوّ**)ەوە چەند باسێك بنووسمو، سەرەنجام ئەوەی لەو بارەوە نووسیم، بووبە سێ زنجیرەی چەند ئاڵقەیی بەم شێوەیە:

زنجیرەی یەکەم: هەڵوەشانەوەی بیروڕاو ڕەفتارە پەرگیرانەکانی ڕێکخراوی (**داعش**).

زنجیرەی دووەم: با لادانو تاوانی پەڕگیران، بەرانبەر بە ئیسلام نەمانخاتە دوودڵیی و گومان.

زنجیرەی سێیەم: پەڕگیریی: هۆکارەکانی، شوێنەوارەکانی، چارەسەری.

شایانی باسیشە وام بەباشزانی کە لەم هەلو مەرجەدا، هەرکام لەو سێ زنجیرە باسە، دوای بلاوکردنەوەیان ئاڵقە ئاڵقە، کە سەرجەم بیستو دوو ئاڵقەن، لەتۆڕی کۆمەڵایەتیی فەیسبووك، لە لاپەڕەی تایبەتی خۆم: (www.facebook.com/alibapir)دا، بەجیا جیا چاپو بلاوبکەینەوە، تاکو زووترو ئاسانتر بگەنە دەستی خوێنەرانی بەڕێز، دواتریش خوا پشتیوان بێ، هەرسێك زنجیرەکە "پاش دووبارە ڕێکخستنەوەو پاشو پێش پێکردن" لەدوو توێی کتێبێکدا بە ناوونیشانی: (هەڵوەشاندنی بیرۆکەی پەڕگیریی) (**نقض فكرة التطـرُّف**)دا چاپو بلاو دەکەینەوە.

دیارە هاوکات لەگەڵ بلاوکردنەوەی ئەو سێ زنجیرە باسە بەزمانی کوردیی، بەزمانی عەرەبییش، سەرەتا لەپەیجی تایبەتی خۆمو، پاشانیش لەدوو توێی کتێبێکدا، چاپو بلاودەکرێنەوە، لەژێر ناو ونیشانی: (**نقض فكرة التطرُّف**)دا.

بۆیەش لێرەوە سوپاسو پێزانینم ئاراستەی برای بەڕێزو دڵسۆزم: (مامۆستا یاسین حسن محمد) دەکەم، خوای بەبەزەیی بەباشترین شێوە پاداشتی بداتەوە، کە قۆڵی هیممەتی لە وەرگێڕانی ئەو سێ زنجیرە باسە بۆ زمانی عەرەبیی، هەڵکرد[٣].

لەخوای خاوەن بەزەیيو بەخششی بێ سنووریش دەپاڕێمەوە، کە زیاتر هیدایەتی مسوڵمانان بداتو بەئیسلامی بەرجەستە لەقورئانو سوننەتدا ئاشنایان بکات، وە بەهۆی تێگەیشتنو پێگەیشتنی چاکتریانەوە، بەڵاو پەتای پەڕگیریی یان لەکۆڵ بکاتەوەو، جارێکیی دیکەش خۆری ئیسلامی مایەی ڕەحمەتو ئاسوودەیی بەختەوەریی بۆ سەرجەم جیهانییان، لەدنیادا بدرەوشێتەوە ڕەونەق بداتەوە.

﴿ سُبْحَانَ رَبِّكَ رَبِّ الْعِزَّةِ عَمَّا يَصِفُونَ وَسَلَامٌ عَلَى الْمُرْسَلِينَ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴾

٢٩صفر ١٤٣٦کۆچی

٢١کانوونی یەکەمی ٢٠١٤ی زایینیی

هەولێر

ameer.maktab@yahoo.com
/AliBapir /AliBapir /MediaAmeerOffice
www.alibapir.net

٣)هەروەها سوپاسو پێزانینو دوعای خێرم بۆ سەرجەم ئەو برا دڵسۆزانەم هەیە، کە بۆ تایپکردنو هەڵەچنی ئەم باسانە، دەستگەرمانەو لێبڕاوانە خۆیان ماندووکردوە.

پێناسەیەكی كورتی ئەم زنجیرەیە

بەڕێزان!

لەكەس شێرراوە نیە كە لەم ڕۆژگارەماندا مەسەلەی پەڕگیریی‌و توندو تیژیی لەنێو مسوڵمانانیدا بەگشتیی، بۆتە بنیشتە خۆشكەی سەرزاران، بەتایبەت پاش سەرهەڵدانی ڕێكخراوی دەوڵەتی ئیسلامیی ناسراو بە (داعش)، بۆیە بەپێویستم زانی كە زنجیرە باسێك لەوبارەوە بنووسم بەناو و نیشانی: (ڕێكخراوی داعش لووتكەی پەڕگیریی)، ئەویش بەسێ ئامانج:

یەكەم: بەگریی كردن لەئیسلامی بەرجەستە لە قورئان‌و سوونەتداو ڕەواندنەوەی ئەو تەم‌و مژەی بەهۆی ڕەفتاری پڕ هەڵەو پەڵەی پەڕگیران (متطرفون)ەوە لەزەینی خەڵكێكی زۆردا، لێی ئاڵاوەو ڕووی گەش‌و درەوشاوەی ڕاستەقینەی شاردۆتەوە، یان شێواندوە.

دووەم: بەرچاو ڕوونكردنەوەی ئەو گەنج‌و لاوە خوێن گەرمانەی كە بەدرووشم‌و سیما زەق‌و لاف لێدان (إدِّعاء)ە ڕووكەشییەكانی پەڕگیران، فریو دەخۆن‌و لەخشتە دەچن‌و، سەرەنجام ئەگەر نەشفەوتێن، دەستیان لەبنی هەمبانەی بەتاڵەوە دەردەچێ‌و، تووشی نائومێدیی‌و ڕەشبینیی دەبن، چونكە بێگومان تێپەڕاندن (غُلوّ) هەمیشە تەمەنی كورتەو بۆ دنیاو قیامەتیش خاوەنەكەی جگە لە پەشێمانیی هیچی لێ سەوز ناكات.

سێیەم: ڕێگاگرتن لەكەسانی كینە لەدڵی دژ بەئیسلام‌و مسوڵمانان بەگشتیی‌و تەوژمی ئیسلامیی بەتایبەتی، كە لەپەنای پەڕگیرانداو بەبیانووی دژایەتیی كردنیان، قسەی بێ سەرو بەر بكەن‌و تانەو تەشەر لەئیسلام‌و مسوڵمانان بگرن.

شایانی باسیشە ئەم زنجیرەیە لە ڕێ خۆشکردن (تمهید)ێكو شەش ئاڵقە پێکهاتوە، بەم ناو و نیشانانەی خوارێ:

ڕێ خۆشکردن: هۆکارەکانی پەڕگیریی‌و چۆنیەتی چارەسەری.

١. پێناسەی داعش‌و هەڵسەنگاندنی بیرو ڕاو ڕەفتارەکانی.
٢. بەکوێلەکردنی مرۆڤەکان لەم ڕۆژگارەدا، تاوانەو دژی شەریعەتە.
٣. هەرجۆرە دەستدرێژییەك بۆ سەر نامسوڵمانانی مەدەنیی بێ زیان، ستەم‌و تاوانە.
٤. بەرگریی کورد لە نیشتیمانی خۆی، ئەرکێکی شەرعییە.
٥. هەرکەسێکی مسوڵمان لە بەرگریی لێکردنی دین‌و ژین‌و نیشتیمانیدا بکوژرێ، شەهیدە.
٦. نابێ بەهەڵە ئەنجامدانی جیهاد، جیهادمان لەبەرچاو بخات.

هیواداریشم ئەم زنجیرەیە هەرسێك ئامانجە سەرەکییەکەی کە بوونە پاڵنەری نووسینی، بەباشترین شێوە بێنێتەدی.

ڕێ خۆشکردن

هۆکارەکانی پەڕگیریی و چۆنیەتی چارەسەری

ئەم بابەتە لەدوو تەوەری سەرەکییدا دەخەینە ڕوو:

یەکەم: هۆکارەکانی پەڕگیریی و توندو تیژیی.

دووەم: ڕێگای چارەسەری پەڕگیریی و توندوتیژیی.

یەکەم : هۆکارەکانی پەڕگیریی و توندوتیژیی

توندوتیژیی‌و پەڕگیریی دیاردەیەکی مرۆیی‌و جیهانییەو، تایبەت نیە بە ئایین‌و ئیدۆلۆژیاو گەل‌و کۆمەڵگایەکی دیاریکراوەو، مێژووی ڕابردوو و واقیعی ئێستای دنیاش باشترین بەڵگەیە لەوبارەوە.

بەگشتیی هۆکارەکانی توندڕەویی‌و پەڕگیریی لەسەر ئاستی تاك‌و گرووپ، دوو بەشن:

أ- هۆکارە خودییەکان: (العَوَامل الذَّاتِية) وەك: دەمارگیریی‌و داخراویی.

ب- هۆکارە بابەتییەکان (العَوَامل الموضُوعِية) وەك: هەبوونی ستەم‌و چەوساندنەوە.

هەڵبەتە هۆکارەکانی پەڕگیریی‌و پەنابردنە بەر توندوتیژیی لەلایەن هەندێك دەستەوگرووپی ئیسلامییەوە، لەڕۆژگاری ئەمڕۆی مسوڵمانانداا، زۆرن، کە گرنگترینیان ئەمانەن:

یەك: ئەو بارودۆخە نائاساییەی کە مسوڵمانانی تێدان، کە لەسۆنگەی بەجێماوییانەوە، لەهەردووك بواری دین‌و ژین، یان دینداریی‌و دنیادارییدا، ئەهلی کوفرو زلهێزانی تەماعکار، بەستەم‌و دەستدرێژیی جۆراوجۆریان پشوویان پێ تەنگ کردوون‌و شپرزەیان کردوون‌و، سەرەنجام کەسانێکی دڵگەرم‌و کەم حەوسەڵەو کورتبین، لە کاردانەوە (رد فعل)دا پەنا دەبەنە بەر پەڕگیریی‌و توندوتیژیی.

دوو: هەروەها ڕژێمە سیکۆلاریست‌و خۆسەپێن‌و دیکتاتۆرەکانیش، کە ئەگەر ئیسلامییەکان بانگەواز بکەن، بە حەپس‌و زیندان‌و ئەشکەنجە لە گەڵیاندا ڕووبەڕوو

دەبنەوەو، ئەگەر بەشداریی هەڵبژاردنیش بکەن‌و لێیان ببەنەوە، کودەتای سەربازییان بەسەردا دەکەن‌و، بە زلهێزان‌و ڕژێمە میراتییە بەجێماوەکانیش گەلەکۆمەکێیان لە دژ دەکەن! وەك لە میسرو لە فەلەستین دژی ئیسلامییەکان ڕوویدا، دیسان بەشێك لەئیسلامییەکان بەرەو توندوتیژیی پاڵدەدەن، چونکە بەدیموکراسییە ساختەکەیان‌و درووشم‌و بانگەشە بۆشەکانیان، دووچاری نائومێدیی‌و بە بنبەست گەیشتنیان دەکەن.

سێ: دیسان تێگەیشتنی سەرکێلانەو ڕووکەشانە (الفهم السطحي)ی بەشێك لە مسوڵمانان، بەتایبەت لە چینی گەنج‌و لاو، دەربارەی ئیسلام‌و دەقەکانی شەریعەت‌و، قووڵ نەبوونەوەیان بە قورئان‌و سوننەتدا، بۆ پەیپێبردنی ڕاستییەکانی ئیسلام‌و بەها بەرزەکانی، هۆکارێکی دیکەی کاریگەری ئەو کەچ فەهمیی‌و حاڵی نەبوونەیە، کە سەرەنجام خاوەنەکەی پەلکێشی توندوتیژیی‌و پەڕگیریی دەکات.

بەڵگەش لەسەر ئەوە کە تێگەیشتنی سەرکێلانەو ڕووکەشیی لەشەریعەت، مایەی دەمارگیریی‌و داخراویی‌و، پاشان پەڕگیریی‌و پەنا بردنە بەر توندو تیژییە، ئەوەیە کە پێغەمبەری خوا ﷺ لەبارەی (خَوَارِج)ەوە کە یەکەمین گرووپی سەرکێڵ لەدین تێگەیشتووی پەڕگیری نێو ئوممەتی ئیسلام بوو "لەڕووی ڕیزبەندیی کاتیی (الترتيب الزمني)یەوە" فەرموویەتی: (يَقْرَؤُونَ الْقُرْآنَ لاَ يجَاوِزُ حَنَاجِرَهُمْ)[٤]،

واتە: قورئان دەخوێنن، بەڵام لە گەروویان تێناپەڕێ، یانی: لێی تێناگەن.

چوار: بێگومان هەرکام لە:

---

٤) أَخْرَجَهُ أَحْمَد برقم: (١٤٨٤٦)، وَالبُخَارِيُّ برقم: (٤٧٧١)، وَمُسْلِمٌ برقم: (١٠٦٣)، وَالنَّسَائِيُّ في"الكبرى"برقم: (٨٠٨٧)، وَابْنُ حِبَّانَ برقم: (٤٨١٩).

١- ڕژێمە دیکتاتۆرە میراتییە طائیفییە بەعسییەکەی بەشار ئەسەد لەسوریا، کە وڵاتەکەی خۆی بەسەر خەڵکە ستەملێکراوە ڕاپەڕیوەکەیدا کاول کردو، زۆربەی خەڵكو جەماوەرەکەی "کە سوننە مەزهەبن بە عەرەبو کوردەوە" خەڵتانی خاكو خوێن کرد.

٢- وە حکوومەتە تاکڕەوە طائیفییە هەشت ساڵییەکەی مالیکیی لە عێراق، کە وێڕای پەراوێزخستنو دوورخستنەوەی عەرەبی سوننە لە حوکمڕانییو، تەنگ پێ هەڵچنینو تەنگەتاو کردنیان بەگشتیی، دەستیشی نەپاراست لەکوشتنو بڕینو گرتنو دەربەدەرکردنو ڕاوەدوونانی خەڵکێکی زۆریان، بەتایبەت ئەوانەی کە ڕۆڵی سەرو مشوورخۆریان دەگێڕا، وە گوێی نەدا بە داواکارییە ڕەوایەکانیان، کە ماوەی ساڵێك زیاتر بەشێوەی گردبوونەوەی ئاشتییانە لە مەیدانەکانی بەغدادو موسڵو ڕومادییو فەللوجەو سامەڕڕاو...هتددا، بەردەوام بوونو،سەربارەش سوپایەکەی! هێرشی کردە سەر چادرەکانیانو سووتاندنیانو ژمارەیەکیشیان لێ کوشتنو دەستگیرکردن، بەڵێ، هەرکام لەو دوو ڕژێمەو سیاسەتە چەوتەکانیان کاریگەریی گەورەی هەبوو، بۆ زەمینە خۆشکردن بۆ سەرهەڵدانو گەشەکردنو فراوانبوونی گرووپە توندڕەوەکان بەگشتییو بەتایبەت ڕێکخراوی داعش لە سوریاو عێراق، هەرچەندە هەتا ئێستاش زیانباری گەورەی دەستی داعش، عەرەبی سوننەیە!

دووەم: ڕێگای چارەسەری پەڕگیریی و توندوتیژیی:

ڕێگای چارەسەرو بنبڕکردنی دیاردەی توندوتیژیی و پەڕگیرییش لەنێو مسوڵمانان‌دا "بەڕای من" لەم حەوت هۆکارەدا خۆی دەنوێنێ:

هۆکاری یەکەم: هەوڵدانی مسوڵمانان بۆ خۆگۆڕین‌و پاکسازیی‌و چاکسازیی هەمەلایەنە کردن لە دینداریی‌و دنیادارییاندا، چونکە خۆگۆڕین‌و خۆچاککردن لەڕووی فیکریی‌و عەقیدەیی‌و ڕەوشت‌و ئاکارو...هتدەوە، بناغەی گۆڕانی واقیع‌و پاکسازیی‌و چاکسازیی تێداکرانیەتی، وەك خوای زاناو توانا فەرموویەتی: ﴿إِنَّ ٱللَّهَ لَا يُغَيِّرُ مَا بِقَوۡمٍ حَتَّىٰ يُغَيِّرُواْ مَا بِأَنفُسِهِمۡ ۝١١﴾ الرعد.

هۆکاری دووەم: چاوبەخۆداگێڕانەوەی مسوڵمانان لەبواری ناسینی ئیسلامی بەرجەستە لە قورئان‌و سوننەتداو، دڵنیابوون لەو ڕاستییە کە تەنیا وەحی خوا بەکەڵکی هەموو سەردەم‌و ڕۆژگارو تێکڕای کۆمەڵگایەکان دێ، بۆیە پێویستە بوێرانەو ئازادانە گوێ‌و چاوی عەقڵ‌و دڵمان بەڕووی قورئان‌و سوننەتدا بکەینەوەو، لەبەر ڕۆشنایی چاك ناسین‌و ئاشنابوون بەواقیعی ئێستای خۆماندا، سەرنجیان بدەین‌و لێیان تێبگەین، بەتایبەت لەبواری دنیاداریی‌و مامەڵەکان (المعَامَلاَت)دا، کە شەریعەت لەڕووی حیکمەتەوە بەدانانی چەند هێڵێکی گشتی وازی لێهێناوەو، بۆشایی زۆر تێدا بەجێهێشتوە، تاکو بەشەر بەگوێرەی پێداویستییەکانی ژیان‌و گوزەرانی کۆشش (إجتهاد) بکات‌و پڕی بکاتەوە.

هۆکاری سێیەم: دەبێ وریابین‌و بۆ چوون‌و تێگەیشتنی زاناو پێشەوایانمان، بەپێشین‌و پاشین (السلف والخلف)ەوە، لەبواری هەڵس‌و کەوتە دنیاییەکان (المعاملات الدنیویة)دا، نەکەینە کۆت‌و زنجیرو عەقڵ‌و دەست‌و پێی خۆانی پێ نەبەستین!

هۆكاری چوارەم: جەخت كردنەوە لەسەر ڕوونكردنەوەی ئەم ڕاستییانەی خوارێ:

یەك: بەپێی (بوونناسییو جیهانبینی ئیسلامیی) خوا مرۆڤی بەگشتی لەسەر زەوی كردۆتە خەلیفەی خۆیو تاقی دەكاتەوەو دنیای بۆكردۆتە تاقیگە (محل ابتلاء)، وەك فەرموویەتی: ﴿ ٱلَّذِى خَلَقَ ٱلۡمَوۡتَ وَٱلۡحَيَوٰةَ لِيَبۡلُوَكُمۡ أَيُّكُمۡ أَحۡسَنُ عَمَلٗاۚ وَهُوَ ٱلۡعَزِيزُ ٱلۡغَفُورُ ٢ ﴾الملك، وە مرۆڤەكان ئازادكراون لەبواری بڕوا هێنانو نەهێناندا: ﴿ وَقُلِ ٱلۡحَقُّ مِن رَّبِّكُمۡۖ فَمَن شَآءَ فَلۡيُؤۡمِن وَمَن شَآءَ فَلۡيَكۡفُرۡۚ ٢٩ ﴾الكهف.

بۆیە مسوڵمانان بۆیان نیە هەر بیریش لەوە بكەنەوە، كە ئیسلام بەسەر خەڵكدا فەرز بكەن، چونكە ئەوە پێچەوانەی حیكمەتی دروستكردنی مرۆڤەو، بابای ئیسلام بەسەردا سەپێنراویش، دەكرێ بە موونافیق نەك بڕوادار!

دوو: ئیسلام كە دوا پەیامی خوایە بۆ مرۆڤەكان، قەوارەیەكی سیاسیی كە بنیاتی دەنێ، دەبێ جێی هەموو مرۆڤەكانی تێدا ببێتەوە، خاوەنی هەر فیكرەو ئاینێك بن، چونكە خوا "عز وجل" لە پێناسەی پێغەمبەری خاتەمدا ﷺ**فەرموویەتی**:﴿ وَمَآ أَرۡسَلۡنَٰكَ إِلَّا رَحۡمَةٗ لِّلۡعَٰلَمِينَ ١٠٧ ﴾الأنبياء،

كەواتە: شوێنكەوتووانی پێغەمبەری خاتەم ﷺناگونجێ مایەی زەحمەتو ناڕەحەتیی بن بۆ هیچكەسو، ئەگەر وابوون، بەلادەر لەبەرنامەو ڕێبازی وی دادەنرێن، وەلەدەوڵەتی ئیسلامییشدا بۆماوەی سێزدە سەدە وێڕای مسوڵمانان، سەرجەم ئەو نامسوڵمانانەی كە ئامادە بوون هاوولاتیی سەلامەتو بێ زیان بن، لەژێر سایەیدا بەڕێزو حورمەتەوە حەوا بوونەوە، هەر لەجوولەكەو نەصرانییەكانەوە بگرە، هەتا یەزیدییو صابیئەو مەجووسییو

بووژاییو بتپەرستو هیندۆسییو....، وەبێگومان ئەگەر ئەوەی داعش لەماوەی پازدە ڕۆژدا بە یەزیدییو نەصرانییەکانی کرد، دەوڵەتی ئیسلامیی بەزەکاتی ئەوەی کردبایە، ئێستا تاکە نامسوڵمانێك لەجیهانی ئیسلامدا نەمابوو! .

سێ: بناغەی هەڵسو کەوتی مسوڵمانان لەگەڵ نامسوڵماناندا بریتیە لە: چاکەکارییو هاوکاریی (البروالإقساط) مەگەر ئەو نامسوڵمانانە شەڕ بەمسوڵمانان بفرۆشنو زیان بەدینو ژینیان بگەیەنن، وەك خوا فەرموویەتی: ﴿ لَّا يَنْهَىٰكُمُ ٱللَّهُ عَنِ ٱلَّذِينَ لَمْ يُقَٰتِلُوكُمْ فِى ٱلدِّينِ وَلَمْ يُخْرِجُوكُم مِّن دِيَٰرِكُمْ أَن تَبَرُّوهُمْ وَتُقْسِطُوٓاْ إِلَيْهِمْ ... ﴿٨﴾ ﴾المتحنة.

چوار: پەڕگیرییو توندو تیژیی لەئیسلامدا قەدەغەیەو خاوەنەکەی گوناهبارەو، سەرەنجامیشی سەر بەفەتارەت چوونو دەست لەبنی هەمبانەی خاڵییەوە دەرچوونە، وەك خوا "عز وجل" فەرموویەتیی:﴿ يَٰٓأَهْلَ ٱلْكِتَٰبِ لَا تَغْلُواْ فِى دِينِكُمْ ...﴿١٧١﴾ ﴾النساء.

پێغەمبەریشﷺفەرموویەتی: (هَلَكَ الْمُتَنَطِّعُونَ ثَلاَثاً)[٥]واتە: پەڕگیران فەوتاون.

هەروەها فەرموویەتی: (إِيَّاكُمْ وَالْغُلُوَّ فِي الدِّينِ، فَإِنَّمَا أَهْلَكَ مَنْ كَانَ قَبْلَكُمْ الْغُلُوُّ فِي الدِّينِ)[٦]، واتە: خۆتان لە تێپەڕاندن لە دینداریيدا دوور بگرن، چونکە ئەوانەی پێش ئێوە هەر بە تێپەڕاندن لە دینداریيدا لە بەین چوون.

---

٥) أَخْرَجَهُ أَحْمَد برقم:(٣٦٥٥)، وَمُسْلِمٌ برقم:(٢٦٧٠).

دیارە مەبەست لە (تنطّع) و (غلوّ)یش زێدەڕۆیی‌و تێپەڕاندنەو، بێگومـان جـوانیی‌و ڕەونـەقی ئیسلام‌و لەگەڵ فیترەتی ساغدا گونجانیشی، بەهۆی هاوسەنگیی (إعتدال)یەوەیەتی، بۆیە هەر کام لە تێپەڕاندن‌و بەزایەدان (إفراط و تفریط) بـەلادان‌و گونـاهو سەرپێچـیی دادەنـرێن‌و، دینداریی ڕەسەن‌و ساغ ئەوەیە کە نە لەشەریعەت تێپەڕێنی، نە لێی بەجێ بمێنی.

پێنج: زانایانی موعتەبەرو متمانە پێکراوی ئیسلام لە پێشین‌و پاشین بە پشتبەستن بە چەندان ئایەت‌و فەرموودە، بەکافردانان (تکفیر)ی مسوڵمانانیان بەبێ بەڵگەو ئیسپاتی ڕوون‌و بێ چەندو چوون، بەلادان‌و گوناهێکی گەورە داناوە، بۆیە بە مەنزڵگای کوفر (دارالکفر) دانانی سەرجەم وڵاتانی ئیسلامیی، لە بەرئەوەی لە ڕووی سیاسییەوە بەئیسلام حوکم ناکرێن، لە حاڵێکدا کە پڕن لە مسوڵمان‌و دروشمەکانی ئیسلامییان تێدا بەرپا دەکرێن، قسەیەکی بێ بنەمایەو، تاوانێکی زلە بەرانبەر بەمسوڵمانان بەگشتیی.

هەروەها بە کافر دانانی سەرجەم ئەو لایەنە ئیسلامییانەی بەشـداریی لـە پرۆسـەی سیاسـیی کۆمەڵگاکانیاندا دەکەن، وە بە کافردانانی هەموو ئەو هێزانەی سەربەو ڕژێم‌و حکومەتانەن، کە کەم‌و زۆر شەریعەت پیادەناکەن، بـەبێ هـەڵاواردن‌و ڕوونکردنـەوە (تفصـیل)و پـۆلێن کردن (تصنیف)، پێچەوانەی ڕای سەرجەم زانایانی ئیسلامە.

پێغەمبەریش ﷺ فەرموویەتی: (لاَ يَرْمِي رَجُلٌ رَجُلاً بِالفِسْقِ أَوِ الكُفْرِ، إلاَّ ارْتَدَّتْ عَلَيْهِ، إنْ لَـمْ يَكُنْ صَاحِبُهُ كذَلِكَ)[٧]

---

٦) أَخْرَجَهُ ابْنُ مَاجَهْ برقم: (٣٠٢٩)، وَالطَّبَرَانِيُّ بـرقم: (١٢٧٤٧)، وَالنَّسَـائِيُّ بـرقم: (٣٠٥٧) وَأَبـي يَعْلَى برقم: (٢٤٢٧)، وَابْنُ حِبَّانَ برقم: (٣٨٧١) قَالَ شُعَيْب الأرنـؤوط: إِسْـنَادُهُ صَـحِيح عَلَـى شَـرْطِ مُسْلِم.

٧) أَخْرَجَهُ أَحْمَد برقم: (٢١٥٠٣)، وَالبُخَارِيُّ برقم: (٣٣١٧)، وَمُسْلِمٌ برقم: (٦١).

واتە: هیچكەس پیاوێك بە لادانو كوفر تۆمەتبار ناكات، مەگـەر بۆخـۆی دەگەڕێتـەوە، ئەگەر هاوەڵەكەی وانەبێ.

شەش: دامەزراندنی دەوڵەتو جێبە جێكردنی شەریعەتو دانانی خەلیفە، وەك داعش كردنی، هەرسێكیان پێچەوانەی عەقڵو شەرعن، چونكە:

أ- دەوڵـەتو قەوارەی سیاسیی لـە ئیسلامدا، بەبێ ڕەوایی (شـرعية) پێـدانی ئازادانـەی كۆمەڵگا، دروست نیەو، سیرەو ژیانی پێغەمبەریش ﷺباشترین بەڵگەیە لـەو بارەوە، چونكە وەك ئاشكرایە پێغەمبەری خوا ﷺلەشاری مەككە "كە زۆربەی هەرە زۆری خەڵكەكە بڕوایان پێ نـەهێنا" قـەوارەی سیاسـیی بـۆ دانەمـەزراو، هـەر لەهـەوڵی دۆزینەوەی پێگەیەكی جەماوەرییدا بوو، هەتا ڕێی لـە خەڵكی (يَثْرِب) هەڵكەوتو لـە لای (عَقَبَة) "كە ناوی شوێنێكە لـە نیزیك مەككـە" پـەیمانی یەكـەمو دووەمیـان لەساڵەكانی (١٢و١٣) پێغەمبەرایەتییدا، لـەگەڵ بەستو -بەزاراوی سیاسـیی ئـەم ڕۆژگارە- گرێبەستی كۆمەڵایەتیی (العقد الإجتماعي) یان لـەگەڵ گرێداو، سەرەنجام پاش كۆچكردنی خۆیو هاوەڵانی، لەمەدینەدا دەوڵـەتی دامەزراند.

ب- وە جێبەجێكردنی شەریعەت دەبێ بە شێوازی شەرعییانەی شەریعەت بـێو، سـەرەتا بانگەوازو پەروەردەو تێگەیاندنو، پاشان چارەسەری كێشـەو گرفتـەكانی خـەڵكو دابین كردنی پێداویستییەكانیان هەبێ، نەك لینگەو قـووچ: لـە سـزادانی خەڵكـەوە دەست پێبكرێ!

ج- وەخەلیفەش ئەگەر گریمان بگونجێو بەرژەوەندییش لەدانانیدا هەبێ، {لەم ڕۆژگارەدا كە شێوەی بەڕێوەبردنی وڵاتان زۆر گۆڕاوەو بەرەوپێشچوونو گەشەسەندنی بەخۆوە بینیوەو، ئیسلامیش وەرگرتنی چی باشترو بەسوودترەو بەرژەوەندیی زیاتری

تێدایە، لەسەر مسوڵمانانی پێویست دەکات، لەهەرکەسێکەوە بێ، وەك خوا Iفەرموویەتی: ﴿فَبَشِّرْ عِبَادِ ﴿١٧﴾ ٱلَّذِينَ يَسْتَمِعُونَ ٱلْقَوْلَ فَيَتَّبِعُونَ أَحْسَنَهُۥٓ ۚ أُو۟لَـٰٓئِكَ ٱلَّذِينَ هَدَىٰهُمُ ٱللَّهُ ۖ وَأُو۟لَـٰٓئِكَ هُمْ أُو۟لُوا۟ ٱلْأَلْبَـٰبِ ﴿١٨﴾﴾الزمر، واتە: وە موژدە بدە بەو بەندانەم کە گوێ بۆ هەموو قسەیەك دەگرن پاشان شوێن باشترینی دەکەون}.

دەبێ تێکڕای مشوور خۆرو شارەزاو قسە ڕۆیشتووانی ئۆممەت کۆببنەوەو، بەهەموویان پاش ڕاوێژو تاوو توێ کردن، ئنجا لە وبارەوە بڕیار بدەن، وەك خوا "عز وجل" فەرموویەتی:﴿ وَٱلَّذِينَ ٱسْتَجَابُوا۟ لِرَبِّهِمْ وَأَقَامُوا۟ ٱلصَّلَوٰةَ وَأَمْرُهُمْ شُورَىٰ بَيْنَهُمْ وَمِمَّا رَزَقْنَـٰهُمْ يُنفِقُونَ ﴿٣٨﴾﴾الشورى.

نەك هەر گرووپێك ئەگەر تۆزە دەستەڵاتێکی وەهمییو کاتیی کەوتە دەست، خەلیفەیەك دابنێ، بێ ئەوەی بزانرێ ئەو بەناو خەلیفەیە کێیەو چۆنە؟! وەبێئەوەی لە ڕووی واقیعیشەوە، حوکمی بەسەر غەیری ئەو پانتاییە دیاریکراوەدا بڕوا، کە بەزۆرو فشارو کوشتنو بڕین خۆی بەسەر خەڵکەکەیدا سەپاندوە! خەلیفەی دووەمیش (عُمَر بْن الخَطَّاب) خوا لێی ڕازی بێ لەوبارەوە گوتوویەتی: (فَمَنْ بَايَعَ رَجُلاً عَلَى غَيْرِ مَشُورَةٍ مِنْ الْمُسْلِمِينَ، فَلاَ يُتَابَعُ هُوَ وَلاَ الَّذِي بَايَعَهُ تَغِرَّةً أَنْ يُقْتَلاَ)[٨]، واتە: هەرکەسێك بەبێ ڕاوێژی مسوڵمانان بەیعەت "ی خەلیفایەتیی" بە پیاوێك بکات، با ئەو کەسەی بەیعەتی پێدراوەو ئەوەش کە بەیعەتی پێداوە، کەس شوێنیان نەکەوێ، ئەگەرنا دەکوژرێن (واتە: سزایان کوژرانە).

٨)أَخْرَجَهُ البُخَارِيُّ برقم: (٦٤٤٢)، وَعَبْد الرَّزَاق فِي "المُصَنَّف" برقم: (٩٧٥٨).

هۆكاری پێنجەم: چاو بەخۆدا گێرانەوەی زلهێزەكان بەگشتیی و بەتایبەت ئەمریكاو ڕووسیاو هاوپەیمانەكانیان، لەبواری چۆنیەتی مامەڵەكردنیان لەگەڵ جیهانی ئیسلامییداو، دەست هەڵگرتنیان لە سیاسەتی دووفلیقانەیی (إزدواجیة)و بانێكەو دووهەواو، چیدیكە چاو تێنەبڕینی خێرو بێری وڵاتانی ئیسلامیی و بەتاڵان نەبردنی و، هەراو ئاژاوە نەنانەوە لەنێو مسوڵمانانداو، بەمەبەستی فرۆشتنی چەك و خاڵیكردنەوەی عەمباری جبەخانەكانیان و، گەرمكردنی بازاڕی ئابووریی حەڕام و بێ ویژدانانەی خۆیان، لەسەر حیسابی گیان و سامانی مسوڵمانان!

هۆكاری شەشەم: دەست هەڵگرتنی حیزب و ڕژێمە سیكۆلاریست و خۆسەپێنەكان لەقۆرخكردنی دەستەڵات و، درۆكردن بە ناوی دیموكراسیی و لیبرالیزم و ئازادیی و مافی مرۆڤ و...هتدەوە، كە سەرەنجام بەشێك لە خەڵك و جەماوەر بەگشتیی و ئیسلامییەكان بەتایبەت، تووشی نائومێدیی (إحباط)و هەستكردن بە گەیشتنە بنبەست ببن و، بیر لەهەموو شتێك بكەنەوە، بۆ دەرباز بوون لەو واقیعەی گرفتاریی بوون!

هۆكاری حەوتەم: ڕێگادان بە تەوژمی ئیسلامیی ڕەسەن و هاوسەنگ، كە بڕوای بە پێكەوەژیان و تەبایی و گەڕانەوە بۆ ئیرادەی خەڵك هەیە، بۆ وەدەستهێنانی ڕەوایەتی (شرعیة) حوكمڕانیی و، پاكسازیی و چاكسازیی تێدا كردنی كۆمەڵگاو، پیادە كردنی شەریعەت بە شێوازی شەرعییانەو حەكیمانەو پلەپلەیی، ئەگەرنا وەك گوتراوە: (وَمَنْ ضَاقَ بِهِ الحَق فَالجَوْر عَلَيْهِ أَضْيق) واتە: هەر كەسێك بەهەق و دادگەریی سەغڵەت بێ، ئەوە بێگومان "ئەگەر مل بۆ هەق و دادگەریی نەدات" ستەم و زۆر زیاتر سەغڵەت و تەنگەتاوی دەكات!

لە كۆتاییدا دەڵێم:

بابەشێك لە لایەنە سیکۆلارەکان وریابن‌وکینەو بوغزێك کە بەرانبەر بە ئیسلام‌و تەوژمی ئیسلامیی ڕەسەن‌و هاوسەنگ لەدڵیاندایە، وایان لێنەکات کە بە بیانووی دژایەتی کردنی داعش‌و، لەژێر پەردەی هێرشکردنە سەر داعشدا، هێڵە سوورەکان ببەزێنن، کە سەرەنجام هەم خۆشیان تووشی کوفرکردن‌و کوفر گوتن بکەن‌و، هەم هەست‌و نەستی خەڵك‌و کۆمەڵگاکەشیان بریندار بکەن‌و، هەم بازاڕی داعش‌و گرووپە توندڕەوەکانیش قەڵەباڵغ بکەن‌و، بیانوو و پاساوی زیاتر بخەنە دەستی ئەو گەنج‌و لاوانەی کە لەبەر سادەیی‌و کەم ئەزموونییان، لەلایەك‌و، بێزاریی‌و تووڕەییان لە تەوژمی سیکۆلاریستی پەڕگیرو بێ ئینساف، لەلایەکی دیکەوە، گرووپە پەڕگیرو توندڕەوەکان زەفەریان پێ دەبەن‌و ڕاویان دەکەن!

خوا بە کەرەمی خۆی دەرووی خێر لە هەموو لایەك بکاتەوەو، بەڵای پەڕگیریی‌و توندڕەوییان، لەهەر لایەکەوە بێ‌و، لەهەر بەرگێکدا بێ، لە کۆڵ بکاتەوە.

٩/ محرم/ ١٤٣٦ کۆچی

٢٠١٤/١١/٢ زایینی

هەولێر

ameer.maktab@yahoo.com
/AliBapir /AliBapir /MediaAmeerOffice
www.alibapir.net

ئاڵقەی یەکەم

پێناسەی داعش و هەڵسەنگاندنی بیروڕاو ڕەفتارەکانی

ameer.maktab@yahoo.com

/AliBapir /AliBapir /MediaAmeerOffice

www.alibapir.net

ئەم بابەتە لەپێنج بڕگەدا دەخەینە ڕوو، ئەمانە ناو و نیشانەکانیانن:

یەکەم: ڕوانینێکی مێژوویی.

دووەم: داعش چۆن دەبینین؟

سێیەم: ئایا ڕێکخراوی داعش پێناسەی تیرۆریزم (terrorism)ی بەسەردا دەچەسپێ؟

چوارەم: هۆکارە سەرەکییەکانی ڕێ لێتێکچوونی داعش.

پێنجەم: سەرەنجامی داعش چۆن دەبێ؟!

یەکەم: ڕوانینێکی مێژوویی:

وشەی (داعش) کورتکراوەی (الدَّوْلة الإِسْلاَمِية في العراق و الشام)ە، چۆنیەتی سەرهەڵدانی ئەو ڕێکخراوە لەڕووی مێژووییەوە، بەم شێوەیە بووە:

١- (أبو مُصْعَب الزَّرقَاوي) لەساڵی (٢٠٠٤ز)دا ڕێکخراوێکی بەناوونیشانی: (التوحید و الجهاد) بنیات نا کە دوایی پاش بەیعەتدانی (أَبُومُصْعَب)، بە (أُسَامَة بْن لادن) ناوەکەی گۆڕا بۆ (قَاعِدة الجهاد في بلاد الرافدین) کە دیارە بەمەبەستی جەنگ کردن دژی هێزەکانی ئەمەریکاو هاوپەیمانەکانی، دروست بوو.

٢- لەساڵی (٢٠٠٦)دا دوای کوژرانی (أَبُـو مُصْـعَب)، (أَبُـو حَمْـزَة المهَـاجر) بـوو بـە ئەمیری ڕێکخراوی (القاعدة)و دواتر (أَبُو عُمَر البَغْـدَادِي) بـوو بـە سـەرۆکی ئـەو قەوارە سیاسییەی کە لە ژێر ناوی: (دَوْلَة العِرَاق الإِسْلاَمِية)دا خۆی ڕاگەیاند.

٣- لە: (٢٠١٠/٤/١٩)دا هەرکام لە (أَبُو عُمَر البَغْدَادِي) و (أَبُـو حَمْـزَة المهَـاجر) بـە بۆمبارانی فڕۆکەی ئەمریکا، لە ماڵێکدا لەناوچەی (ثرثار)کوژران.

٤- لـــــە: (٢٠١٠/٤/٢٩)دا (أَبُـــوبَكْر البَغْـــدَادِي) بەئـــەمیری ڕێکخـــــراوی (دَوْلَةالعِرَاقاالإِسْـلامية) هةلَبـذيَرا، شـایانی باسیشــە (أَبُــوبَكْر البَغْـدَادِي) نــەناوی (أَبُوبَكر)ەو نە خەڵکی بەغدادیشە! بەڵکو ناوی: (إبراهيم عوّاد إبراهيم البدري)یـەو خەڵكی (سامرّاء)ەو لەدایك بووی (١٩٧١)ە.

٥- لەکۆتاییەکانی ساڵی (٢٠١١)دا (جبهـة النصـرة) بـە قیـادەیی (أبـو محمّـداالجولاني) پێکهاتو پاشان (أبو محمّد الجولاني) بوو بـە ئەمینداری گشتیی (الأمين العـام)ی (جبهة النصرة)و جۆرێك لە پەیوەندییشی بە (دولة العراق الإسلامية)ەوە هەبوو.

٦- لە: (٢٠١٣/٤/٩)دا (أبوبکر البَغْدَادِي) بە دەنگێکی تۆمـارکراو (تسـجيل صـوتي) ڕایگەیاند کە هەرکام لەڕێکخراوی: (جبهة النّصـرة) کـە(محمـداالجولاني) بەرپرسـی بـوو، وە (دولـة العـراق الإِسـلامية) کــە (أبـوبكر البغـدادي) بەرپرســی بــوو، هەڵوەشێنراونەوەو (الدولةالإِسلامية في العراق والشام) (داعش)ی ڕاگەیاندو، خۆشی وەك سەرۆکی ئەو دەوڵەتە ناساند!

هەڵبەتە ڕێکخراوی (الدولة الإسلامية)دەڵێن: ئەمە دوای ئەوەبوو کە (أبو محمّد العدناني) بـەڕەسمیی بەهـەموو لایەنـە ئیسـلامییەکانی ڕاگەیانـد کـە لـەنێو خۆیانـدا (خليفـة)یـەك هەڵبژێرن، بەڵام هیچکەس وەڵامی نەبووە!

بەڵام من پێموایە كە پێشتر هەمووشتێك دانراوەو، ئەو مەسەلەیە ئەگەر ڕاستیش بێ، زیاتر موزایەدەی ئیعلامیی بووەو، بێگومان (خليفة)ش بەو شێوەیە دانانرێ!

بەڵام هەرزوو (أبو محمد الجولاني) بەناوی (جبهة النصرة)ەوە ڕایگەیاند كە بەڵێ پەیوەندییان بە (دولة العراق الإسلامية)ەوە هەبووە، بەڵام ڕاشیگەیاند كە ئاگاداری ئەو مەسەلەیە نەبوونو ڕازیش نین، وە سەرەنجام (جبهة النصرة) چووە پاڵ (القاعدة)و، (داعش)یش وەك ڕێكخراوێكی سەربەخۆ مایەوەو، شەڕو كوشتاری زۆریشیان لەنێوان دابوو.

١- لە: (٢٠١٤/٦/١٠)دا داعش شاری موصڵو دەوروبەری گرتو دواتر بەرەو ناوچە عەرەبی سوننە نشینەكانی دیكەش كشاو، دەڤەرێكی فراوانی كۆنتڕۆڵ كرد.

لە: (٢٠١٤/٦/٢٩) ئەو ڕێكخراوە ڕایگەیاند: كە (أبوبكر البغدادي) بەخەلیفەی مسوڵمانان داناوەو، ناوی (الدولة الإِسلامية في العراق و الشام) (داعش) نەهێڵراو، تەنیا ناوی (الدولة الإِسلامية) مایەوە وەك ناوونیشانی ئەو ڕێكخراوە، هەرچەندە تازە ناوی (داعش)یان وا پێوە نووسا، لێیان نابێتەوە!

دووەم: داعش چۆن دەبینین؟

بەپێی ئەوە کە هەتا ئێستا لەبیروڕاو بۆچوونو ڕەفتارو هەڵوێستەکانی ئەو ڕێکخـراوەوە بۆمان دەرکەوتوە، ئەوەیە کە هەرچەندە خۆی بە ڕێکخراوێکی ئیسلامییو بگرەبەقەوارەو دەوڵـەتێکی ئیسـلامییش دەناسـێنێ، بـەڵام گـەلێك بیروبۆچـوونی هەڵـەوکرچو کـاڵو سەرکێڵانەو دواکەوتووانەی لەبارەی ئیسلامو دینو ژینەوە هەنو، زۆر هەڵوێسـتی دژو پێچەوانەی شەریعەتو بەهابەرزەکانی لێ دەرکەوتوون، کە ئیسـلامو مسـوڵمانانیان زۆر لەسەر قەرزدار بوونەتەوەو، کەرەسـەیەکی خـاوی زۆرو زەوەنـدیان بەبـەلاش خسـتۆتە دەسـتی ناحـەزانی ئیسـلامو مسـوڵمانانەوە، لـە زلهێزەکـانو ڕژێمـە دیکتـاتۆرو خۆسەپێنەکانو، حیزبە سیکۆلاریستە پەڕگیرو کینە لـە دڵەکان، بۆ بانگەشەی ژەهراوییو ناحەزانەیان دژی ئیسلامو مسوڵمانان بەگشتیو، لایەنە ئیسـلامییە هاوسـەنگو خـاوەن بنکە جەماوەرییەکان بەتایبەت، بەڵام دیارە مەبەستمان لەو قسانە ئـەوە نیـە کـە تۆمـەتی لەئیسلام دەرچوونو کافربوون ئاڕاستەی داعش بکەین، با ئەوانیش ئەوە عادەتیان بێ کە نەیارەکانی خۆیان بە نامسوڵمان ناوزەند نەکەن، ئاشکراشە بۆ ڕەوایـیو بگـرە پێویسـت بوونی بەرگریی لەدینو ژینو خەڵكو ولاتی خۆکردنیش، هیچ پەك لـەسەر بەکافردانانی داعش نەکەوتوە، چونکە ستەمو دەستدرێژیی لەهەرکەسو لایەنێکەوەبێ، دەبێ بەرپەرچ بدرێتەوە، وەك خـوای دادگـەر فەرموویـەتی:﴿لَا تَظۡلِمُونَ وَلَا تُظۡلَمُونَ ٢٧٩﴾البقـرة، واتە: نەستەم بکەنو نە ڕێ بدەن ستەمیشتان لـێ بکرێ، هـەروەها فەرموویـەتی:﴿فَمَنِ ٱعۡتَدَىٰ عَلَيۡكُمۡ فَٱعۡتَدُواْ عَلَيۡهِ بِمِثۡلِ مَا ٱعۡتَدَىٰ عَلَيۡكُمۡ ١٩٤﴾البقـــرة، واتـــە: هەرکەســـێك دەستدرێژیی کردە سەرتان، وەك دەستدرێژیی وی بەرپەرچی دەستدرێژییەکەی بدەنەوە...

ئنجا سەرنجو هەڵسەنگاندنمان بۆ ڕێکخراوی دەوڵەتی ئیسلامیی (الدولةالإِسلامية) ناسراو بە (داعش) لەم چەند خاڵەدا، بەکورتیی و پوختیی دەخەینەڕوو:

یەك: ئەم ڕێکخراوە زۆرترین تەمو مژو نیشانەی پرسیاری بەدەورەوەو لەبارەوە هەن و، ناڕوونیی زۆر لەسەر زۆر لایەنی هەیە: هەم لەسەر چۆنیەتی سەرهەڵدانیو کتو پڕ گەورەبوونیو، هەم لەسەر ئیدارەی کاروباریو نەخشەو پلانەکانیو، هەم لەسەر ئەو ئیمکانیەتە زەبەلاحەی کەوتۆتە دەستی، لەپارەو چەكو عەتادو.. هتدو، هەم لەسەر ستراتیژو ئەجینداکانیو، هەم لەسەر چۆنیەتی ڕێگادران بەو هەموو خەڵکە کە لەزۆر ولاَتانی دنیاوە پێوەی پەیوەست بنو، هەم لەسەر جۆری پەیوەندییەکانیو، هەم لەسەر کەسی یەکەمیو ستافەکەیو... هتد!

وە بەڕاستی من هەتا ئێستا نەمتوانیوە قەناعەت بەخۆم بهێنم، کە ئەو ڕێکخراوە (داعش) تەنیا خۆیەتی خۆی بەڕێوە دەباتو، دەستی هیچ دەوڵەتو قەوارەیەکی دیکەی لەڕێی دەزگا هەواڵگرییەکان (أجهزةالمخابرات)ەوە لەپشت نیە، چ دەوڵەتی ڕۆژئاوایی، چ ناوچەیی (إقليمي) چ عەرەبیی!

چونکە من پێموایە ئەورووپاو ڕۆژئاوا (غرب) کە بانگەوازی ئیسلامیی زۆر تێیدا لەگەشەکردنو بەرەو پێشچووندایە، سوودی باش لەبیروبۆچوونو هەڵسو کەوتە لارو ناشیرینەکانی (داعش) وەردەگرن، بۆ دروستکردنی پەردەو دیوارێکی مەحکەمو، تەمو مژێکی زۆر لەنێوان خەڵکەکەیانو ئیسلامدا، کە بەزمانی حاڵ "ئەگەر بەوتاریش نەیڵێن" بەخەڵكو جەماوەری ولاَتەکانیان بڵێن: ئەو ئیسلامەی کە لەبانگخوازو زانایەکان دەیبیستنو، ئێوەی بۆ بانگ دەکرێن، ئەگەر دەستەلاَتی هەبێ، دەوڵەتێکی وەك ئەوەی

(داعش)تان بۆ دادەمەزرێنیو،بەوجۆرەش شەریعەتتان بەسەردا پیادە (تطبيق) دەكاتو، خەلیفەیەكی وەك (أبوبكرالبغدادي)شتان بەسەرەوە دەكاتە حوكمڕان!

ئنجا بۆخۆتان هەڵبژێرنو عافێتتان بێ!هەروەها ڕژێمو قەوارە عەرەبییە میراتییو خۆسەپێنەكانیش بەخەڵكەكەیان دەڵێن: ئایا حەزدەكەن ئیسلامییەكان حوكمتان بكەن!

فەرموون: ئەوە (داعش) نموونەی حوكمی ئیسلامییەكان!

دیارە لەحاڵەتێكی واشدا وەك گوتراوە: (مردنی پێشان بدە، بەگرانەتا شوكر دەبێ!) بێگومان هەركەسێك پێی وابێ بەدیلی ڕژێمە حوكمڕانەكانی ئێستا، دەوڵەتو قەوارە سەرسوڕهێنەرەكەی (داعش)ە، مەگەر چۆن دەنا دەڵێ: هەر لێیگەڕێ چاكی مەكە، با خراپ نەبێ!

دوو: بەڕای زۆربەی "ئەگەر نەڵێین تێكڕای" زانایانی موعتەبەری هاوچەرخ، ئەو ڕێكخراوە لەتوندڕەوییو توندوتیژییدا، هەموو ڕێكخراوو گرووپە پەڕگیرو تێپەڕێنەر (متطرِّف ومُفْرِط)ەكانی كۆنو تازەی بەجێهێشتوەو، لەشێوازی كارو چالاكییو شێوەی مامەڵەكردنی لەگەڵ خەڵكدا، چ لەحاڵەتی بەرەنگاربوونەوەو جەنگو، چ لە حاڵەتی ئاساییدا، لە هەموو گرووپە پەڕگیرەكان زیاتر لە ڕووحی ئیسلامو شەریعەت دوور كەوتۆتەوە، وە لەڕاستییدا (داعش) پڕۆژەی مەرگی پێیە بۆخۆیو خەڵك، لەحاڵێكدا كە ئیسلام پڕۆژەو بەرنامەی ژیانە، وەك خوا فەرموویەتی: ﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ ٱسۡتَجِيبُواْ لِلَّهِ وَلِلرَّسُولِ إِذَا دَعَاكُمۡ لِمَا يُحۡيِيكُمۡۖ وَٱعۡلَمُوٓاْ أَنَّ ٱللَّهَ يَحُولُ بَيۡنَ ٱلۡمَرۡءِ وَقَلۡبِهِۦ وَأَنَّهُۥٓ إِلَيۡهِ تُحۡشَرُونَ ٢٤ ﴾الأنفال، واتە: ئەی بڕوادارینە!

بەدەم بانگی خواو پێغەمبەرەکەیەوە بچن، هەرکات بانگیان کردن بۆ (ئایینو بەرنامەیەك) کە زیندووتان دەکاتەوە...

سێ: هۆکاری سەرەکیی ئەو لادانو سەرگەردانییەی ئەو ڕێکخراوەش، بریتیە لە تەبەننیی کردنی بیرۆکەی بەکافردانان (تكفير)ی:

١) سەرجەم وڵاتانی ئیسلامیی، کە لەڕووی سیاسییەوە، بە پێی شەریعەتو یاساکانی بەڕێوەناچن، وەك: (أبو عمر البغدادي) لە وتەیەکیدا بەناوونیشانی: **(قُلْ إِنِّي عَلَى بيِّنَـ مِنْ رَبِّي) لە: ٢٠٠٧/٣/١٣دا** گوتوویەتی: (وَنَعْتَقِد بأَنّ الديار إِذَا علتها شرَائع الكُفر وَكَانَت الغلبة فيها لِأحكام الكفر دُونَ أَحْكَام الإِسلام، فَهِي دَار كُفر)، واتە: وەپێمانوایە کە هەرکات سیستەمەکانی کوفر لەوڵاتاندا باڵادەست بوون، وە یاساکانی کوفریان تێدا جێبەجێ کران، ئەوە مەنزڵگای کوفرن.

٢) تێکڕای حکوومەتەکانی جیهانی ئیسلامو سەرجەم هێزە سەربازییەکان، وەك (أَبُو مُحَمَّد العدناني) **لەوتەیەکیدا** بەناوونیشانی: (السلمية دين مَنْ؟) لە: **٢٠١٣/٨/٣١دا** گوتوویەتی: (لابدَّ أن نصدع بحقيقة مرة لطالما كتمها العُلَمَاء أَلا وَهِي: كُفر الجيوش الحامية لأنظمة الطواغيت)، واتە: دەبێ ڕاستییەکی تاڵ بڵێین کە لەمێژە زانایان شاردوویانەتەوە، کە بریتیە لە بەکافردانانی هێزو سوپایە پارێزەرەکانی ڕژێمە طاغووتییەکان.

٣) تێکڕای لایەنو ڕێکخراوە ئیسلامییەکانی بەشداربووی پرۆسەی سیاسییو هەڵبژاردن، وەك (أبوعمر البغدادي) لە وتەیەکیدا لە (٢٠٠٧/٣/١٣) گوتوویەتی: (نرى كفر و ردة كل من اشترك في العملية السياسية، كحزب المطلق والدليمي والهاشمي وغيرهم، كما نرى ان منهج الحزب الإسلامي منهج كفر و ردة) واتە: پێمانوایە هەر کەسێك لەپرۆسەی

سیاسییدا بەشداربێ، کافرو هەڵگەڕاوەیە، وەك حیزبەکەی موتڵەگ‌و دلێمیی‌و هاشمیی‌و ئەوانی دیکەش، هەروەها بەرنامەی حیزبی ئیسلامییمان، پێ بەرنامەیەکی کافرانەو هەڵگەڕاوانەیە.

بەرپەرچدانەوەی بیرۆکەی بەکافردانانی داعش بۆ سەرجەم وڵاتانی ئیسلامیی‌و، دەوڵەت‌و قەوارە سیاسییەکان‌و، ئەو ڕێکخراو و لایەنە ئیسلامییانەی بەشداریی لە پرۆسەی سیاسییدا دەکەن:

هەڵبەتە من لێرەدا نامەوێ بەدرێژیی لەوبارەوە بنووسم، چونکە ئەوە لە حەوسەڵەی ئەم نووسینەدا نیە، بۆیە هەربەکورتیی دەڵێم:

یەکێك لە بنچینە شەرعییەکان کە ئەهلی ئیسلام لەسەریان ڕێك کەوتوون، ئەوەیە کە یەقین بەگومان هەڵناوەشێتەوە: (الْيَقِينُ لا يَزُولُ بِالشَّكِّ) کەواتە: هەرکەسێك‌و هەر خەڵك‌و کۆمەڵگایەك لە مسوڵمانەتییان دڵنیابووین، دروست نیە بەگومان‌و دوودڵیی تۆمەتبار بکرێن بەکوفرو هەڵگەڕانەوە، مەگەر لەوبارەوە بەڵگەی ڕوون‌و بێ چەندوچوونمان هەبێ، کە بەڵگەیەکی ئاشکرامان لەلایەن خواوە لەسەری هەبێ، وەك پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: (إِلاَّ أَنْ تَرَوْا كُفْرَاً بَوَاحَاً عِنْدَكُمْ مِنَ اللهِ فِيهِ بُرْهَانٌ)[٩]، (النووي)یش لەوبارەوە نووسیویەتی: (إعلم أن مذهب أهل الحق: أنه لا يُكَفَّرُ أحدٌ من

---

٩) أَخْرَجَهُ البُخَارِيُّ برقم: (٦٦٤٧)، وَمُسْلِمٌ برقم: (٤٨٧٧)

أهل القبلة بذنبٍ و لايكفّر أهل الأهواء والبدع، وأن من جَحَد ما يُعْلَمُ من دين الإسلام ضرورة، حكم بردَّته وكفره، إلا أن يكون قريب عهدٍ بالإسلام، أو نشأ ببادية بعيدة، ونحوه ممن يخفى عليه فيُعَرَّفُ ذلك، فإن استمرَّ، حكم بكفره، وكذا حكم من استحلَّ الزنا أو الخمر أو القتل أو غير ذلك من المحرمات التي يعلم تحريمها ضرورة)[١٠] واتە: بزانە کە ڕای ئەهلی حەق ئەوەیە کە هیچکەس لە ئەهلی قیبلە بەهۆی گوناهەوە بەکافر دانانرێ، وە شوێنکەوتووانی ئارەزووەکانو داهێنراوەکان (مەبەستی خەواریجو شیعە مورجیئەو...هتدە) بەکافر دانانرێن، وە هەرکەسێك نکوولّیی لە شتێك بکات کە شتێکی بەئاشکرا زانراوی ئیسلام بێ، حوکمی هەڵگەڕانەوەو بێبڕوایی بەسەردا دەدرێ، مەگەر کەسێك لە چۆڵەوانییەکی دووردا بووبێ، وە وێنەی وی کە شتی وای لێ پەنهان بێ، ئەوە ئەو شتەی نایزانێ فێری دەکرێ، ئنجا ئەگەر هەر بەردەوام بوو، حوکمی کوفری بۆ دەدرێ، هەروەها هەرئەوەش حوکمی هەرکەسێکە کە زیناو مەیو قەتڵو قەدەغەکراوەکانی دیکە "کە بەئاشکرا دەزانرێ قەدەغەن" بە حەڵاڵ بزانێ.

چوار: ئەو ڕێکخراوە وێڕای ئەوە کە پەڵەی ناشیرینو ڕەشی زۆری هێناوەتە سەر مسوڵمانانو، بۆتە مایەی بێزراندنی ئیسلام لەبەرچاوی خەڵکێکی زۆری نائاشنا بە ئیسلام، زەرەرمەندی گەورەش بەدەستیەوە تەوژمی ئیسلامیی هاوسەنگ (التيار الإسلامي المتّزن)ە، وە بەشێوەیەکی ناڕاستەوخۆ ئاو بە ئاشی حیزبو ڕژێمە سێکۆلاریستە ناحەزەکان تەوژمی ئیسلامییدا دەکاتو، خزمەتێکی بەلاشیان دەکات، کە هەرچی زیاتر

---

١٠)صحيح مسلم بشرح النووي، ج١ ص١٥٠.

خەڵك‌و جەماوەر چەواشە بکەن‌و پێیان بڵێن: ئیسلام بە کەڵکی ژیان‌و گوزەران نایەت‌و، بەڵگەش بیروبۆچوون‌و هەڵس‌وکەوتەکانی (داعش)ە!

پێنج: هەروەها شەڕ فرۆشتنی ئەو ڕێکخراوە بە گەلی کوردو گێچەڵ پێکردنی، چ لە هەرێمی کوردستان‌و، چ لە ڕۆژئاوای کوردستاندا، بەهەموو پێوەرێکی عەقڵ‌و شەرع‌و بەرژەوەندیی، ستەمێکی گەورەو هەڵوێستێکی بێ بەڵگەو پاساوە، لەحاڵێکدا کە:

١ – هەرێمی کوردستان بۆتە پەناو شوێنی تێدا حەوانەوەی سەدان هەزار خەڵکی بێ پەناو ستەمدیدە، لە عەرەبی سوننەو غەیری ئەوانیش.

٢– گەلی کورد لە سوریاو هەر شوێنێکی دیکەش، زیاد لە مافی ڕەوای خۆی کە خوای دادگەر بەهەموو گەلانی دنیای داوە "کە لە خاك‌و وڵاتی خۆیدا ئازادانە بژی‌و ژێر چەپۆك نەبێ" داوای نەکردوە!

سێ یەم : ئایا ڕێکخـراوی (داعـش) پێناسـەی تیرۆریـزم (terrorism)ی بەسـەردا دەچەسپێ؟

وشـەی تیرۆریـزم (terrorism) ئـەم ڕۆژگـارە بۆتـە زاراوەیـەکی سیاسـیی کـە زۆر بەکاردێ، بەڵام هەتا ئێستا پێناسەو واتایەکی دیاریکراو (مُحدَّد)ی نیـەو، ڕەنگـە دیـاریی نەکردنی واتاو چەمکێکی ڕوونیش بۆ ئەو وشەیە، ئامانجی سیاسیی لـەپشتەوە هەبێ، تـاکو وەك تیغێکی دوو دم (سلاح ذوحدَّین) بەکاربێ، بۆ نموونە:

شیشانییەکان کە دژی دەوڵـەتی ڕووسیا دەجەنگن و، داوای مافی چارەنووسـیان دەکـەن، ڕووسـیا بـە تیرۆریسـت و، ئەمـەریکاش "ئەگـەر لـەبەرژەوەندییـدابێ" بەشۆڕشـگێڕو ئازادیخوازیان دەزانێ.

بەڵام پێموایە هەتا ئێستا باشترین و ڕوونترین پێناسە بۆ وشەی ناوبراو کە لـەزمانی عەرەبیدا بە (إرهاب) لێکدراوەتەوە، کە بەکوردی دەبێتە ترساندن و تۆقاندن، ئەوەیە کە بگوترێ: (تیرۆر بریتیە لـەبەکارهێنانی ترساندن و تۆقاندن لـەکاتی ئاشتیدا، یـان تۆقانـدنی خـەڵك و کەسـانی مـەدەنیی و لاشـەڕ لەجەنگدا، بەبـەکارهێنانی هێـزو توندوتیـژیی، بەمەبەسـتی هێنانـــەدی ئامـــانجێکی سیاســـیی)، وەك (المعجـــم الوســـیط) لەلاپـــەڕە (٣٧٦)دا گوتوویەتی:(الإِرهابیون: وصف یطلق علی الَّذِینَ یسلکون سَبیل العُنْفِ والإِرهَاب لتَحقیق أَهْدَافهم السیاسیة).

وة (معجم روبير الصغير الفرنسي) طوتوويةتى: (تيّارٌ يتخذ الإِجرائـات الإِسـتثنائية العنيفـة بانتظام للوصول الى أهدافٍ سياسية)(١١)

وە (معجم لاروس الفرنسي) بەمجۆرە پێناسەی تیرۆریزم دەکات (عبـارة عـن جملـة أعمـال العُنْف ترتكبها مَنَظّمة، من أجل خلقِ جَوٍّ من الرُّعْب، أومن أجل قلْب النظام الحكم) (١٢)

شایانی باسیشە کە وشەی (terrorism) یەکەمجار لەساڵی (١٧٩٨) لـەلایـەن (ملحـق الأكاديمية الفرنسية)وە بەکارهات، بۆ پێناسەی حکوومەتی شۆڕشی فەرەنسا، کە خـەڵکی دەتۆقاندو بەناوی شۆڕشەوە هەڕەشەی لێدەکردن، بەڵام دواتـر زیـاتر بـۆ توندوتیژییـەك بەکارهات، کە لـەلایەن تاکەکانو گرووپەکانی دەرەوەی یاساوە ئەنجام دەدرا(١٣).

ئنجا پێویستە بگوترێ: کە وشەی (إرهاب) کە تەرجەمـەی (terrorism)ی پێکـراوە، لـەجێی خۆیدانیە، چونکە: دەگونجێ ترساندن (إرهاب) شتێکی بەجێ بێ، بۆ وێنە: ئەگـەر دژمنی خۆت بترسێنی تاکو ستەمت لێ نەکات، نەك هـەر باشـە، بگـرە پێویستیشـە، وەك خوای دادگەر فەرموویەتی:

﴿ وَأَعِدُّواْ لَهُم مَّا ٱسْتَطَعْتُم مِّن قُوَّةٍ وَمِن رِّبَاطِ ٱلْخَيْلِ تُرْهِبُونَ بِهِۦ عَدُوَّ ٱللَّهِ وَعَدُوَّكُمْ وَءَاخَرِينَ مِن دُونِهِمْ لَا تَعْلَمُونَهُمُ ٱللَّهُ يَعْلَمُهُمْ وَمَا تُنفِقُواْ مِن شَيْءٍ فِى سَبِيلِ ٱللَّهِ يُوَفَّ إِلَيْكُمْ وَأَنتُمْ لَا تُظْلَمُونَ ﴿٦٠﴾ ﴾الأنفال.

---

١١)فقه الجهاد ج٢ ص١١٧٨، د. يوسف القرضاوي.

١٢)فقه الجهاد ج٢ ص١١٧٨، د. يوسف القرضاوي.

١٣)فقه الجهاد ج٢ ص١١٧٨، د. يوسف القرضاوي.

وە دەشگونجێ ترساندنو تۆقاندنو بەکارهێنانی زەبروزەنگ تاوانێکی زۆر زل بێ، بۆ وێنە: ئەگەر لەکاتی ئاشتییدا بەکاری بێنی، یان لەجەنگدا دژی خەڵکی مەدەنییو لاشەڕ بەکاری بێنی.

ئنجا ئایا ڕێکخراوی (داعش) پێناسەی تیرۆریست دەیگرێتەوە؟!

بەڵێ، هەرکەس سەرنجی بیروبۆچوونو ڕەفتارو هەڵوێستەکانی ڕێکخراوی ناوبراو بدات، کە چۆن دەست لە خەڵکی سیڤیل (مدني)و لاشەڕ ناپارێزنو زۆریش مەبەستیانە بەکوشتنی بەکۆمەڵو سەربڕینو ئەشکەنجەدان، ترسو بیم بڵاوبکەنەوە، تاکو بەخەیاڵی خۆیان سەرەنجام واقیع بگۆڕنو بەوجۆرەی لێ بکەن، کە بەحیسابی وان ئیسلام دەیخوازێ! هیچ گومانی نامێنێ کە (داعش) بەباشترین شێوە پێناسەی تیرۆریزمیان بەسەردا دەچەسپێ.

بەڵام بێگومان پێناسەی (تیرۆریزم) تەنیا بەسەر ڕێکخراوی داعشدا ناچەسپێو، هەر قەوارەو گرووپو ڕێکخراوو باندو کەسێکی دیکەش بیەوێ، بەزەبری ترساندنو تۆقاندنو کوشتنو بڕین پرۆژەو بەرنامەو فیکرەی خۆی بەسەر خەڵکدا بسەپێنێ، دەکەوێتە هەمان خانەوەو هەمان پێناسە دەیگرێتەوە، عەلمانیی بێ یان ئیسلامییو، ڕۆژهەڵاتیی بێ یان ڕۆژئاوایی.

چوارەم: هۆکارە سەرەکییەکانی ڕێ لێتێکچوونی (داعش):

پێموایە هۆکارە سەرەکییەکانی ئەو پەڕگیریی‌و لادانەی داعش ئەم سێیانەن:

یەك: زێدەڕۆیی لەبەکافردانانىدا:

وەك پێشتر باسمان کردو ،چەند قسەیەکی بەرپرسانیانمان بەنموونە هێناوەیەوە، ئنجا بێگومان کەسێکیش سەرجەم ولاّتانی ئیسلامیی بەمەنزلّگای کوفر (دار الکفر) بزانیّ‌و، تێکڕای دەولّەتەکان‌و سوپاو هێزەکانیان بەکافر دابنیّ، بگرە سەرجەم لایەنە ئیسلامییە بەشداربووەکانی پڕۆسەی حوکمڕانیی، بەکافرو هەلّگەڕاوە دابنیّ! ئەوە ئەو بیروبۆچوونە هەر سەری بەو ڕەفتارو هەلّس‌وکەوتانە دەگەیەنیّ، کە ڕۆژانە لەکەنالّەکانی ڕاگەیاندندا دەیانبینین‌و دەیانبیستین.

ئنجا دیارە ئێمە پێشتر لەبارەی بەرپەرچدانەوەی بیرۆکەی بەکافردانانی مسولّمانانی ئەهلی قیبلەدا، هەندێك شتمان گوت‌و، لێرەش هەندێك قسەی دیکە لەوبارەوە دەکەین:

(إبْنُ تيمية) لەو بارەوە گوتوویەتی: (فَلَيْسَ لِأَحَدِ أَنْ يُكَفِّرَ أَحَدَاً مِن الْمُسْلِمِينَ وَإِنْ أَخْطَأَ وَغَلِطَ حَتَّى تُقَامَ عَلَيْهِ الْحُجَّةُ وَتُبَيَّنَ لَهُ الْمَحَجَّةُ، وَمَنْ ثَبتَ إِيمَانُهُ بِيَقِينِ لَمْ يَزُلْ ذَلِكَ عَنْهُ بِالشَّكِّ، بَلْ لا يَزُولُ إِلاَّ بَعْدَ إِقَامَةِ الْحُجَةِ وَإِزَالَةِ الشُّبْهَةِ)(١٤).

١٤)مجموع الفتاوى، ج١٢ ص٥٠١.

واتە: هیچکەس بۆی نیە هیچ کام لەمسوڵمانان ئەگەر هەڵەو گوناهیشیان هەبێ، بەکافر دابنێ، هەتا بەڵگەی لەسەر تەواونەکرێو ئیشکالەکەی لانەدرێ (با کوفریشی هەبێ) مسوڵمانەتییەکەی لاناچێ.

هەروەها (إبْنُ تيمية) لەبارەی حوکمڕانێکەوە کە لەبەر هۆکارێك یان چەند هۆکارێکی لەئیرادەی خۆی بەدەر، ناتوانێ حوکم بەقوڕئان بکات، یان بەتەواویی حوکمی پێ بکات، گوتوویەتی:

(النَّجَاشِيُّ هُوَ وَإِنْ كَانَ مَلِكَ النَّصَارَى فِلْم يُطِعْهُ قَوْمُهُ فِي الدُّخُولِ فِي الإِسْلامِ بَلْ إنَّمَا دَخَلَ مَعَهُ نَفَرٌ مِنْهُمْ، وَلِهَذَا لَمَّا مَاتَ لَمْ يَكُنْ هُنَاكَ أَحَدٌ يُصَلِّي عَلَيْهِ... وَنَحْنُ نَعْلَمُ قَطْعًا أَنَّهُ لَمْ يَكُنْ يُمْكِنْهُ أَنْ يَحْكُمَ بَيْنَهُمْ بِحُكْمِ الْقُرْآنِ... وَكَثِيرًا مَا يَتَوَلَّى الرَّجُلُ بَيْنَ الْمُسْلِمِينَ وَالتَّتَارِ قَاضِيًا بَلْ وَإِمَامًا وَفِي نَفْسِهِ أُمُورٌ مِنْ الْعَدْلِ يُرِيدُ أَنْ يَعْمَلَ بِهَا فَلا يُمْكِنُهُ ذَلِكَ بَلْ هُنَاكَ مَنْ يَمْنَعُهُ ذَلِكَ وَلَا يُكَلِّفُ اللهُ نَفْسًا إلاَّ وُسْعَهَاوَعُمَرُ بْنُ عَبْدِ الْعَزِيزِ عُودِيَ وَأُوذِيَ عَلَى بَعْضِ مَا أَقَامَهُ مِنْ الْعَدْلِ وَقِيلَ: إنَّهُ سُمَّ عَلَى ذَلِكَ، فَالنَّجَاشِيُّ وَأَمْثَالُهُ سُعَدَاءُ فِي الْجَنَّةِ وَإِنْ كَانُوا لَمْ يَلْتَزِمُوا مِنْ شَرَائِعِ الإِسْلامِ مَا لا يَقْدِرُونَ عَلَى الْتِزَامِهِ، بَلْ كَانُوا يَحْكُمُونَ بِالأَحْكَامِ الَّتِي يُمْكِنُهُمْ الْحُكْمُ بِهَا)[١٥].

پوختەی مەبەستی ئەوەیە کە بابایەکی وەك نەجاشیی کە پادشای نەصرانییەکانی حەبەشە بوو، بەڵام بۆ ئیسلامەتیی لەگەڵی نەبوونو بەقسەیان نەکردوە، هەروەها کەسێك کە لەنێو تەتارییەکاندا دەکرێتە قازی یان ئیمام، هەر ئەوەندەی لەسەر فەرز دەبێ لە حوکم کردن بەقوڕئانو ئیسلام، کە لەتوانایدا هەیە، چونکە خوا زیاد لەتوانای لەکەس

١٥)مجموع الفتاوى، ج١٩ ص٢١٧.

داواناكات، هەروەها عومەری كوڕی عەبدولعەزیزیش لەسەر ئەوەندە دادگەرییەی چەسپاندنی، دژایەتیی كراو ئازار دراو بگرە گوتراوە: ژارخواردووش كراوە، ئنجا نەجاشییو هاووێنەكانی، بەهەشتیین، چونكە ئەوەی بۆیان گونجاوە لە حوكمەكانی ئیسلام، پێوەی پابەندبوونو، ئەوەشی كە بۆیان نەگونجاوە، لەسەریان پێویست نەبووە.

دوو: تەنیا كوفر بەهۆكاری جەنگ لەگەڵ كرانی نامسوڵمانان، دانان:

كە ئەمە ڕایەكی زۆر بێهێزی زانایانەو پێچەوانەی دەقی قورئانیشە، وەك خوا فەرموویەتی: ﴿ وَقَٰتِلُواْ فِي سَبِيلِ ٱللَّهِ ٱلَّذِينَ يُقَٰتِلُونَكُمۡ وَلَا تَعۡتَدُوٓاْ ﴿١٩٠﴾ ﴾البقرە. هەروەها فەرموویەتی:﴿ فَإِنِ ٱعۡتَزَلُوكُمۡ فَلَمۡ يُقَٰتِلُوكُمۡ وَأَلۡقَوۡاْ إِلَيۡكُمُ ٱلسَّلَمَ فَمَا جَعَلَ ٱللَّهُ لَكُمۡ عَلَيۡهِمۡ سَبِيلٗا ﴿٩٠﴾ ﴾النساء.

هەردووك ئایەتەكەش زۆر ڕوونن، كە لە مسوڵمانان قەدەغەیە شەڕ لەگەڵ نامسوڵمانانی لاشەڕو بێ لایەندا بكەن!

(إبْنُ تيمية)ش لەوبارەوە گوتوویەتی: (وَكَانت سيرته أَن كُلَّ مَنْ هادَنَهُ من الكُفّار، لَمْ يُقاتِلْهُ، وَهَذِهِ كتب السيرة والحَدِيث والتفسير والفِقه والمغَازِي تنطق بهَذَا، وَهَذَا مُتَواتر فِي سِيرته، فَهُوَ لَمْ يبدأ أَحَداً من الكفار بقتَالٍ...)[١٦]

١٦) قاعدة مختصرة في قتال الكفار ومداهنتهم، ص١٣٤.

کە پوختەی مەبەستەکەی ئەوەیە: پێغەمبەری خوا ﷺ هەرگیز جەنگی لەدژی کافرانێکی لاشەڕو ئاشتیخواز نەکردوە، بەڵام داعش مسـوڵمانانیش لەدەسـتی سـەلامەت نـەبوون، بەعەرەب و کوردو سوننەو شیعەو ئیسلامیی و عەلـمانییەوە، چ جای نامسوڵمانان!

دیارە ئێمە "خوا یاربێ" لە ئاڵقەی سێیەمی ئەم زنجیرە باسەدا، تیشکی زیاتر دەخەینە سەر ئەو بابەتە، کە دەبێ قەوارەیەکی سیاسیی ئیسلامیی چۆن مامەڵە لەگەڵ نـا مسـوڵماناندا بکات!

سـێ: دەمارگیریی لەڕاددەبەدەر بۆ بیروڕاو بۆچوونی خۆ:

ئەمیش هۆکارێکی دیکەی بنەڕەتیی پەڕگیریی و لادانی (داعـش)و گرووپـە پـەڕگیرەکانی دیکەی هاووێنەشیەتی، وە بەهۆی ئەو دەمارگیریی و داخراویی و دۆستایەتیی و دوژمنایەتیی (وَلاء وبراء) لەسەر بناغەی ڕێکخراو بیروڕای حیزبیی بنیات نانەوە، داعـش سـەنگەریان بەر لە نامسوڵمانان، لـە مسـوڵمانانو ئیسـلامییانێك گرتـوە، کـە ئامـادەنین بەیعـەتیان پێبدەنو بەقسەیان بکەنو، دەستیان هەتا ئانیشك بە خوێنی خـەڵکێکی زۆری ئیسـلامیی سوور بووە، چ لەسوریاو چ لەعێراقیش، هەر لەبەر ئـەوەی ئامـادە نەبوونـە بچـنە ژێـر ڕکێفیانەوە!

پێنجەم: سەرەنجامی (داعش) چۆن دەبێ؟

بێگومان تەنها خوا پەنهانزانە، ﴿ قُل لَّا يَعْلَمُ مَن فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ الْغَيْبَ إِلَّا اللَّهُ ۚ وَمَا يَشْعُرُونَ أَيَّانَ يُبْعَثُونَ ﴿٦٥﴾ ﴾النمل، بەڵام بەپێی یاساکانی خوا (سُنَن الله) کە لەژیانی بەشەردا دایناون و، یەکێکیان بریتیە لەوە کە ستەم و دەستدرێژیی و تێپەڕاندن، هەمیشە تەمەنی کورتەو زۆر بڕناکات، وەك خوای کاربەجێ فەرموویەتی: ﴿ وَمَا كُنَّا مُهْلِكِي الْقُرَىٰ إِلَّا وَأَهْلُهَا ظَالِمُونَ ﴿٥٩﴾ ﴾القصص، واتە: وە ئێمە عادەتمان نیە ئاوەدانییەکان بفەوتێنین، مەگەر خەڵکەکەیان ستەمکاربن.

هەروەها زانایانی ئیسلام وەك بنچینەیەك گوتوویانە: (قَدْ يَدوم الملك مَعَ الكُفْرِ وَلاَ يَدُومُ مَعَ الظُّلْم) واتە: حوکمڕانیی بەکوفرەوە دەوام دەکات، بەڵام بەزوڵمەوە پایەدار نابێ.

ئنجا گرفتی ئەو ڕێکخراوە ئەوەیە کە نەهیچ زانایەکی متمانە پێکراوو موعتەبەریان لەنێودایە "وەك لەئەنجامی بەدواداچوونی زۆردا بۆم دەرکەوت" وە نەگوێش بۆ هیچ زانایەك دەگرن، تەنانەت ئەوانەش کەکاتی خۆی ڕێ نیشاندەر (مُنظِّر)ی ڕێکخراوە توندو پەڕگیرەکانیش بوون، وەك: (أَبُو مُحَمَّد المقدِسي و أَبُوقَتَادَة الفَلَسْطِينِي وَأَبُو بَصِير وَأَيْمَن الظَّوَاهِرِي) هەربۆیەش (الدکتور عبدالله المحسيني) لەبارەی ئەو ڕێکخراوەوە گوتوویەتی: (وَإِنِّي وَاللهِ لَمْ أَر عُلَمَاءَ الجِهَاد فِي الأَرْض اتَّفقوا عَلَى نقد مَشْرُوع إِسْلامي ومخالفته كَمَا اتَّفَقوا عَلَى نقد مَشرُوع الدَّوْلَة فِي الشَّام)، واتە: بەخوا من زانایانی پسپۆڕی بواری جیهادم لەسەر زەمیندا نەدیون، کە وەك ڕەخنەگرتنییان لەپڕۆژەی ڕێکخراوی دەوڵەت

(داعش) لەشامو دژایەتیی کردنی، لەسەر ڕەخنەلێگرتنی هیچ پڕۆژەیەکی دیکەی ئیسلامیی، ئاوا کۆڕا بوون.

بۆیە من پێموایە سەرەنجامی ئەو ڕێکخراوە بریتیە لەسەربەفەتارەت چوون، پێشم سەیربوو، کە ئەمریکا سێ ساڵ ماوەی دانا بۆ لەبەین چوونی (داعش)، کە من پێموایە هێندە ناخایەنێ، مەگەر ئەو ماستە مووێکی، یان چەند مووێکی تێدابن‌و، بویسترێ بۆهێنانەدی چەند ئامانجێك شەڕەکە درێژە بکێشێ!

هەڵبەتە یەکجار یەکجاریش لەسەر دڵم قورسە کە ئێستا ئەمریکاو هاوپەیمانەکانی وا دێنە بەرچاو کە دەربازکەر (مُخلِّص)ی خەڵکی سوریاو عێراقن لە دەستی داعش، کە لەڕاستییدا ئەوان ئەجینداو بەرژەوەندیی خۆیان هەیەو، لەبەرچاوی کاڵی خەڵك نیە، بەڵام چی بکەین کە داعش کارێکی کردوە، ئاوا دیمەنێك سازبێ‌و، خەڵکێکی زۆریش لەوبارەوە چەواشە ببێ‌و کڵاویان بچێتە سەر!

پێشنانیش گوتوویانە: (قد يبلغ الجاهل من نفسه مالا يبلغ منه عدوّه!) واتە: نەزان کاری وا بەخۆی دەکات، کە دوژمنی لەدژی پێی نەکرابێ!

گرنگیشە کە هەموو لایەك بە ئیسلامیی‌و عەلمانیی‌و مسوڵمان‌و نامسوڵمانەوە، دەرس‌و پەند لەهەڵەو پەڵەو تاوان‌و لادانی داعش‌و غەیری داعشیش وەربگرن‌و، بێگومانیش هەموو مسوڵمانێك لەسەر دڵی بارێکی گرانە کە کۆمەڵێك گەنج‌و لاوی سادەو نەشارەزاو بێ ئەزموون، بەناوی ئیسلامەوەو لەژێر بەیداغی ئیسلامدا، بەکوشت بدرێن‌و، خەڵکێکیشیان بەدەست بەکوشت بدرێ بەناهەق، وەسەرنجامیش نەك هیچ کەلێنێك بۆ ئیسلام‌و مسوڵمانان نەگرن، بگرە ببنە مایەی ئیحراج کردنی مسوڵمانان‌و، لەبەر چاوان

بێزراندنی ئیسلام"دیارە لەبەرچاوی خەڵکی نا ئاشنا بەئیسلام"، بۆیە پێویستە لەخوا بپاڕێینەوە، کە گەنجو لاوەکانمان هێندە لەئایینو بەرنامەکەی شارەزا بکات، کە (کا)و (دان)ی هەر ڕێکخراو و لایەنێك کە بەناوی ئیسلامەوە دێتە ئاراوە، لەیەك جیا بکەنەوەو، لەبەر ڕووکەش بینییو سەرکێڵیی، دوومەڵ بەبەز حاڵی نەبنو، وانەبن کە لەقیامەتدا وێڕای ماندووبوونی زۆریش، هەگبە بەتاڵو دەست خاڵیی بن، چونکە بێگومان کردەوەکان بەبێ دوو مەرجی سەرەکیی قبووڵ ناکرێن:

یەکەم: بەپێی شەریعەت بوون (الإتّبَاع).

دووەم: تەنیا بۆ خوابوون (الإِخْلاَص).

وەلەڕاستییدا هیچ کام لەو دووانە کەلێنی ئەوی دیکە پڕناکاتەوەو، دەبێ هەردووکیان پێکەوە بن، وەك خوای دادگەر فەرموویەتی: ﴿إِنَّمَا يَتَقَبَّلُ ٱللَّهُ مِنَ ٱلْمُتَّقِينَ ۝٢٧﴾المائدة،واتە: بێگومان خوا کردەوان تەنیا لە پارێزکاران وەردەگرێ.

ئاشکراشە هەرکەس خۆی لەلادان لەشەریعەت (الإنحراف عن الشريعة)و شیركو ڕیابازیی نەپارێزێ، بەپارێزکار (مُـتَّـقــي) دانانرێو، مادام پارێزکاریش نەبێ، کردەوەکانی لەلای خوا وەرناگیرێن.

هەروەها گرنگیشە کە هەموولایەك لەدڵو زمانی خۆمان وریابینو، بەهۆی بیروبۆچوونە پەڕگیرو سەقەتو، کردارو ڕەفتارە دزێوو ناشیرینەکانی (داعش)ەوە، گومانمان بەرانبەر بە ئیسلام خراپ نەبێو، زمانمان یان قەڵەممان بەرانبەری بەدگۆیی نەکات، چونکە

ئیسلامێك كە بۆماوەی سێزدە سەدە شوێنكەوتووانی دەیان جۆرە ئایینو فیكرەی لەگەڵ مسوڵمانانداا پێكەوە كۆكردوونەوەو بەتەبایی پێكەوە سازاندوونی، حەیفو ستەمە بەهۆی هەڵەو لادانو تاوانی هەندێك لەشوێنكەوتوانییەوە، بەناهەق تۆمەتبارو تاوانبار بكرێ!

٦/محرم/١٤٣٦

٢٠١٤/١١/٩

هەولێر

ameer.maktab@yahoo.com
/AliBapir /AliBapir /MediaAmeerOffice
www.alibapir.net

ameer.maktab@yahoo.com

ئاڵقەی دووەم

بەکۆیلەکردنی مرۆڤەکان لەم ڕۆژگارەدا، تاوانەو دژی شەریعەتە

ameer.maktab@yahoo.com
/AliBapir /AliBapir /MediaAmeerOffice
www.alibapir.net

سەرەتا دەڵێین:

مەبەست لەم باسە، خستنە ڕووی ئەو ڕاستییەیە، کە ئەوەی ڕێکخراوی دەوڵەتی ئیسلامیی ناسراو بە (داعش) دژی یەزیدییەکان کردی، کە ئافرەتەکانیانی کردە کۆیلەو، وەك کەنیزەك (جارية) مامەڵەی لەگەڵ کردن، ستەمێکی گەورەیەو ڕەفتارێکی دژی شەریعەتەو، هەرچەندە بەناوی ئیسلامو لەژێر بەیداغی ئیسلامدا کراوە، بەڵام ئیسلام لێی بەرییە، بابزانین چۆنو بۆچی؟

خوا پشتیوان بێ لەچوار بڕگەدا ئەم بابەتە دەتوێژینەوە، کە ئەمانە ناوو نیشانەکانیانن:

١- ئاوڕدانەوەیەك لە مێژوو:

٢- ئیسلام چی لە سیستمی کۆیلایەتیی کرد؟

٣- لەکەیەوە بڕیاری نەهێشتنی کۆیلایەتیی درا؟:

٤- ئایا لەم ڕۆژگارەدا دروستە مرۆڤ بکرێتە کۆیلە ؟!

١- ئاوڕدانەوەیەك لە مێژوو:

سەرجەم سەرچاوە مێژووییەكان پێمان دەڵێن: كە كۆیلایەتیی (الرِّق) لەلای ئۆممەتو كۆمەڵگا پێشووەكان وەك: میصرییەكانو بابلییەكانو بەرهەمییەكانو فارسەكانو ڕۆمەكانو عەرەبەكان، شتێكی باو بووە، هەروەها جوایەتیی (الیهودیة)یش بڕیاری لەسەرداوەو، نەصرانییەتیش دانی پێدا هێناوە، بگرە تێكڕای فەیلەسووفەكانی یۆنان، وەك: (ئەفلاتوونو ئەرستۆ)و، یاسا زانەكانی ڕۆم، وەك: (شیشرۆنو سینیك)یش سەلماندوویانەو بەشتێكی ئاساییان زانیوە.

وە یەكەمین جار ڕۆمەكان دیلەكانی جەنگیان كردنە كۆیلە(١٧).

هەروەها كتێبەكانی جوولەكەو نەصرانییەكانیش بەڕاشكاویی باسی ڕەوایەتیی كۆیلایەتییان كردوە، بۆ وێنە: ئێستاش لە (پەیمانی كۆن)دا كە كتێبی پیرۆزی هەركام لە جوولەكەو نەصرانییەكانە، ئەم دەقە دەخوێنینەوە:

(وَحِين تتقدَّمون لمحارَبة مَدِينَة فَادعوهَا للصّلح أَوَّلاً. فَإِن أَجابتكُم إلى الصُّلْح وَاستسلمَت لَكُمْ فَكُلّ الشّعب الساكن فِيهَا يُصبِحُ عَبيدَاً لَكُم...)، واتە: وەكاتێك بۆ شەڕی شارێك دەچن، یەكەمجار بانگیان بكەن بۆ سوڵح، ئنجا ئەگەر سوڵحیان كردنو ملكەچتان بوون، ئەوە هەموو دانیشتووەكانی دەبنە كۆیلەتان(١٨).

---

١٧)بڕوانە: (الرّق في الإسلام)ی أحمد شفيق باشا، ص٩-٢٧، وە (مدوَّنةجوستنيان) ص١١.

١٨) التفسير التطبيقي للكتاب المقدس، العهد القديم، سفر التثنية، الإصحاح: ٢٠، ص٣٩٢.

هەروەها ئێستاش لە (پەیمانی نوێ)دا کە کتێبی پیرۆزی نەصرانییەکانە، ئەم دەقە دەخوێنینەوە: (أَيُّهَا العَبيد ! أَطيعوا سَادتكُم البشريين بخَوفٍ وارتعادٍ مِنْ قَلْبٍ صَادِق كَمَنْ يطيع المسِيح...)[١٩] واتە: ئەی کۆیلەکان! فەرمانبەریی مرۆڤە خاوەنەکانتان بکەن، بەترسو لەرزەوەو بەدڵێکی ڕاستەوە، وەك کەسێك کە فەرمانبەریی مەسیح دەکات.

کەواتە: بابزانرێ کە کتێبی پیرۆز (الكتاب المقدَّس)ی جوولەکەو نەصرانییەکان لەبارەی کۆیلایەتییەوە چی دەڵێ؟ پاشان سەرنجی قورئانیش دەدەین لەو بارەوە.

٢- ئیسلام چی لە سیستمی کۆیلایەتیی کرد؟

کاتێك ئیسلام "دوایین نوسخەی بەرنامەی خواو دوا پەیامی خوا بۆ مرۆڤایەتی" هات سیستەمی کۆیلایەتیی (نظام الرّق) چەندان سەدە بوو ڕەگو ڕیشەی بە قووڵایی مێژووی بەشەردا چوو بووە خوارو، لەنێو سەرجەم گەلو وڵاتانی دنیادا شتێکی باو و کارپێکراوو، بە ئاسایيو سرووشتی تەماشاکراو بوو، وە بەشێکی گەورەوگرنگی ژیانی سیاسيو ئابووریيو کۆمەڵایەتیی کۆمەڵگایەکانی پێکدەهێنا، وەك چۆن ئێستا سیستەمی سەرمایەداریی (النظام الرأس مالي) بە بناغەی زۆربەی قەوارە سیاسيو کۆمەڵگایەکانی ئەم ڕۆژگارە دادەنرێ[٢٠].

---

١٩)التفسير التطبيقي للكتاب المقدس، العهد الجديد، الرسالة إلى مؤمني أفسس السادة والعبيد، ص ٢٥٣٢.

٢٠)بڕوانە: آثار الحرب، دكتور: وهبة الزحيلي، ص٤٠٩.

بۆیە نەدەگونجا ئیسلام لەلایەن خۆیەوەو بە نووکە قەڵەمێك ئەو واقیعە پڕ ستەمو نامرۆڤانەیە بگۆڕێ، هەرچەندە هێندەی کێویك لەسەر دڵی قورس بوو، کە مرۆڤەکان هەندێکیان هەندێکیان بکەنە کۆیلەو کەنیزەك‌و، وەك کەل‌و پەل‌و ئاژەڵ سەوداو مامەڵەیان پێ بکەن، بۆیە ئیسلام هەڵسا بۆ گۆڕینی ئەو واقیعە نالەبارە، سیاسەتێکی پلەپلەیی گرتەبەر، بەم شێوەیەی خوارێ:

یەك: چارەسەری فیکریی:

لەسۆنگەی ئەوەوە کە هەڵسوکەوتەکان (تصرّفات) زادەی بۆچوونەکان (تصوّرات)ن، ئەگەر بویسترێ هەڵس‌وکەوتێکی خراپ چاك بکرێ، دەبێ ئەو بیرو بۆچوونە چەوتەی لێیەوە هەڵقوڵیوە، ڕاست بکرێتەوە، ئیسلامیش بۆ بنبڕکردنی دیاردەی کۆیلایەتیی هەر وایکردو، سەرەتا خوای کاربەجێ‌و زانا لە چەندان ئایەتدا ئەو ڕاستییەی ڕاگەیاند، کە مرۆڤەکان هەموویان وەچەو زادەی باب‌و دایکێکن‌و یەکسانن‌و، بە پارێزکاریی، بەرزیی‌و نزمییان لەنێودا پەیدا دەبێ، بۆنموونە:﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ إِنَّا خَلَقۡنَٰكُم مِّن ذَكَرٖ وَأُنثَىٰ وَجَعَلۡنَٰكُمۡ شُعُوبٗا وَقَبَآئِلَ لِتَعَارَفُوٓاْۚ إِنَّ أَكۡرَمَكُمۡ عِندَ ٱللَّهِ أَتۡقَىٰكُمۡۚ إِنَّ ٱللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٞ ﴿١٣﴾ ﴾الحجرات، واتە: ئەی خەڵکینە! ئێمە ئێوەمان لەنێرو مێیەك وەدیهێناوەو گێڕاومانن بە چەندان گەل‌و هۆز تاکو پێك ئاشنا بن، بێگومان بەڕێزترینتان لەلای خوا پارێزکارترینتانە، بەدڵنیایی خوا زانای شارەزایە.

ئەمەش بۆئەوەی هەم کۆیلەکان بەر لە جەستەو ڕواڵەتیان، ڕووحو ناخییان ئازاد بێو، هەست بەڕێزو حورمەتی یەکسانیی خۆیان بکەن لەگەڵ گەورەکانیان، وە هەم گەورەکانیشیان بزانن کە هیچیان لەوان زیاد نیەو وەك یەکن.

دوو: وشك کردنی سەرچاوەکانی لێوەهاتنی کۆیلە:

پێش هاتنی ئیسلام، جگە لە دیلەکانی جەنگ (أسرى الحرب) لە چەند ڕێیەکی دیکەشەوە خەڵك دەکرانە کۆیلە، وەك:

١. قەرزدارێك کە قەرزەکەی پێ نەدرابایەوە، دەبووە کۆیلەی خاوەن قەرز.

٢. ژنێك کە لە مێردی ڕایکردباو گیرابایەوە، دەبووە کۆیلەی مێردەکەی.

٣. دزییکردن، بابای دز دەبووە کۆیلەی دزیی لێکراو.

٤. خۆکردنە کۆیلەی یەکێکی دیکە.

٥. ڕاکردوو لە جەنگ.

بەڵام ئیسلام جگە لە دیلی جەنگ "ئەویش بەشێوەیەکی کاتیی" هەموو ڕێیەکانی دیکەی کە خەڵکیان لێوە دەکرایە کۆیلە، بەستنیو زۆربەی هەرە زۆری سەرچاوەکانی کۆیلایەتیی لەلایەن خۆیەوە یەکسەر وشك کردن.

سێ: ئازادكردنی ئەو كۆیلانەی هەبوون:

ئیسلام چەندان ڕێی دانان بۆ ئازادكردنی كۆیلان:

١- دانانی هەشتیەك (١/٨) زەكات بۆ ئازادكردنی كۆیلان، وەك خوا فەرموویەتی:﴿ إِنَّمَا ٱلصَّدَقَٰتُ لِلْفُقَرَآءِ وَٱلْمَسَٰكِينِ وَٱلْعَٰمِلِينَ عَلَيْهَا وَٱلْمُؤَلَّفَةِ قُلُوبُهُمْ وَفِى ٱلرِّقَابِ وَٱلْغَٰرِمِينَ وَفِى سَبِيلِ ٱللَّهِ وَٱبْنِ ٱلسَّبِيلِ ۖ فَرِيضَةً مِّنَ ٱللَّهِ ۗ وَٱللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿٦٠﴾ ﴾التوبة، دیارە مەبەست لە (فِي الرقاب) كۆیلەكانن، كەواتە: هەشتیەكی زەكاتی هەموو مسوڵمانان، خوای دادگەر بۆ ئازادكردنی كۆیلانی تەرخان كردبوو.

٢- (المكاتبة) كە بریتییە لە ڕێككەوتنی كۆیلەو خاوەنەكەی لەسەر پێدانی ئەندازەیەك بەخاوەنەكەی‌و خۆكڕینەوەی، وەك خوا فەرموویەتی: ﴿ وَٱلَّذِينَ يَبْتَغُونَ ٱلْكِتَٰبَ مِمَّا مَلَكَتْ أَيْمَٰنُكُمْ فَكَاتِبُوهُمْ إِنْ عَلِمْتُمْ فِيهِمْ خَيْرًا ۖ وَءَاتُوهُم مِّن مَّالِ ٱللَّهِ ٱلَّذِىٓ ءَاتَىٰكُمْ ﴿٣٣﴾ ﴾النور، كە وەك دەبینین خوای زانا فەرمانی كردوە بە خاوەن كۆیلەكان، كە هەركات كۆیلەكانیان داوای موكاتەبەیان لێیان كرد، لەگەڵیان بكەن (مادام تێیان ڕادەبینن) وە هاوكاریشیان بكەن.

٣- دانانی ئازادكردنی كۆیلەیەك، وەك سزاوكەفارەت بۆ چەند جۆرە گوناهو هەڵەیەك:

أ- کوشتنی بە هەڵە: (خطأ): ﴿وَمَن قَتَلَ مُؤۡمِنًا خَطَـٔٗا فَتَحۡرِيرُ رَقَبَةٖ مُّؤۡمِنَةٖ ﴿٩٢﴾﴾النساء.

ب- شکاندنی سوێند: ﴿فَكَفَّـٰرَتُهُۥٓ إِطۡعَامُ عَشَرَةِ مَسَٰكِينَ مِنۡ أَوۡسَطِ مَا تُطۡعِمُونَ أَهۡلِيكُمۡ أَوۡ كِسۡوَتُهُمۡ أَوۡ تَحۡرِيرُ رَقَبَةٖۖ فَمَن لَّمۡ يَجِدۡ فَصِيَامُ ثَلَٰثَةِ أَيَّامٖ ﴿٨٩﴾﴾المائدة.

جـ- ظیهارکردنی مێرد لە ژنی: ﴿وَٱلَّذِينَ يُظَٰهِرُونَ مِن نِّسَآئِهِمۡ ثُمَّ يَعُودُونَ لِمَا قَالُواْ فَتَحۡرِيرُ رَقَبَةٖ مِّن قَبۡلِ أَن يَتَمَآسَّاۚ ﴿٣﴾﴾المجادلة.

(ظهار)یش ئەوەیە کە مێرد بە ژنی بڵێ: تۆ وەك پشتی دایکم وای.

چوار: جوانترین مامەڵەکردن لەگەڵیاندا:

بۆنموونە: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرمانی بە مسوڵمانان کردوە کە وشەی (عبد) و (أَمة) بۆ کۆیلەکانیان بەکارنەهێنن و لەجیاتی ئەوە، وشەی: (فتاي و فتاتي) یان (غلامي و جاريتي) بەکاربهێنن، کە (فتى) و (فتاة) بە مانای کوڕوکچی گەنجو، (غلام) و (جارية)ش بە هەمان شێوە، هەمان مانایان هەیە، وەك فەرموویەتی:

١- (لا يَقُولُ أَحَدُكُمْ: عَبْدِي وَأَمَتِي، كُلُّكُمْ عَبِيدُ اللهِ، وَكُلُّ نِسَائِكُمْ إِمَاءُ اللهِ، وَلكِنْ لِيَقُلْ: غُلامِي وَجَارِيَتِي وَفَتَايَ وَفَتَاتِي)[٢١]

٢- (إِخْوَانُكُمْ جَعَلَهُمُ اللَّهُ تَحْتَ أَيْدِيكُمْ، فَمَنْ كَانَ أَخُوهُ تَحْتَ يَدِهِ، فَلْيُطْعِمْهُ مِنْ طَعَامِهِ، وَلْيُلْبِسْهُ مِنْ لِبَاسِهِ، وَلاَ يُكَلِّفُهُ مَا يَغْلِبُهُ، فَإِنْ كَلَّفَهُ مَا يَغْلِبُهُ فَلْيُعِنْهُ عَلَيْهِ)[٢٢]،

وەك دەبینین پێغەمبەری خوا ﷺ کۆیلەکان بەبرای ئازادەکان ناودەبات و، فەرمانیش بەئازادەکان دەکات کە برایانە لەگەڵیان هەڵس و کەوت بکەن و، لەهەمان خواردن و پۆشاکی خۆیانیان پێ بدەن و، لەکاروباردا هاکاریان بن.

٣- لەکەیەوە بڕیاری نەهێشتنی کۆیلایەتیی درا؟:

هەرچەندە ئیسلام بەردی بناغەی نەهێشتنی کۆیلایەتیی داناو، بەشێوەیەکی پلەپلەیی و حەکیمانەش مامەڵەی ئەو واقیعە نەخوازراو و سەپێنراوەدا کردو، غەیری ئەوەش نە مەنتیقیی بوو، نە واقیعیی و کردەییش دەبوو، بەڵام بەداخەوە لە ئەنجامی گۆڕانی شێوازی دانانی حوکمڕانانی مسوڵمان، لەڕاوێژەوە بۆ میراتیی و ڕەچەڵەکیی، وە گەلێك جۆرە لادانی دیکەش، کە لێرەدا دەرفەتی باسکردنیان نیە، سەرەنجام لەجیاتی ئەوەی مسوڵمانان "لەڕووی نەهێشتنی کۆیلایەتییەوە" خەڵکی دیکەی وڵاتان بخەنە ژێر کاریگەریی

٢١) أَخْرَجَهُ مُسْلِمٌ برقم: (٢٢٤٩)،وَأَحْمَد برقم: (٩٩٦٥)، وَالنَّسَائِيُّ في"الكبرى" برقم: (١٠٠٧٠)، وَأَبُو يَعْلَى برقم: (٦٥٠٦).

٢٢) أَخْرَجَهُ أَحْمَد برقم: (٢١٤٤٧)، وَالبُخَارِيُّ برقم: (٢٤٠٧)، وَمُسْلِمٌ برقم: (١٦٦١)، وَأَبُو دَاوُدَ برقم: (٥١٥٨)، وَالتِّرمِذِيُّ برقم: (١٩٤٥)، وَابْنُ مَاجَهْ برقم: (٣٦٩٠).

خۆیانەوەو، ئەوان یەکجارەکیی بڕیاری نەهێشتنی ئەو دیاردە قێزەونە بدەن، کە بەر لە هەر شتێك لەگەڵ بناغەی ئایینەکەیاندا "کە خوا بەیەکگرتن (توحید الله)یە" تێك دەگیرێ، پاشان لەگەڵ ئەو ڕێزوحورمەتەدا دژ دەوەستێ کە خوا لە مرۆڤی ناوە: ﴿وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِيٓ ءَادَمَ ﴿٧٠﴾﴾الإسراء، بەداخەوە ئەوان کەوتنە ژێر کاریگەریی و هەژموونی کلتوورو فەرهەنگی ڕزیوو دواکەوتووانەی گەلانی دیکەو، لەولاتانی ئیسلامییشدا وەك ولاتانی دیکە، بازاڕی کۆیلەوکەنیزەکان تادەهات گەرمو قەڵەباڵغ دەبوو!

هەتا سەرەنجام لەکۆنگرەی (ڤیەننا) لەساڵی (١٨١٥)زدا دەوڵەتە ئەورووپاییەکان بڕیاری قەدەغەکردنی بازرگانیی کردن بە کۆیلانیانداو، دوایین ڕێککەوتنیش لەوبارەوە بریتی بوو لە ڕێککەوتننامەی (جنیڤ) کە لەڕۆژی: (٧/٩/١٩٥٦)دا، بەیەکجارەکیی بازرگانیی کردن بەکۆیلەوەی قەدەغەکرد[٢٣]

شایانی باسیشە کە دەوڵەتی عوسمانییش ئەوکاتە "واتە: ساڵی: ١٨١٥" پشتگیریی بڕیاری نەهێشتنی بازرگانییکردن بە کۆیلەوەی کردو، خۆشحاڵی خۆی دەربڕی بەو هەنگاوە[٢٤].

٢٣)بڕوانە: تأريخ الفقه الإسلامي، محمد سلام مدكور، ص٤٢.

٢٤) بڕوانە: آثار الحرب، د. وهبة الزُّحيلي، ص٤١١، ٤١٢ .

٤- ئایا لەم ڕۆژگارەدا دروستە مرۆڤـ بکرێتە کۆیلە ؟!

لەوەلاٌمدا دەلێین: نەخێر، چونکە:

١/ وەك پێشتریش گوتمان: ئیسلام وەك واقیعێکی سەپێنراوی ڕەتکـراوە (واقـع مفـروض مرفوض) مامەلەی لەگـەلٚ دیـاردەی کۆیلایەتییـدا کـردوەو، سـەرجەم سەرچـاوەکانی لێوەهاتنی کۆیلەی وشكو چۆڕەبڕ کردوەو، تەنیا ڕێـی دیلـەکانی جـەنگی هێشـتۆتەوە بەناچاریی‌و، لەسەر بنەمای مامەلەی هاوشێوە (المعاملة بالمِثْل) دیلەکانی جەنگی "ئـەویش بەشێوەیەکی کاتیی" بەکۆیلە گرتوە، چونکە نەدەگونجا سوپای ئیسلام دیلەکانی لەلایەن بەرانبەرەکانیەوە بکرێنە کۆیلەو، ئەوانیش دیلەکانیان بـە بـەلاش یـان قـەرەبوو (مَنّـاً أو فِداءاً) بەربدەن‌و، سەرەنجام ئەوە دەبوو بە جەنگێکی دەروونیی سەخت کە ئیسلام دژ بـە سوپایەکەی خۆی دەیکردو، هانـدانێکیش دەبـوو بـۆ ناحـەزەکانی لـەدژی، کـە ئەگـەر نەکوژرێن، سەرەنجام ئازاد دەکرێن‌و دووبارە لەدژی تێهەلدەچنەوە !

بۆیە عەقلٚو مەنتیق‌و واقیع‌و بەرژەوەندیی، خوازیاریی ئـەوەبوون کـە ئیسـلام ئـەو ڕێیـە بەشێوەیەکی کاتیی بهێلێتەوە.

٢/ هیچ ئایەتێکی قورئان‌و دەقێکی سوننەت نیە کە فەرمان بکـات بەکۆیلـەکردنی هـیچ مرۆڤێك، بەلاٌم چەندان ئایەت‌و دەقی سوننەت هەن، کە فـەرمان دەکـەن بـەئازادکردنی کۆیلـە، بۆیـە زۆر ڕاسـتە ئەگـەر بگـوترێ: ئیسـلام ئـازادکردنی کـۆیلانی هێنـا، نـەك بەکۆیلەکردنی مرۆڤەکان (جَاءَ الإِسْلاَم بالعِتْقِ وَلَمْ يَأت بالرق).

یەكێك لەو شوێنانەش كە باسی ئازادكردنی كۆیلان دەكات ئەمەیە:﴿ فَلَا ٱقۡتَحَمَ ٱلۡعَقَبَةَ ﴿١١﴾ وَمَآ أَدۡرَىٰكَ مَا ٱلۡعَقَبَةُ ﴿١٢﴾ فَكُّ رَقَبَةٍ ﴿١٣﴾ ﴾البلد، واتە: ئەو كەسە دەرووی سەختی نەبڕیوە، وە تۆ چووزانی دەرووی سەخت چییە؟ ئازادكردنی كۆیلەیەكە.

كەواتە: ئازادكردنی مرۆڤێك لەدوای كۆیلایەتیی، كارێكی هێندە گەورەو گرنگ بووە لەڕوانگەی قورئانەوە، وەك بڕینی دەروویەكی سەخت وابووە!

٣/ پێشتر باسمان كرد كە ئیسلام هەموو سەرچاوەكانی كۆیلایەتیی وشك كردنو، هەموو ڕێیەكانی گرتن بێجگە لە یەك ڕێ، ئەویش بریتی بوو لە دیلەكانی جەنگ (أسری الحرب) ئەویش بەشێوەیەكی كاتییو بەناچارییو، وەك كاردانەوە (رد فعل)و مامەڵەی هاوشێوە (المعاملة بالمثل).

ئنجا ئێمە تەنیا یەك ئایەتمان لە قورئاندا هەیە لەبارەی چۆنیەتی مامەڵەكردن لەگەڵ دیلەكانی جەنگدا، كە دواحوكمی ئیسلامی تێدایە لەوبارەوە، ئەویش ئەوەیە كە خوا "عز وجل" فەرموویەتی:﴿ فَإِذَا لَقِيتُمُ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ فَضَرۡبَ ٱلرِّقَابِ حَتَّىٰٓ إِذَآ أَثۡخَنتُمُوهُمۡ فَشُدُّواْ ٱلۡوَثَاقَ فَإِمَّا مَنَّۢا بَعۡدُ وَإِمَّا فِدَآءً حَتَّىٰ تَضَعَ ٱلۡحَرۡبُ أَوۡزَارَهَا ﴿٤﴾ ﴾محمد، واتە: ئنجا هەركات بەرەنگاری ئەوانەی بێبڕوان بوونەوە، ئەوە لە گەردنیان بدەن (چونكە چەكی ئەوكاتە زیاتر شمشێر بووەو، بەلەگەردن دانی بابای شەڕكەریش بە شمشێر، زووتر دەكوژرێ) هەتا كاتێك كە شپرزەتان كردن، كەلەپچەیان توند بكەنو بەدیلیان بگرن، پاشانیش یان بەخۆڕاییو چاكە لەگەڵدا كردن، یان بەقەرەبوو و بەرانبەر (دیل بە دیل یان بەپارە) بەریان بدەن، هەتا جەنگ قورساییەكانی خۆی دادەنێ (كۆتایی دێ).

وەك دەبینین خوای كاربەجێ فەرمان بەبڕوادارن دەكات كە لـەكاتی بەرەنگاربوونـەوەی دوژمنانی بێبڕوای شەڕفرۆشدا، زەبر لـەو شوێنەیان بدەن كە زووتر پێی دەكوژرێن‌و، پاش لـەپەل‌و پۆ خستنیان، ئنجا بەدیلیان بگرن.

دواییش بۆ شێوازی مامەڵەكردن لـەگەڵ دیلـەكاندا "بـۆ چـۆنیەتی بـەردانیان" تـەنیا دوو ڕێیان دادەنـێ كـە سـێیەمیان نیـە: ﴿ فَإِمَّا مَنًّۢا بَعۡدُ وَإِمَّا فِدَآءً ﴿٤﴾ ﴾محمد،یـانی: پاشـان یـان منەتباریان بكەن‌و بەبێ بەرانبەر بەریان بدەن، یان بەبەرانبەرو قەرەبوو.

ئنجا دیارە قەرەبوو (فداء)ەكە دەگونجێ دیل بەدیل بێ، وە دەگونجێ ماڵ‌و سـامان بـێ، وە دەشگونجێ "مادام بابای دیل پارەی نەبێ" هەر جۆرە خزمەتێك بێ كە پێشكەشی دەكات، وەك چۆن پێغەمبەری خوا ﷺ بۆ ئەو دیلانەی جەنگی بەدر كـە مـاڵ‌و سـامانیان نـەبوو، لـەبەرانبەر ئەوەدا بەریدان كە منداڵـەكانی پشـتیوانان فێـری نووسـین بكـەن، وەك لـەم شوێنەوار (أثر)ەدا هاتوە:

(عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ، قَالَ: كَانَ نَاسٌ مِنَ الأَسْرَى يَوْمَ بَـدْرٍ، لَـمْ يَكُـنْ لَهُـمْ فِـدَاءٌ فَجَعَلَ رَسُولُ اللهِ ﷺ فِدَاءَهُمْ أَنْ يُعَلِّمُوا أَوْلادَ الأَنْصَارِ الْكِتَابَةَ)[٢٥]

شایانی باسیشە هەندێك لـە زانایان وا لـەڕستەی: (فَشُدُّوا الوَثَاق) حاڵی بوون كە مانـای بـە كۆیلــەكردن (إسـترقاق) بگەیـەنێ! بـەلام بێگومـان ئـەوە ڕاسـت نیـە، چـونكە كەلـەپچـەكردن (شـدّ الوثـاق) تـەنیا بـەدیل گـرتن دەگەیـەنێ‌و، هـیچ پەیوەنـدیی بـە بەكۆیلەكردن (إسترقاق و إستعباد)ەوە نیە!

---

٢٥)أَخْرَجَهُ أَحْمَد برقم: (٢٢١٦)، تعليق شعيب الأرنؤوط: حَسَنٌ.

بگرە ئەم ئایەتە بە ئاماژە پێمان دەڵێ: کە بەکۆیلەکردن دروست نیە، چونکە مادام خـوا دەفەرموێ: پاش بەدیل گرتنیان، یان بە چاکەو منەت کردن بەریان بدەن، یان بەبەرانبەر، کەواتە: هیچ شتێکی دیکەی سێیەم، وەك: کوشتن، یان بەکۆیلەکردن دروست نیە.

٤/ یەکێك بۆی هەیە بپرسێ:

مادام قورئان بۆ دیلەکانی جەنگ، تەنیا باسی بەردانیانی کردوە، چ بە بەلاش‌و چاکە، چ بـە بەرانبـەرو قـەرەبوو، ئـەدی بۆچـی لـە سـوننەت‌و سـیرەی پێغەمبـەری خـوادا ﷺبەکۆیلەکردن (إسترقاق) هەبووە؟!

لەوەڵامدا دەڵێین:

یەك: لەو جەنگانەدا کە پێغەمبـەری خـوا ﷺدژی نامسـوڵمانانی شـەڕفرۆش‌و پـەیمان شکێن، لە بتپەرست‌و خاوەن کتێبەکان، کردوونی، هـیچ پیاوێـك (نێرینەیـەکی بـاڵغ)ی نەکردۆتە کۆیلە، بەڵکو تەنیا ئافرەتان‌و منداڵەکانی بەکۆیلەکردوون، وەك (إبـن القـیم) گوتوویەتی: (إِنَّ النَّبـيَّ ﷺلم یسـترقّ في حَیاتِـه ذکـراً بالِغَـاً قَـط، وَإِنَّمَـا اسـترقَّ النِّسَـاءَ وَالصِّبیان)[٢٦]

دیارە بەنسبەت ئافرەت‌و منداڵانیشەوە، بەکۆیلەگرتنیان بریتی بووە لـە حەواندنـەوەیان‌و خسـتنەگەڵ خێزانـە مسـوڵمانەکان، پـاش نـەمانی پیاوەکانیـان‌و، تێکچـوونی شـیرازەی

٢٦)زاد المعاد في هَدْي خیر العباد، ج٣، ص١١٥.

خێزانەکانیان، کە بێگومان لەو ڕۆژگارەدا هیچ بەدیلێك بۆ ئەو چارەسەرە ناچارییە نەبووە.

دوو: هەر کەسێکیش لە نامسوڵمانە شەڕفرۆشەکان دوایی مسوڵمان بووبێ، ئافرەت و منداڵەکانیان بۆ ئازادکراون، وەك پێغەمبەری خوا ﷺ شەش هەزار (٦٠٠٠) لە ژن و منداڵە بەدیل گیراوەکانی هۆزی (هوازن)ی دانەوە پیاوەکانیان، پاش ئەوەی مسوڵمان بوون[٢٧].

هەروەها هەرکام لە خەڵکی مەککە کە پێی فەرموون: بڕۆن بەردراون (إذهبوا فأنتم الطلقاء) رواة البيهقي: (١١٨/٩) ، هەروەها خەڵکی (خَيْبَر)یشی بە چاکە (مَنّ) بەردا، وە هۆزی (بنو المصطلق)یش دوای ئەوەی پێغەمبەر ﷺ (جويرية بنت الحارث)ی لێ بەهاوسەرگرتن، مسوڵمانان وەك ڕێزلێنان لەو خزمایەتییە، ژن و منداڵەکانیان بەردان، کە سەد خێزان بوون[٢٨].

سێ: وەك پێشتریش باسمان کرد: ئەو هەڵوێستەش لەلایەن پێغەمبەری خوا ﷺ و پاشان چوار خەلیفە ڕاشیدەکانییەوە، هەڵوێستێکی ناچاریی بووە، کە بارودۆخی سیاسیی ئەوکاتەی دەوڵەتانی دنیا فەرزی کردووە، مامەڵەیەکی کاتیی (معاملة مؤقتة) بووە، لەگەڵ ئەو نەریتە جیهانییە نەخوازراوەدا، بەنسبەت ئیسلام و مسوڵمانانەوە، کە وەك پێشتریش گوتمان: ئەو نەریتی مرۆڤ بەکۆیلەکردنە، پێچەوانە و دژی دوو بنەڕەتی هەرە گەورەی ئیسلامە، کە بریتین لە:

---

٢٧) صحيح البخاري رقم: (٢٨٥١)، ومسلم برقم: (١٧٤٤).

٢٨)أَخْرَجَهُ أَبُو دَاوُد برقم: (٣٩٣١).

١- تـەنیا خواپەرسـتن (توحيـد الله في العبـادة): ﴿ فَٱعۡلَمۡ أَنَّهُۥ لَآ إِلَٰهَ إِلَّا ٱللَّهُ ﴾ محمد، واتە: بزانە کە جگە لـە خوا هیچ پەرستراوێك نیە (شایستەی پەرستران بێ).

٢- ڕێز وحورمەتی مرۆڤ گرتن (تکریم الإنسان): ﴿ وَلَقَدۡ كَرَّمۡنَا بَنِيٓ ءَادَمَ ﴾ الإسراء، واتە: وە بێگومان ڕێزمان لـە وەچەی ئادەم گرتوە.

چونکە تەنیا خواپەرستن‌و بەس خوا بەپەرستراو (معبـود) دانـان، خوازیـاری ئەوەیـە کـە مرۆڤەکان لـەبەرانبەر خوادا یەکسان بن‌و، سەیدوکۆیلـەیان لـەنێودا نەبن !

هـەروەها ڕێـزو حورمـەتی مرۆڤـ گـرتنیش، خوازیـاری ئەوەیـە کـە هـەموویان ئـازادو سەربەست بن‌و، هیچ کەس ژێردەست‌و کۆیلـەی کەس نەبێ.

٥/ ئنجا مادام:

یەك: ئیسلام چ وەك بوونناسیی (ontology)،و ئیمان‌و عەقیدەو، چ وەك شـەریعەت، دژی کۆیلایەتیی‌و زەبوونیی مرۆڤ بۆ مرۆڤ بێ.

دوو: وە هیچ ئایەتێکی قورئان‌و دەقێکی سوننەت نەبێ، کە فەرمان بە مسوڵمانان بکـات، دیلـەکانی جەنگ لـە کافران بکەنە کۆیلە.

سێ: وە ئەوەی کە لـە سیرەی پێغەمبەری خوا ﷺ‌و چوار خەلیفە ڕاشیدەکانیشیدا هاتوە، ئەوپەڕی تەنیا دروست‌و ڕەوا بـوون (جـواز وإباحـة)ی بەکۆیلـەکردن دەگەیـەنێ، وەك کاردانەوەو مامەڵەی هاوشێوە (رد الفعل والمعاملة بالمثل) بۆ دوژمنانێك، کە ئەوکاتە هـەر بەو شێوەیە مامەڵـەیان لـەگەڵ دیلـەکانی جەنگدا دەکرد.

چوار: وە مادام ئیسلام ئایینی عەقڵی سەلیمو فیترەتی ساغە، وەك خوا **"سبحانه وتعالى"** فەرموویەتی: ﴿ فَأَقِمْ وَجْهَكَ لِلدِّينِ حَنِيفًا ۚ فِطْرَتَ ٱللَّهِ ٱلَّتِى فَطَرَ ٱلنَّاسَ عَلَيْهَا ۚ لَا تَبْدِيلَ لِخَلْقِ ٱللَّهِ ۚ ذَٰلِكَ ٱلدِّينُ ٱلْقَيِّمُ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ ٱلنَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٣٠﴾ ﴾الروم، كە وەك دەبینین خوای زاناو شارەزا ئایینو بەرنامە پاكو ڕاستەكەی خۆی (ئیسلام)و سروشتی ساغی مرۆڤی بە دوو ڕووی ڕاستییەك داناون، وە عەقڵی سەلیمو فیترەتی ساغیش نكووڵیی لە بەكۆیلەكردنی مرۆڤەكان دەكەن.

پێنج: وە مادام یەكەمینجار ئیسلام لەسەر زەمانی خەلیفەی دووەمی پێغەمبەری خوا عومەری كوڕی خەتتاب "خوا لێی ڕازی بێ" ئەو ڕاستییەی وەبیر مرۆڤایەتیی هێنایەوە، كە مرۆڤەكان بە ئازادیی لەدایك بوونو، هیچكەس بۆی نیە بیانكاتە كۆیلەو ژێردەستو بیانچەوسێنێتەوە، وەك عومەر بە والی میصر (عمرو بن العاص)و كوڕەكەی گوت، لەكاتێكدا كوڕەكەی والی میصر بە قامچی لە كابرایەكی قیبتیی دابوو، چونكە ئەسپەكەی پێش ئەسپی وی كەوتۆتەوە، لە غارغارێنو پێشبڕكەدا:

(مذ كم تعبدتُم النَّاس، وَقَدْ وَلَدتهم أُمَّهَاتُهُم أَحْرَارًا؟!)[29]

واتە: لەكەیەوە خەڵكتان كردۆتە كۆیلە، لە حاڵێكدا كە دایكیان بە ئازادیی هێناویاننە دنیاوە؟!

شەش: وە مادام زانایانی ئیسلام لەسەر ئەوە یەكدەنگن، كە لە كوێو چۆن باشتر دادگەریی (عَدْل) بچەسپێو بەرژەوەندیی (مصلحة) بێتەدی، شەریعەت لەوێیەو، هەر

---

٢٩) بڕوانە: كنز العمال، ج١٢، ص٨٧٣.

هۆکارو ئامرازێك‌و شێوازێك چەسپاندنی دادگەریی‌و هێنانەدی بەرژەوەندیی، یەکی لەسەری بکەوێ، ئەوە پێویست دەبێ، بەپێی بنچینەی: (مَا لا يَتِمُّ الْوَاجِبُ إِلاَّ بِهِ فَهُوَ وَاجِبٌ)، واتە: هەرشتێك فەرزێك یەکی لەسەری بکەوێ، فەرزە، وە بنچینەی: (للوسائل حكم المقاصد)، واتە: ئامرازەکان حوکمی ئامانجەکانیان هەیە.

(إبن القيِّم)یش لەوبارەوە "کە دادگەریی‌و بەرژەوەندیی لەکوێ بێ شەریعەت لەوێیە" نووسوویوتی: (فَإن ظَهَرَت أَمارَاتُ العَدْل وَأَسفر وَجهه بأَي طَرِيق كَانَ، فَثَمَّ شَرْعُ الله وَدِينُهُ)[٣٠]، واتە: هەرکات نیشانەکانی دادگەریی دەرکەوتن‌و، بەهەر شێوەیەك بێ ڕووی دەرەوشایەوە، ئەوە شەرع‌و بەرنامەی خوا لەوێیە.

ئنجا بێگومان دادگەریی‌و بەرژەوەندیی گشتییش "بۆ مرۆڤایەتیی" لەوەدایە کە هیچکەس نەك هەر نەکرێتە کۆیلە، بگرە بەهیچ شێوەیەك ستەمی لێ نەکرێ‌و نەچەوسێنرێتەوە، وە بەپێچەوانەوە وەچەوساندنەوەو کۆیلایەتیی، گەورەترین ستەمەو، گەورەترین زیانبارییە بۆ مرۆڤایەتیی.

حەوت: وە مادام ئێمە چەندان ئایەتمان لە قورئانی بەپێزدا هەن، کە فەرمان بەڕزگارکردن‌و ئازادکردنی کۆیلان دەکەن، بۆ وێنە:

١- ﴿ وَءَاتَى ٱلۡمَالَ عَلَىٰ حُبِّهِۦ ذَوِي ٱلۡقُرۡبَىٰ وَٱلۡيَتَٰمَىٰ وَٱلۡمَسَٰكِينَ وَٱبۡنَ ٱلسَّبِيلِ وَٱلسَّآئِلِينَ وَفِي ٱلرِّقَابِ ﴿١٧٧﴾ ﴾البقرة.

---

٣٠) الطرق الحكمية في السياسة الشرعية، ص٢٣.

٢- ﴿ وَمَن قَتَلَ مُؤْمِنًا خَطَـًٔا فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مُّؤْمِنَةٍ وَدِيَةٌ مُّسَلَّمَةٌ إِلَىٰٓ أَهْلِهِۦٓ ﴿٩٢﴾
﴾النساء،

٣- ﴿ وَلَٰكِن يُؤَاخِذُكُم بِمَا عَقَّدتُّمُ ٱلْأَيْمَٰنَ ۖ فَكَفَّٰرَتُهُۥٓ إِطْعَامُ عَشَرَةِ مَسَٰكِينَ مِنْ أَوْسَطِ مَا
تُطْعِمُونَ أَهْلِيكُمْ أَوْ كِسْوَتُهُمْ أَوْ تَحْرِيرُ رَقَبَةٍ ﴿٨٩﴾ ﴾المائدة.

٤- ﴿ إِنَّمَا ٱلصَّدَقَٰتُ لِلْفُقَرَآءِ وَٱلْمَسَٰكِينِ وَٱلْعَٰمِلِينَ عَلَيْهَا وَٱلْمُؤَلَّفَةِ قُلُوبُهُمْ وَفِى ٱلرِّقَابِ
﴿٦٠﴾ ﴾التوبة.

٥- ﴿ وَٱلَّذِينَ يَبْتَغُونَ ٱلْكِتَٰبَ مِمَّا مَلَكَتْ أَيْمَٰنُكُمْ فَكَاتِبُوهُمْ إِنْ عَلِمْتُمْ فِيهِمْ خَيْرًا ۖ وَءَاتُوهُم
مِّن مَّالِ ٱللَّهِ ٱلَّذِىٓ ءَاتَىٰكُمْ ﴿٣٣﴾ ﴾النور.

٦- ﴿ وَٱلَّذِينَ يُظَٰهِرُونَ مِن نِّسَآئِهِمْ ثُمَّ يَعُودُونَ لِمَا قَالُوا۟ فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مِّن قَبْلِ أَن يَتَمَآسَّا ۚ ﴿٣﴾
﴾المجادلة.

٧- ﴿ فَلَا ٱقْتَحَمَ ٱلْعَقَبَةَ ﴿١١﴾ وَمَآ أَدْرَىٰكَ مَا ٱلْعَقَبَةُ ﴿١٢﴾ فَكُّ رَقَبَةٍ ﴿١٣﴾ ﴾البلد.

کەواتـە: ئیسلام زۆر مەبەستی بووە کە دیاردەی کۆیلایەتیی نەمێنێ‌و، ئەو کۆیلانەی ئـەو ڕۆژگارەش "ڕۆژگاری دابەزینیی قورئان" هەبوون، لـەداوی کۆیلایەتیی قوتاریان بێ‌و ئازاد بن.

هەشت: وە مادام خوا ستایشی خۆی کردوە لەسەر نەهێشتنی ستەمکاران، وەك لە سوورەتی (الأنعام)دا فەرموویەتی: ﴿ فَقُطِعَ دَابِرُ ٱلْقَوْمِ ٱلَّذِينَ ظَلَمُوا۟ ۚ وَٱلْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ ٱلْعَٰلَمِينَ ﴿٤٥﴾ ﴾، واتە: ئیدی کۆمەڵی ستەمکاران دوا بڕابوون، وەستایش بۆ خوای پەروەردگاری جیهانەکان. کە بەدڵنیاییەوە خەڵكو میللەتان کردنە کۆیلەو ژێردەستیش، گەورەترین ستەمە.

نۆ: وە مادام خوای دادگەر سەرزەنشتی مسوڵمانان دەکات، کە لەتوانایان دایە چەوساوان ڕزگار بکەن، کەچی کەمتەرخەمیی دەکەن، لە جەنگو جیهادکردندا بۆ قوتارکردنیان: ﴿ وَمَا لَكُمْ لَا تُقَٰتِلُونَ فِى سَبِيلِ ٱللَّهِ وَٱلْمُسْتَضْعَفِينَ ﴿٧٥﴾ ﴾النساء، کە بێگومان کۆیلەبوونی مرۆڤیش، خراپترین جۆری چەوسێنرانەوەیەتی.

دە: وە مادام فیرعەون "کە نموونەی حوکمڕانی ملهوڕ وخۆسەپێنو لەخوا یاخییە" گەلی مووسا (بنو إسرائیل)ی کردبووە کۆیلەو دەیچەوساندنەوە، وەك مووسا "علیە السلام" لە وەڵامی ئەو قسەیەیدا کە لەماڵی ویدا گەورەکراوە پێی فەرمووە: ﴿ وَتِلْكَ نِعْمَةٌ تَمُنُّهَا عَلَىَّ أَنْ عَبَّدتَّ بَنِىٓ إِسْرَٰٓءِيلَ ﴿٢٢﴾ ﴾الشعراء، واتە: وە ئەو چاکەیەش کە دەیکەیە منەت لەسەرم، بەهۆی ئەوەوە بوو کە بەنی ئیسڕائیلت کردبووە کۆیلەو ژێردەست {یانی: ئەگەر لەبەر ئەوە نەبووایە کە دایکم مەترسیی کوژرانی منی بووە لەلایەن تۆوە (کە نێرینەکانی بەنی ئیسڕائیلت سەردەبڕین) من نەدەخرامە تابووتەوەو بەئاودا نەدەدرامو، لەلایەن ئێوەوە نەدەگیرامەوەو، سەرەنجام لە ماڵی تۆدا بەخێو نەدەکرام!}.

كەواتە: بەكۆیلەكردنی خەڵك عادەتی فیرعەونەكانەو، دەربازكردنیشیان لە كۆیلایەتیی و ژێردەستەیی عادەتی پێغەمبەران "علیهم السلام" بووە، چونكە مووسا "علیه السلام" بە فیرعەونی فەرمووە:﴿ فَأْتِيَاهُ فَقُولَآ إِنَّا رَسُولَا رَبِّكَ فَأَرْسِلْ مَعَنَا بَنِيٓ إِسْرَٰٓءِيلَ وَلَا تُعَذِّبْهُمْ ۖ قَدْ جِئْنَٰكَ بِـَٔايَةٍ مِّن رَّبِّكَ ۖ وَٱلسَّلَٰمُ عَلَىٰ مَنِ ٱتَّبَعَ ٱلْهُدَىٰٓ ﴿٤٧﴾ ﴾طه، واتە: دەجا بەنی ئیسرائیلمان لەگەڵ بنێرەو مەیانچەوسێنەوە..

وە پاشان خوا دەربازكردنی بەنی ئیسرائیل لە كۆیلایەتیی و ژێردەستەیی فیرعەون، بە چاكەیەكی گەورەو نیعمەتێكی بەرچاوی خۆی دادەنێ، وەك فەرموویەتی:﴿ وَنُرِيدُ أَن نَّمُنَّ عَلَى ٱلَّذِينَ ٱسْتُضْعِفُوا۟ فِى ٱلْأَرْضِ وَنَجْعَلَهُمْ أَئِمَّةً وَنَجْعَلَهُمُ ٱلْوَٰرِثِينَ ﴿٥﴾ وَنُمَكِّنَ لَهُمْ فِى ٱلْأَرْضِ ﴿٦﴾ ﴾القصص.

یازدە: وە مادام بەشەر سەرەنجام پاش دوازدە سێزدە سەدە دوای دابەزینی قورئانو بانگی ئازادیی و یەكسانیی مرۆڤەكانی بەگوێی دنیا دانی، گەیشتە ئەو ئاستەی كە ئەوەی قورئان لە یەكەمین ڕۆژەوە ویستی بیكات، كە نەهێشتنی كۆیلایەتییە، بڕیاری لەسەر بداتو لەسەری ڕێك بكەوێ:

لەبەر هەموو ئەوانە: بەهیچ جۆرێك ڕەوا نیە بەناوی ئیسلامو شەریعەتەكەیەوە، هیچ مرۆڤێك بكرێتە كۆیلە، وە ئەوەی ڕێكخراوی (داعش) بەرانبەر بە ئافرەتە یەزیدییەكانی كرد، كارێكی ستەمو ناڕەوا بوو، وە هیچ بنەمایەكی شەرعیی نیە، بە هەر بیانوو و پاساوێكەوە كرابێ، وە ئیسلام لێی بەرییەو مالی قەڵبەو سەر بەخاوەنیەتی.

ئنجا شایانی باسە کە هەم خودی بە کۆیلەکردنی ئافرەتە یەزیدییەکان شتێکی قەدەغەیەو گوناهێکی گەورەیەو، هەم فرۆشتنیشیان قەدەغەیەو ستەمەو، هەم چوونە لاشیان بەناوی کەنیزەك، بە دەستدرێژیی‌و زینا دادەنرێ، واتە: سێ گوناهو تاوانی گەورە گەورەو، لەهەمووشیان گەورەتر ئەنجامدانی ئەو گوناهو تاوانەیە بەناوی ئیسلام‌و جێبەجێکردنی شەریعەتەوە!

ئنجا لە بارەی گەورەیی تاوانی بەکۆیلەکردن‌و فرۆشتنی مرۆڤی ئازاد (حرّ)ەوە، نا مسوڵمان بێ یان مسوڵمان، با سەرنجی ئەم فەرموودەیەی پێغەمبەری خوا ﷺ بدەین: (عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اَللَّهِ ﷺ: قَالَ اَللهُ: ثَلاثَةٌ أَنَا خَصْمُهُمْ يَوْمَ اَلْقِيَامَةِ: رَجُلٌ أَعْطَى بِي ثُمَّ غَدَرَ، وَرَجُلٌ بَاعَ حُرًّا، فَأَكَلَ ثَمَنَهُ، وَرَجُلٌ اِسْتَأْجَرَ أَجِيرًا ، فَاسْتَوْفَى مِنْهُ، وَلَمْ يُعْطِهِ أَجْرَهُ)[٣١]، واتە: خوا فەرموویەتی: سێ کەس خۆم لەسەریان دەبمە داواکار (مدّعي) لەڕۆژی قیامەتدا: وە هەرکەسێکیش من داواکار (مدّعي) بم لەسەری، لێی دەبەمەوە: پیاوێك بەناوی منەوە پەیمان بدات‌و دوایی بیشکێنێ، وەپیاوێك مرۆڤێکی ئازاد بفرۆشێ‌و پارەکەی بخوات، وەپیاوێك کرێکارێك بەکرێ بگرێ‌و ئیشەکەی خۆی پێ تەواو بکات‌و کرێیەکەی نەداتێ.

کەواتە: فرۆشتنی ئافرەتە ئازادە یەزیدییەکان، لەلایەن داعشەوە تاوانێکە کە لەڕۆژی دواییدا، دووچاری لێپرسینەوەو سزای سەختی خوایان دەکات.

لەکۆتایی ئەم باسەشدا بەپێویستی دەزانم وەڵامی دوو پرسیار بدەینەوە.

٣١) أَخْرَجَهُ أَحْمَد برقم: (٨٦٧٧)، وَالبُخَارِيُّ برقم: (٢١٥٠).

وەڵامی دوو پرسیار:

پرسیاری یەكەم: مادام لەڕۆژگاری پێغەمبەری خوا ﷺو چوار خەلیفە ڕاشیدەكانیدا بەشێوەیەك لەشێوەكان بەكۆیلەكردن ڕەوا بووبێ، چۆن دەڵێی لەم ڕۆژگارەدا ڕەوا نیە، ئایا هیچ دەقێك ئەو حوكمەی نەسخ كردۆتەوە؟!

وەڵام: پێشتر باسمان كرد كە مامەڵەی پێغەمبەری خوا ﷺو خەلیفە ڕاشیدەكانی لەگەڵ ئەو مەسەلەیەدا، لەژێر فشاری واقیعی سیاسەتی نێودەوڵەتیی ئەوسادا بووەو، مامەڵەیەكی كاتییو ناچارییو كاردانەوەو مامەڵەی هاوشێوە (المعاملة بالمثل) بووە، نەك حوكمێكی گشتی شەریعەت، تاكو گۆڕانی بەسەردانەیەت.

دیارە حوكمەكانی شەریعەتیش لەڕووی چەسپانوگۆڕان (الثبات والتغيّر)ەوە، دوو جۆرن:

جۆری یەكەم: حوكمی گشتییو چەسپاونو گۆڕان هەڵناگرن وەك: فەرزبوونی نوێژو زەكاتو، قەدەغەبوونی شەڕابو سوود.

جۆری دووەم: حوكمی تایبەتییوكاتیینو گۆڕانیان بەسەردا دێ، وەك: حوكمەكانی بواری سیاسییو ئیدارییو تەمبێ كردن (تعزير).

هەر بۆیەش مامەڵەی هەندێك لە چوار خەلیفەكان لەگەڵ هەندێك بابەتدا، لە هی ڕۆژگاری پێغەمبەری خوا ﷺجیا بووە، بۆ وێنە: پێغەمبەری خوا ﷺسەرزەمینی خەیبەری دابەشكرد، بەڵام عومەر "خوا لێی ڕازی بێ" (خەلیفەی دووەم) سەرزەمینی

عیراق (سواد العراق)ی دابەش نەکرد، ئنجا (إبن قدامـة) لـەوبارەوە گوتوویـەتی: (..لأَنَّ النَّبِـيَّ ﷺ فَعَل مَا هُوَ الأَصْلَح فِي زَمَنِه، وَعُمَر فَعَل مَا هُوَ الأَصْلَح فِي زَمَنِه)[٣٢]

واته: چـونکه پێغەمبـەر ﷺ ئـەوەی کـردوە، کـە بـۆ ڕۆژگـاری خـۆی باشـتربووە، وە عومەریش ئەوەی کردوە، کە بۆ ڕۆژگاری وی باشتربووە.

هەروەها (إبن القیِّم) لەوبارەوە نووسیویەتی:

(الأَحْكَام نَوْعَان: نَوْع لايتغيّر عَن حَالَةٍ وَاحِدَة هُوَ عَلَيْهَا، لا بحَسَب الأزمنة ولا الأَمْكنَة ولا اجتهَاد الأَئِمَة. كَوجُوب الوَاجبَات وَتَحْرِيم المحرَّمات والحدود المقدّرة بالشرع على الجـرائم ونحو ذلك...وَالنَّوع الثاني: مايتغيّر بحَسَب اقتضاءِ المصلَحَة لَه زَمَانَاً وَمَكَانَاً وَحَالاً، كمقَادِير التعزيرات وأجناسها وصفاتها فإن الشارع يُنوِّعُ فيها بحسب المصـلحة...)[٣٣]واته: حوكمە شەرعییەکان دوو جۆرن: جۆرێکیان هەر لەسەر یەك حاڵەتن‌وگۆڕانیان بەسەردا نایـەت، نە بەهۆی کاتەکانەوەو، نە بەهۆی شوێنەکانەوەو، نە بەهۆی کۆشش‌و ڕای پێشەوایانەوە، وەك: پێویست بوونی ئەرکەکان‌و قەدەغەبوونی قەدەغەکان‌و، ئەو سزایانەی کە بە شەرع بۆ تاوانەکان دانراون‌و وێنەی ئەوانە...

وە جۆری دووەمیان ئەوانەن کە بەگوێرەی خوازیاریی بەرژەوەندیی بۆیان، بەپێی کـات‌و شوێن‌و حاڵ، دەگۆڕێن، وەك ئەنـدازەکانی سـزادانەکان (کـە حوکمڕانـان بـە کۆششـی خۆیان وەك تەمبێ کردن (تعزیر) دایان دەنێن) وە جۆرەکانیـان‌و سـیفەتەکانیان، چـونکە شەرعدانەر بەپێی بەرژەوەندیی جۆراوجۆریان دەکات...

٣٢) بڕوانە: المغني لابن قدامة، ج٤، ص١٨٩، فقه الجهاد، د. یوسف القرضاوي، ج٢، ص٩٨٦.

٣٣) إغاثة اللّهْفان من مصائد الشيطان، ج١، ص٣٤٦.

هەروەها (القَرَّافِي) لەوبارەوە مەسەلەیەکی زۆر گرنگ دەخاتەڕوو، کە دەڵێ:

(...أن إجراءَ الأَحْكَام الَّتِي مُدْرَكُهَا العَوَائدُ مَعَ تَغيُّر تِلْكَ العَوَائِد: خِلاف الإجْمَاع وَجَهَالَة فِي الدِّين، بَلْ كُلّ مَا فِي الشريعة يَتْبَعُ العوائِدَ: يَتَغَيَّرُ الحكمُ فيه عند تغيُّر العادة إلى ماتقتضيه العادة المُتَجدِّدة... وَكَذَلِكَ الإِطْلَاق فِي الوَصَايَا وَالأَيْمان وَجَمِيع أَبْوَاب الفِقْه المحْمُولَة عَلَى العوائد، إِذَا تغيَّرت العادةُ تغيَّرت الأحكام في تلك الأبواب...)[٣٤] واتە: ...کە (وەك خۆیان) ئەنجامدانی ئەو حوکمانەی پەیوەستن بە عادەتو نەریتەکانەوە، وێڕای گۆڕانی ئەو عادەتو نەریتانە: پێچەوانەی کۆڕایەو نەزانییە لە ئاییندا، بەڵکو هەرچی لە شەریعەتدا پەیوەست بێ بە عورفو عادەتەکانەوە، حوکمەکەی بەپێی گۆڕانی عورفو عادەتەکە دەگۆڕێ، بۆئەوە کە عورفو باوە تازەکە دەیخوازێ...هەروەها ئەوەی کە بەڕەهایی دەگوترێ لەبواری وەصیەتەکانو سوێندەکانو تێکڕای بابەتە فیقهییەکانی کە پەیوەستن بە عورفو باوەکانەوە، هەرکات عورفو باوەکە گۆڕا، ئەو حوکمانەش کە لەو بوارانەدان دەگۆڕێن.

کەواتە: لەم ڕۆژگارەماندا کە عورفو باوو عادەتی سیاسییو نێودەوڵەتیی دنیا، لەبواری مامەڵە لەگەڵ دیلەکانی جەنگدا بەتایبەتییو، بابەتی بەکۆیلەکردنی مرۆڤدا، بەگشتی گۆڕاوەو، وەك پێشتر گوتمان لەساڵی (١٩٥٦)دا لەکۆنگرەی (جنێڤ) بڕیاری کۆتایی نێودەوڵەتیی لەبارەی نەهێشتنی بازرگانییکردن بە کۆیلانەوە درا، کەواتە: ئێستا نەك هەر هیچ واقیعێکی ناچارکەر نیە، کە وا لە مسوڵمانانو قەوارە سیاسییەکانیان بکات، **لەکاتێکدا** کە ئایینو شەریعەتەکەیان دژی بەکۆیلەکردنی مرۆڤە، لەسەر بناغەی

٣٤) الإحكام في تمييز الفتاوى عن الأحكام وتصرُّفات القاضي والإمام، ص٢١٨، ٢١٩.

مامەڵەی هاوشێوە (المعاملة بالمثل)و بەناچاریی بچنە نێو بازاڕی بەکۆیلەکردنەوە، بەڵکو بەپێچەوانەوە: واقیعێکی دیکەی هاندەر بۆ ئازادیی مرۆڤەکانو، نەهێشتنی کۆیلەیی هەیە، واتە: ئەو عورفو باوە خراپەی کاتی خۆی مسوڵمانانی ناچارکردوە، دیلەکانی دوژمنانی جەنگیان بەکۆیلە بکەن، ئێستا گۆڕاوە، کەواتە: وەك (القَرَّافِي) گوتوویەتی: گۆڕا (إجماع) و تێگەیشتن لە ئایین (فهم الدین) خوازیاری ئەوەنو، مسوڵمانان پابەند (مُلْزَم) دەکەن، کە ئەو هەڵوێستو حوکمە شەرعییەی کاتی خۆی بارودۆخو واقیعێکی ناشەرعییو نەگونجاو ناچاری کردوون تەبەننیی بکەن، ئێستا بیگۆڕن بە هەڵوێستوحوکمێکی دیکەی شەرعیی گونجاو لەگەڵ شەریعەتو، لەگەڵ واقیعی ئێستاو عورفو باوی ئێستای دنیادا، وە هیچ پێویستی بە هەبوونی لابەر (ناسخ)ێك ناکات بۆ حوکمە پێشووەکە، چونکە حوکمە پێشووەکە حوکمێکی چەسپاو و نەگۆڕی شەریعەت نەبووە، بەڵکو بڕیارو هەڵوێستێکی ناچارییو کاتیی بووە، بەرانبەر واقیعێکی ناشەرعیی نەخوازراو و، بەگۆڕانو لاچوونی واقیعو هەلو مەرجە ناچارکەرو نەخوازراوەکە، یەکسەر ئەو بڕیارو هەڵوێستەش پاساوی نەماوەو، کۆتایی پێ هاتوە، وەك هەر هەڵوێستو بڕیارێکی دیکەی هەڵقوڵاوی عادەتو هەلو مەرجی کۆمەڵگا.

پرسیاری دووەم: ئایا لەم ڕۆژگارەدا، لەسەر بناغەی مامەڵەی هاوشێوە (المعاملة بالمثل) ئەگەر ئەهلی کوفر دیلەکانی مسوڵمانانیان بەکۆیلەکردن، دروستە مسوڵمانانیش دیلەکانی وان بەکۆیلە بکەن؟!

لەوەڵامدا دەڵێین:

هەرچەندە ئیسلام بە سروشت، وەك بووناسییەکەی و، وەك ئیمان و عەقیدەکـەی و، وەك شەریعەتەکەی، دژی کۆیلایەتییە، بـەڵام وەك چـۆن لـەڕۆژگاری پێغەمبـەر ﷺ و چـوار خەلیفە ڕاشـیدەکانیدا، وەك کاردانـەوەو مامەڵـەی هاوشـێوەو بەناچـاریی، ئـەو بڕیـارە نەخوازراوە دراو، ئەو هەڵوێستە ناچارییە تەبەنیی کرا، ئێستاش بەهەمان شێوە دەگونجـێ ئـەو بڕیـارە بـدرێ و، ئـەو هەڵوێسـتە بگیرێتەبـەر، چـونکە خـوا "سـبحانة وتعـالی" فەرموویەتی:﴿ فَمَنِ ٱعۡتَدَىٰ عَلَيۡكُمۡ فَٱعۡتَدُواْ عَلَيۡهِ بِمِثۡلِ مَا ٱعۡتَدَىٰ عَلَيۡكُمۡ ١٩٤ ﴾البقرة، واتـە: ئنجا هەر کەسێك دەستدرێژیی کردنەسـەر، ئـەوە وەك ئـەو دەسـتدرێژییەی کردوویەتـە سەرتان، دەستدرێژیی بکەنەوەسەر...

بەڵام بێگومان ئەوە لەحاڵێکدایە کە مسوڵمانان بەرژەوەندیی لەو کاردانـەوەو مامەڵـەی هاوشێوەیەدا ببینن،دەنا ئەگەر پێیان وابوو زیانی لە قازانجی زیاترە، ئەوە بێگومان دروست نیەو، مەرجیش نیە هەرچـی بێبڕواییـان لـەخۆیان وەشـاندەوە، مسـوڵمانانیش لـەخۆیانی بوەشێننەوەو بەشایستەی خۆیانی بزانن.

ئاڵقەی سێیەم

هەرجۆرە دەستدرێژییەك بۆسەر نامسوڵمانانی مەدەنیی بێ زیان، ستەم و تاوانە

ameer.maktab@yahoo.com
/AliBapir /AliBapir /MediaAmeerOffice
www.alibapir.net

بەڕێزان!

پاش ئەوەی (ڕێکخراوی دەوڵەتی ئیسلامیی) ناسراو بە (داعش) لە (١٠/٦/٢٠١٤)دا لەهێرش و پەلامارێکی کت و پڕو کورتخایەندا، شاری (موصل)و دەڤەرێکی فراوانی لەناوچە عەرەبی سوننە نشینەکانی خستە ژێر ڕکێفی خۆی، وێڕای کۆمەڵێك هەڵس وکەوت و ڕەفتاری ناشەرعیی، کە ئێستاش بەردەوامن، وەك ناچارکردنی خەڵك لەسەر کۆمەڵێك هەڵس وکەوتی تایبەتیی و لەنێوانیاندا پۆشینی جل و بەرگێکی تایبەتی، ژمارەیەکی زۆریشیان لە (یەزیدییەکان) کوشت و بەدیل گرت و، پاشان ئافرەتەکانیشیان کردنە کۆیلەو کەنیزەك، وە زۆربەی هەرەزۆری نەصرانییەکانیشیان ناچارکرد "مادام سەرانە نەدەن" ماڵ و حاڵی خۆیان بەجێ بهێڵن و ئاوارەو دەربەدەر بن!

ئنجا ئایا ئەوەی (داعش) کردی، ڕاستە وەك ئیددیعادەکەن، بڕیاری شەریعەتەو دەبێ قەوارەیەکی سیاسیی ئیسلامیی بەوجۆرە مامەڵە لەگەڵ نامسوڵمانانێکدا بکات، کە بەجەنگ یان بەبێ جەنگ دەکەونە ژێر ڕکێفی؟! یان ئەو ڕەفتارو هەڵوێستانەی (داعش) لادانن لەشەریعەت و ماڵی قەڵب سەر بەخاوەنیانن؟!

ئێمە لەم ئاڵقەیەدا هەوڵی وەڵامدانەوەی ئەو پرسیارە دەدەین، لەپێنج بڕگەدا کە ئەمانە ناوونیشانەکانیانن:

١- بناغەی مامەڵەی قەوارەیەکی ئیسلامیی لەگەڵ هاووڵاتییانی نامسوڵمانی بێ زەڕدا: چاکەکاریی و هاوکارییە.

٢- هۆکاری جەنگ کردن لەدژی نامسوڵمانان، دەستدرێژییانە نەك کوفریان.

٣- حوكمی قورئان دەربارەی دیلەكانی جەنگ لەنامسوڵمانانی شەڕفرۆش، نەبەكۆیلەكردنە نەكوشتن، بەڵكو بەردرانیانە بە بەلاش یان بەقەرەبوو.

٤- ناچاركردنی نامسوڵمانانی هاووڵاتیی، لەم ڕۆژگارەدا كە یان سەرانە (جزیە) بدەن، یان نیشتیمانیان بەجێ بهێڵن، تاوانو ستەمەو،ماڵو سامانیشیان حەڕامە دەستكاریی بكرێ.

٥- قەوارەی سیاسیی لەئیسلامدا، دەبێ مایەی بەختەوەریی سەرجەم كۆمەڵگابێو ڕەحمەت بێ بۆیان، نەك بەلاو گرفتاریی و زەحمەت!

١- بناغەی مامەڵەی قەوارەیەكی ئیسلامیی لەگەڵ هاووڵاتییانی نامسوڵمانی بێ زەڕدا: چاكەكاریی و هاوكارییە:

وەك پێشتر باسی ئەم مەسەلەیەمان كرد، خوای كاربەجێ فەرموویەتی:﴿ لَّا يَنْهَىٰكُمُ ٱللَّهُ عَنِ ٱلَّذِينَ لَمْ يُقَٰتِلُوكُمْ فِى ٱلدِّينِ وَلَمْ يُخْرِجُوكُم مِّن دِيَٰرِكُمْ أَن تَبَرُّوهُمْ وَتُقْسِطُوٓاْ إِلَيْهِمْ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ يُحِبُّ ٱلْمُقْسِطِينَ ﴿٨﴾ ﴾المتحنة،واته: ئەوانەی لەسەر ئایینتان لەدژتان ناجەنگنو لەماڵەكانتان وەدەریان نەناون، خوا لێتان قەدەغە ناكات كە چاكەیان لەگەڵ بكەنو هاوكارییان بكەن، بێگومان خوا هاوكاریی كارانی خۆشدەوێن.

بەڵێ بناغەی مامەڵەكردنی دەوڵەتو كۆمەڵگایەكی ئیسلامیی لەگەڵ هاووڵاتییانی نامسوڵمانیدا، ئەوەیە كە لەگەڵیان چاكەكارو هاوكاربێ، چاكەكاریی لەڕووی مەعنەوییەوەو، هاوكاریی و بەخشین لەڕووی ماددییەوە، بەلام بەمەرجێك ئەو

نامسوڵمانانە هاوولاتییەکی باش‌و بێ زیان بن‌و، لەڕووی دین‌و ژینەوە بەرانبەر بە مسوڵمانان‌و کۆمەڵگاو قەوارەکەیان، سەلامەت‌و بێ زەرەر بن.

کەواتە:

هەر قەوارەییەکی سیاسیی ئیسلامیی لەسەر جگە لەو بناغەیە، مامەڵە لەگەڵ هاوولاتییانی نامسوڵمانیدا بکات‌و، هەر جۆرە دەستدرێژییەکیان لەهەر ڕوویەکەوە بکاتە سەری، ئەوە بەئەندازەی دەستدرێژیی‌و ستەمەکەی، لە ئیسلام لایداوەو، لێی دوور کەوتۆتەوەو، بەیداغ‌و ڕیش‌و شیعاریش شەفاعەتی بۆ ناکەن، چونکە ناوی بێ نێوەڕۆك‌و، شیعاری بێ کردارو، ڕیشی بێ ئیش، هیچ ئیعتیبارێکیان نیە.

٢- هۆکاری جەنگ کردن لەدژی نامسوڵمانان، دەستدرێژییانە نەك کوفریان:

دیارە ئێمە پێشتریش لە ئاڵقەی سێیەمدا باسی ئەو مەسەلەیەمان کردو لێرەش هەر بەکورتیی دەڵێین:

فەرمایشتی خوا کە دەفەرموێ: ﴿ وَقَٰتِلُواْ فِي سَبِيلِ ٱللَّهِ ٱلَّذِينَ يُقَٰتِلُونَكُمۡ وَلَا تَعۡتَدُوٓاْۚ إِنَّ ٱللَّهَ لَا يُحِبُّ ٱلۡمُعۡتَدِينَ ١٩٠ ﴾البقرة، واتە: وە لەڕێی خوادا لەدژی ئەوانە بجەنگن کە لەدژتان دەجەنگن، وە دەستدرێژیی مەکەن، بەدڵنیایی خوا دەستدرێژکارانی خۆشناویت.

هەروەها فەرمایشتی خوا "عز وجل" کە فەرموویەتی:﴿إِلَّا ٱلَّذِينَ يَصِلُونَ إِلَىٰ قَوۡمِۭ بَيۡنَكُمۡ وَبَيۡنَهُم مِّيثَٰقٌ أَوۡ جَآءُوكُمۡ حَصِرَتۡ صُدُورُهُمۡ أَن يُقَٰتِلُوكُمۡ أَوۡ يُقَٰتِلُواْ قَوۡمَهُمۡۚ وَلَوۡ شَآءَ ٱللَّهُ لَسَلَّطَهُمۡ عَلَيۡكُمۡ فَلَقَٰتَلُوكُمۡۚ فَإِنِ ٱعۡتَزَلُوكُمۡ فَلَمۡ يُقَٰتِلُوكُمۡ وَأَلۡقَوۡاْ إِلَيۡكُمُ ٱلسَّلَمَ فَمَا جَعَلَ ٱللَّهُ لَكُمۡ عَلَيۡهِمۡ سَبِيلٗا ٩٠﴾النساء، واتە: (بۆتان هەیە لەگەڵ کافرانی جەنگ لەدژکەرتاندا بجەنگن) جگە لەکەسانێك کەسەر بە کۆمەڵێکن کە لەنێوان ئێوەو ئەواندا پەیمانێك هەیە، یان هاتوونە لاتان، سینەیان تەنگ‌و سەغڵەتە کە لەدژی ئێوە بجەنگن، یان لەدژی کۆمەڵەکەیان، وە ئەگەر خوا ویستبای بەسەر ئێوەیدا بالادەست دەکردن‌و لەدژتان دەجەنگین، ئنجا هەرکات ئەوان خۆیان لێ پاراستن‌و لەدژتان نەجەنگین‌و پەیامی ئاشتییان بۆ ناردن، ئەوە خوا ڕێتان نادات لەدژیان بجەنگن.

ج- هەروەها فەرمایشتی خوا "تبارك و تعالى": ﴿وَإِن جَنَحُواْ لِلسَّلۡمِ فَٱجۡنَحۡ لَهَا وَتَوَكَّلۡ عَلَى ٱللَّهِۚ إِنَّهُۥ هُوَ ٱلسَّمِيعُ ٱلۡعَلِيمُ ٦١﴾الأنفال، واتە: وە هەرکات (نامسوڵمانانی شەڕفرۆش) لای ئاشتییان گرت، تۆش لای ئاشتی بگرەو پشتیش بەخوا ببەستە، بێگومان ئەو بیسەری زانایە.

بەڵێ ئەو سێ فەرمایشتەی خوای بەرزو مەزن، هەرکامیان دەقە لەسەر ئەوە کە قەوارەی ئیسلامیی بۆی نیە جگە لە کافرانی شەڕفرۆش‌و سەنگەرگرتوو لەدژی ئیسلام‌و مسوڵمانان، دژی هیچ کافرێکی دیکە بجەنگێ.

شایانی باسیشە کە ئەو ڕایە ڕای زۆربەو جەماوەری زانایانە کە (أَبُو حَنِيفَة ومالك وأحمد)یان لەنێودان، ڕای بەرانبەریشی هی (شافعي)یە، وە (ابْنُ تَيْمية) لەبارەی ئەو

مەسەلەیەوە नامیلکەیەکی نووسیوە بەناوونیشانی: (قاعدة في قتال الكفار: هل سببه المقاتلة أوالكفر؟)، کە سەرجەم لەونامیلکەیەدا هەشت (٨) بەڵگەی هێناونەوە بۆ ئیسپاتی ڕاستیی ئەو ڕایە، کە جگەلە کافرانی شەڕفرۆش، دروست نیە جەنگ دژی هیچ کافرێکی دیکە بکرێ، کە من پوختیان دەکەمەوە:

١- ﴿ وَقَٰتِلُواْ فِي سَبِيلِ ٱللَّهِ ٱلَّذِينَ يُقَٰتِلُونَكُمۡ وَلَا تَعۡتَدُوٓاْۚ إِنَّ ٱللَّهَ لَا يُحِبُّ ٱلۡمُعۡتَدِينَ ﴿١٩٠﴾ ﴾البقرة.

وەك دەبینین حوکمەکە بەوەوە پەیوەست کراوە، کە ئەوان جەنگمان لەدژ دەکەن کەواتە: هۆکاری جەنگ لەدژکرانیان (عِلّة القتال)، جەنگ کردنیانە لەدژمان.

٢- لە (سنن)دا هاتوە: کە پێغەمبەری خوا ﷺ لەیەکێك لە جەنگەکاندا بەلای ژنێکی کوژراودا ڕەت بوو، فەرمووی: (مَاكَانَت هَـذِهِ لِتُقاتِـلَ)[٣٥] واتە: ئەمە جەنگی نەکردوە! (بۆچی کوژراوە؟) کەواتە: هۆکاری کوشتن جەنگ کردنە.

٣- خوا فەرموویەتی: ﴿ لَآ إِكۡرَاهَ فِي ٱلدِّينِۖ ﴿٢٥٦﴾ ﴾البقرة، واتە: ناچارکردن لەوەرگرتنی ئاییندا ڕەوانیە، ئنجا ئەگەر بابای کافر لەسەر ئەوە کوژرابایە کە مسوڵمان بێ، ئەوە مەزنترین جۆری ناچارکردن لەسەر ئایین دەهاتەدی.

---

٣٥) أَخْرَجَـهُ أَحْمَـد بـرقم: (١٦٠٣٥)، وَأَبُـو دَاوُدَ بـرقم: (٢٦٦٩)، وَالنَّسَـائِي في"الكبرى"برقم: (٨٦٢٥)، وَابْنُ مَاجَهْ برقم: (٢٨٤٢)، وَابْنُ حِبَّانَ بـرقم: (٤٧٨٩)، وَالحَاكِمُ برقم: (٢٥٦٥) وَقَالَ: صَحِيح عَلَى شَرْطِ الشَّيْخَين.

٤- خوا فەرموویەتی: ﴿ فَإِذَا لَقِيتُمُ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ فَضَرْبَ ٱلرِّقَابِ حَتَّىٰٓ إِذَآ أَثْخَنتُمُوهُمْ فَشُدُّوا۟ ٱلْوَثَاقَ فَإِمَّا مَنًّۢا بَعْدُ وَإِمَّا فِدَآءً ﴿٤﴾ ﴾محمد، واتە: هەرکات بەرەنگاری کافران بوونەوە، لەگەردن دان پیشەتان بێ، هەتا کاتێك کە لە پەلو پۆتان خستن، ئەوجار بەدیلیان بگرن، پاشان یان بەچاکە یان بەقەرەبوو بەریان بدەن.

ئنجا دیارە ئەگەر تەنیا کوفر پاساوی کوشتنیان بووایە، نەدەبوو بەربدرێن!

٥- هەر کۆمەڵێك لەکافران ئامادەیی ئاشتی دەربڕیبێ، پێغەمبەری خوا ﷺ جەنگی لەگەڵ نەکردوە، وەهەرگیز دەستپێشخەری نەکردوە بۆ جەنگ، ئنجا ئەگەر تەنیا کوفر هۆکاری جەنگو جیهاد بووایە، هەڵوێستەکەی بەجۆرێکی دیکەدەبوو.

٦- ئەگەر تەنیا کوفری کافران ڕەواکەر (مُبیح)ی کوشتنیان بووایە، پێغەمبەری خوا ﷺ (سعد بن معاذ)ی بەڕەزامەندیی هۆزی (بنو قریظة)ش نەدەکردە دادوەر (حَكَمْ) داخۆ چییان لێ بکات؟ چونکە ئەگەر (سعد) بڕیاری بەخشینیشی بۆ دابان، هەرجێبەجێ دەکرا، ئنجا ئەگەر تەنیا کوفر پاساوی کوشتنیان بووایە، هەر لەسەرەتاوە دەیکوشتن.

٧- ئەگەر کوفری نامسوڵمانان -بەتەنیا- ڕەواکەری کوشتنیان بووایە، نەدەگونجا هیچ جۆرە کافرێك سەرانە (جزیة)ی لێوەربگیرێ.

٨- بناغە لەکوشتنی مرۆڤەکاندا قەدەغەبوونە، با نامسوڵمانیش بن، وە خوا تەنیا ئەوەندە ڕێی بەکوشتنی مرۆڤانداوە، کە پێویست بێ بۆ چاکبوونی خەڵكو کۆمەڵگا، هەربۆیەش کوشتنی کافرێك کە زیانی بۆ مسوڵمانان نیە، بەبێ هۆکارێکی پێویستکەر، خراپەکاریی (فساد)یەکە، کە خواو پێغەمبەرەکەی حەزی لێ ناکەن.

پاشان (ابن تيمية) لەکۆتاییدا دەڵێ:

(إنَّ الأَصْلَ هُوَ إِبقَاءُ الكُفَّار وَتَقرِيرهم لأَنَّ الله تعالى مَا أَرَادَ إِفْنَاءَ الخَلْقِ ولا خلقهم لِيُقْتَلوا وَإِنَّما أُبِيح قَتلُهم لِعَارِض ضرر وجد مِنْهُم، الا أَن ذَلِكَ لَيْسَ جَزَاءً لَهُمْ عَلَى كُفْرِهم، فَإِن دَارَ الدُّنيَا لَيْسَت دَار جُزَاء بَلْ الجَزَاء فِي الآخِرَة)[٣٦]، واته: بناغه بريتيه له هێشتنەوەی کافرانو لێگەڕانیان، چونکه خوای بەرز نەیویستوه خەڵك بفەوتێنێ، وە بۆئەوە دروستی نەکردوون کە بکوژرێن، وە تەنیا لەبەر زیانگەیاندنیان کوژرانیان ڕەواکراوە (لەجەنگدا)، بەڵام ئەوە سزادانیان نیە لەسەر کوفرەکەیان، چونکه مەنزڵگای دنیا مەنزڵگای سزاو پاداشت نیە، بەڵکو سزاو پاداشت لەدوا ڕۆژدایە.

کەواتە: هەڵکوتانە سەرو هێرشو پەلاماری (داعش) بۆسەر یەزیدییەکانو کوشتنو گرتنو بەکۆیلەکردنییانو، پاشان سەرپشك کردنی نەصرانییەکان لەنێوان سەرانە (جزية)دانو دەربەدەرکراندا، بەبیانووی ئەوەی کە نامسوڵمانن، بێ ئەوەی زیانی ئایینو ژیانیان بۆ مسوڵمانان بووبێ، ڕەفتارێکی ناشەرعییەو پێچەوانەی قورئانو سوننەتی پێغەمبەری خوایە ﷺ.

٣٦)قاعدة مختصرة في قتال الكفار ومهادنتهم، ص ٨٧ ومابعدها.

٣- حوكمی قورئان دەربارەی دیلەكانی جەنگ لە نامسوڵمانانی شەڕفرۆش، نە بەكۆیلەكردنە نەكوشتن، بەڵكو بەچاكە مامەڵە لەگەڵ كردنیانو پاشان بەردانیانە بەچاكە، یان بەقەرەبوو:

وەك پێشتر باسمان كرد، نامسوڵمانانێكی بێلایەن (محايد) یان لاشەڕو ئاشتیخواز، بەهیچ جۆرێك دروست نیە مسوڵمانان ئازاریان بدەنو شەڕیان پێ بفرۆشنو گێچەڵیان پێ بكەن.

بەڵام نامسوڵمانانێك كە دەستدرێژیی دەكەنە سەر مسوڵمانانو شەڕیان پێ دەفرۆشنو گێچەڵیان پێدەكەن، ئاشكرایە مسوڵمانان بۆیان هەیە بەرپەرچیان بدەنەوە، وەك خوا فەرموویەتی: ﴿فَمَنِ ٱعۡتَدَىٰ عَلَيۡكُمۡ فَٱعۡتَدُواْ عَلَيۡهِ بِمِثۡلِ مَا ٱعۡتَدَىٰ عَلَيۡكُمۡ ١٩٤﴾البقرة.

هەڵبەتە لەجەنگیشدا بەزۆریی وایە كە كوژراویش دەبنو دیلیش دەبن، ئنجا ئایا ئیسلام چ ڕێو شوێنێكی داناوە، بۆچۆنیەتی مامەڵەكردنی مسوڵمانان لەگەڵ دیلەكانی كافراندا؟

شێوازی مامەڵەکردن لەگەڵ دیلدا :

لەو پێنج خاڵەی خوارێدا وەڵامی ئەو پرسیارە دەدەینەوە:

یەك : بەچاکە مامەڵەکردن لەگەڵ دیلدا :

١) خـوای بەبـەزەیی فەرموویـەتی:﴿ وَيُطْعِمُونَ الطَّعَامَ عَلَىٰ حُبِّهِۦ مِسْكِينًا وَيَتِيمًا وَأَسِيرًا ﴿٨﴾ إِنَّمَا نُطْعِمُكُمْ لِوَجْهِ اللَّهِ لَا نُرِيدُ مِنكُمْ جَزَآءً وَلَا شُكُورًا ﴿٩﴾ ﴾الإنسان، واتە: وە (بەندە باشـەکانی خـوا) خواردنێك کە حەزیان لێیەتی، دەیبەخشن بەنەدارو هەتیوو دیـل (لـەدڵی خۆیانـدا پێیـان دەڵێن:) بێگومان بەس لەبەر ڕەزامەنـدیی خـوا خواردنتـان دەدەینـێو، نەچـاکەدانەوەو نەسوپاسگوزارییمان لێتان ناوێ.

پێغەمبەری خواش ﷺفەرموویەتی: (استَوصوا بالأُسَارَى خَيْـراً)[٣٧]،واتە: لەگەڵ دیلان دا باش بن.

دیارە زانایانیش هەموویان لەسـەر ئـەوە یەکـدەنگن، کـە پێویسـتە لـەڕووی خـواردنو خواردنەوەو بەرگو پۆشاكو جێگاو ڕێگاو هەر پێداویستییەکی دیکەوە، مامەڵەی بـاش لەگـەڵ دیلانـدا بکـرێو، ڕێزیـان لێ بگـیرێو ئەزیـەت نـەدرێن، وەك (أبـو یوسـف) گوتوویـەتی: (والأسـير مـن أسـرى المشـرِكِين لابُـدَّ أن يُطعَـم ويحسـن إِلَيْـهِ حَتَّـى يحكُـم فِيهِ)[٣٨]واتە: وە هەرکام لەدیلەکانی هاوبەش دانەران (کـافران) پێویسـتە خـۆراکی پـێ بدرێو چاکەی لەگەڵ بکرێ، هەتا بڕیاری لەبارەوە دەدرێ.

---

٣٧) أَخْرَجَهُ الطَّبَرَانِي في "الصغير" برقم: (٤٠٩)،

٣٨) بڕوانە: الخراج، ص ١٤٩.

دوو: ئازادکردنی دیل بەچاکە لەگەڵ کردن، یان بەقەرەبوو:

وەك خوای کاربەجێ فەرموویەتی:﴿ فَإِذَا لَقِيتُمُ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ فَضَرْبَ ٱلرِّقَابِ حَتَّىٰٓ إِذَآ أَثْخَنتُمُوهُمْ فَشُدُّواْ ٱلْوَثَاقَ فَإِمَّا مَنًّۢا بَعْدُ وَإِمَّا فِدَآءً حَتَّىٰ تَضَعَ ٱلْحَرْبُ أَوْزَارَهَا ﴿٤﴾ ﴾محمد.

کە پێشتریش ئاماژەمان پێکردووە، خوای دادگەر، پاش فەرمانکردنی بە کەلەپچەکردنی کافرانی جەنگاوەرو بەدیل گرتنیان (فَشُدُّوا الْوَثَاقَ)، تەنها یەك ڕێگا دادەنێ بۆ چۆنیەتی مامەڵەکردن لەگەڵ دیلەکاندا، ئەویش بریتیە لەئازادکردنو بەردانیان، چ بەهیممەت چ بەقیمەت.

چونکە وشەی (مَنًّا) یان: چاکە لەگەڵ کردنو منەتبارکردنی بابای دیل کە بەبەلاش و بێبەرانبەر بەربدرێ و، هیچ شتێکی لەبەرانبەردا لێوەرنەگیرێ.

وە وشەی: (فداءاً) یانی: بەقەرەبوو و بەرانبەر، جا ئەو قەرەبووە، چ:

أ/ دیل بەدیل بێ.

ب/ پارەو سامان بێ.

ج/ خزمەتێك بێ، کە بابای دیل پێشکەشی مسوڵمانانی بکات، وەك چۆن ئەو دیلانەی کافرەکان کە لەجەنگی بەدردا گیرابوونو پارەیان نەبوو، قەرەبووەکەیان ئەوەبوو کەیەکی دە (١٠) لە منداڵانی مسوڵمانان فێری نووسین بکەن:

(عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: كَانَ نَاسٌ مِنَ الأَسْرَى يَوْمَ بَدْرٍ لَمْ يَكُنْ لَهُمْ فِدَاءٌ، فَجَعَلَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فِدَاءَهُمْ أَنْ يُعَلِّمُوا أَوْلادَ الأَنْصَارِ الْكِتَابَةَ)[٣٩]

---

٣٩)رَوَاهُ أَحْمَد برقم: (٢٢١٦)، تعليق شعيب الأرنؤوط: حَسَن.

شایانی باسیشە هەندێك لەزانایان گوتوویانە: ئەو ئایەتە – ئایەتی (٤)ی(محمد)– بەئایەتی ژمارە (٥)ی (التوبة) نەسخ کراوەتەوە، کە هەندێکیان بە ئایەتی شمشێر (أية السّيف) ناوزەدیان کردوەو ئەمە سەرەتایەکەیەتی:﴿ فَإِذَا ٱنسَلَخَ ٱلْأَشْهُرُ ٱلْحُرُمُ فَٱقْتُلُوا۟ ٱلْمُشْرِكِينَ حَيْثُ وَجَدتُّمُوهُمْ ﴿٥﴾ ﴾التوبة، واتە: ئنجا هەرکات مانگە (جەنگ تێدا) قەدەغەکراوەکان بەسەرچوون، ئەوە هاوبەشدانەرەکان لەهەرجێیەکی بەرپەلتان کەوتن بیانکوژن..

بەلاَم بێگومان ئەو ڕایە هەلَەیە، چونکە ئایەتەکەی (التوبة) بەتایبەت لەبارەی عەرەبە هاوبەشدانەرەکانەوە هاتۆتە خوار، کە پەیمانیان لەگەلَ مسولَماناندا هەبوو، بەلاَم هەر دەرفەتیان لێ هەلَکەوتبایە، زەبریان لە مسولَمانان دەوەشاند، بۆیە چوار مانگ مۆلَەت دران، کە بیرێك بکەنەوەو پاش ئەو چوار مانگە، مسولَمانان دەستکراوە دەبن بەرانبەریان، نەك لەبەر بێ ئیمانییان، بەلَکو لەبەر بێ پەیمانییان! کەواتە: هیچ تێکگیرانێك لەنێوان ئەو دوو ئایەتەدا نیە، تاکو ناچاربین باسی نەسخ بکەین، بەلَکو ئایەتەکەی (التوبة) باسی جەنگو کوشتنەو، ئەوەی (محمد)یش باسی دوای جەنگو کوشتارو بەدیل گیرانی کافرانە!

هەروەها هەندێك لەزانایان پێیان وابووە کە لەنێوان ئایەتی (٤)ی (محمد)و ئایەتی (٦٧)ی (الأنفال)دا تێکگیران (تعارض)هەیە، بەلاَم ئەوەش ڕاست نیە، چونکە ئایەتەکەی (الأنفال)، ئەمە سەرەتایەکەیەتی: ﴿ مَا كَانَ لِنَبِيٍّ أَن يَكُونَ لَهُۥٓ أَسْرَىٰ حَتَّىٰ يُثْخِنَ فِى ٱلْأَرْضِ ﴿٦٧﴾ ﴾الأنفال، واتە: هیچ پێغەمبەرێك بۆی نیە دیلان بگرێ، هەتا دوژمن لەپەلو پۆ نەخات لەزەویدا، وە مەبەست لەم ئایەتە ئەوەیە کە نابێ دیل لەدوژمنی جەنگاوەر بگیرێن، هەتا دڕکیان نەشکێندرێو بێهێز نەکرێن، واتە: ئەم ئایەتە باسی حوکمی مامەلَە

لەگەڵ دیلان (حكم المعاملة مع الأسرى)دا ناكات، وەك ئایەتەكەی (محمد)، بەڵكو باسی حوكمی بەدیل گرتنی كافرانیی شەڕكەرو كاتی بەدیل گرتنیان دەكات، كەواتە: هیچ جۆرە تێككگیرانێكیان لەنێواندا نیە، چونكە باسی دوو بابەتی جیاواز دەكەن: (١) كاتو حوكمی بەدیل گرتنی كافرانی شەڕكەر، (٢) چۆنیەتی مامەڵەكردن لەگەڵ دیلدا.

بەڵكو دەتوانین بڵێین:

لەنێوان ئەو دوو ئایەتەدا "ئایەتی (٦٧)ی (الأنفال)و ئایەتی (٤)ی (محمد) پەیوەندییەكی یەكدی تەواوكردن (علاقة تكاملية) هەیە، ئایەتەكەی (الأنفال) دەفەرموێ: بۆتان نیە لەكاتی جەنگدا دیلان لەدوژمنان بگرن، بەتەماعی قەرەبوو لێوەرگرتنیان، لەحاڵێكدا كە جارێ دوژمنتان بێ درِكو بێ دەستەڵات نەكردون: ﴿ مَا كَانَ لِنَبِيٍّ أَن يَكُونَ لَهُۥٓ أَسۡرَىٰ حَتَّىٰ يُثۡخِنَ فِي ٱلۡأَرۡضِ ﴿٦٧﴾ ﴾الأنفال، بەڵام لەئایەتەكەی (محمد)دا دەفەرموێ:

هەركات بەرەنگاری دوژمنتان بوونەوەو كوشتارتان لێیان كردو لەپەلوپۆتان خستنو بێ دەستەڵاتتان كردن، ئنجا بەدیلیان بگرنو، پاشانیش یان بە چاكە یان بەبەرانبەر بەریان بدەن: ﴿ فَإِذَا لَقِيتُمُ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ فَضَرۡبَ ٱلرِّقَابِ حَتَّىٰٓ إِذَآ أَثۡخَنتُمُوهُمۡ فَشُدُّواْ ٱلۡوَثَاقَ فَإِمَّا مَنَّۢا بَعۡدُ وَإِمَّا فِدَآءً ﴿٤﴾ ﴾محمد.

سێ: ڕەوابوونی كوشتنی تاوانبارانی جەنگ (مجرمی الحرب):

دیارە هەر لەسەر ئەم بناغەیەش بووە كە پێغەمبەری خوا ﷺ چەند كەسێك لەكافرەكانی هەڵاواردوە لەبەخشینی گشتییو، سزای كوشتنی بۆ دەركردوون، هەروەها هەر لەسەر ئەم بناغەیەش بووە كە جەنگاوەرەكانی هۆزی (بنوقریظه) پاش ڕازی بوونیان بەدادوەریی (سعدبن معاذ) بڕیاری كوژرانیان بۆ دەركرا، چونكە پەیمانیان شكاندبوو، وە لەپشتەوە خەنجەری غەدریان لەمسوڵمانان دابوو، وەك (بخاري:٣٠٤٣) و (مسلم:١٧٦٨) هێناویانە.

چوار: ڕاجیایی زانایان لەبارەی چۆنیەتی مامەڵەكردن لەگەڵ دیلەكانی جەنگدا، بەڵگەیە لەسەر نەبوونی حوكمێكی دیاریكراوی شەریعەت لەوبارەوە:

هەرچەندە زۆربەی زانایان ڕایان وابووە كە پێشەواو حوكمڕانی مسوڵمانان بۆی هەیە یەكێك لەچوار بژاردە (خیار) دیاریی بكات، بۆ مامەڵە لەگەڵ دیلەكاندا، كە بریتین لە:

١- بەردان بەچاكەو بەهیممەت (المَنُّ).

٢- بەردان بەقەرەبوو (المفاداة).

٣- بەكۆیلەكردن (الإسترقاق).

٤ـ كوشتن (القتل).

بەڵام بێگومان ژمارەیەك لەزانایانیش بەبەڵگەی ئایەتی: (فإما مَنّاً بعد وإِمّا فِدآءاً)، گوتوویانە: دروست نیە دیلی جەنگ نەبكوژرێ نەبەكۆیلە بكرێ، بەڵكو دەبێ ئازاد بكرێ، چ بەهیممەت چ بەقیمەت، كەناوی هەركام لە: (عبدالله بن عمر، عبدالله بن

عباس، الحسن البصري، عطاء، الضحّاك، السُّدّي، سعيد بن جُبَير، إبن سيرين، الشّعْبي، عمر بن عبدالعزيز)، لەنێوانیاندا هەن‌و، هەمووشیان زاناو پێشەوای بەرجەستە بەرجەستەن.(٤٠)

ئنجا ئەوەی ئەو ڕاجیاییە یەكلایی دەكاتەوە، ئەوەیە كە ئایا كام لەو ڕایانە بەرژەوەندیی (مصلحة)ی تێدایەو، لەگەڵ باو (عرف)ی سیاسیی‌و نێودەوڵەتیی ئەم ڕۆژگارەدا دەگونجێ، یان گونجاوترە؟

چونكە وەك لە ئاڵقەی دووەمی ئەم زنجیرە باسەدا گوتمان‌و، لەهەركام لە (ابن قيم الجوزية)و (القرافِي)یەوە نەقڵمان كرد: حوكمە شەرعییەكان بەگشتی دوو جۆرن:

أ/ جۆرێكیان گشتی‌و چەسپاوو نەگۆڕن‌و، هەروەك خۆیان دەمێننەوە.
ب/ وەجۆرێكیان بەگوێرەی عادەت‌و نەریت‌و باوی كۆمەڵگایەكان گۆڕانیان بەسەردا دێ.

ئنجا ئەوجۆرەی دووەمیان كە پەیوەستن بەكات‌و شوێن‌و باوونەریتەكانەوە، هەركات كات‌وشوێن‌و باوونەریتەكان گۆڕان، دەبێ ئەوانیش بگۆڕێن، دیارە بەوبارەدا كە بەرژەوەندیی‌و دادگەریی باشتر دێتەدی.

هەڵبەتە لەم ڕۆژگارەشدا، لەڕێككەوتننامە نێودەوڵەتییەكان (الإتفاقيات الدولية)دا بەتایبەت ڕێككەوتننامەی (جنيف) كە لە: ١٢ی ئابی ١٩٤٩ز دا ئیمزاكراوە، هەموو

---

٤٠) بڕوانە: "المصنَّف" لعبدالرزاق: ٩٣٩٢، وە (المغني، لابن قدامة. ج١٣ ص ٤٦، ٤٧)، وە (فقه الجهاد) للدكتور يوسف القرضاوي، ج٢ص٩٧٧. ٩٧٨.

جۆره دەستدرێژیی کردنـه سـەر دیـل قەدەغـەکراوه، هـەر لـەجنێوپێدانـەوه بگـره هـەتا کوشتن[41].

ئنجا هەرچەنده ئێستاش لـەگەڵ بێ ئەو ڕێککەوتننامەیه وەك پێویست جێبەجێ نـەکراوه، بەڵام:

١ – لـەسۆنگەی ئەوەوه کە ڕێـز لـەمرۆڤـ گـرتن یەکێکـە لـەپایـەو بنەماسـەرەکییەکانی شـــەریعەت: ﴿وَلَقَدۡ كَرَّمۡنَا بَنِيٓ ءَادَمَ ٧٠﴾الإســـراء، وه بەکوشـــتنو بەکۆیلـــەکردنو هەرجۆره مامەڵـەیەکی دیکە ناشایست، پێچەوانەی ڕێزو حورمەتی مرۆڤە.

٢- مەسەلـەی مامەڵـەکردن لـەگەڵ دیلدا، لـەبواری هەڵسو کەوتەکان (المعاملات)دایەو لـەو بوارەشدا بناغەی ڕەوابیەو، سەنگی مەحەكو پێوەریش هێنانـەدی بەرژەوەنـدیی (تحقيق المصلحة)یە[42].

وه بەرژەوەندییش لـەوەدایه کە مرۆڤـەکان دەسـتدرێژییان نەکرێتەسـەرو، مسـوڵمانانیش لـەگەڵ هەر هەوڵو هەنگاوێکدابن کە خێروخۆشی مرۆڤایەتیی تێدابێ.

٣-وه لـەقوڕئاندا تەنیا باسی بەردانو ئازادکردنی دیلان کراوه، چ بـێ بەرانبـەر، چ بـە بەرانبەر (فإما مَنّاً بعد وإمّا فِدآءً).

وه کەمو زۆر ئەگەر بەتیۆریی (نظري)یش بێ، عـورفـو بـاوی دنیـا بـەرەو ڕێزلـێگرتنـی دیلی جەنگو ئازار نەدانیان گۆڕاوه.

---

٤١)بڕوانه: آثار الحرب ص٤٠٨.

٤٢)بڕوانه: القواعد النورانية الفقهية، لابن تيمية، ص١١٢.

دەبێ: ئەو شێوە مامەڵەیەش لەگەڵ دیلدا کە کاتی خۆی لەسەر ئەو عورفو باوە بنیات نراوە، بگۆڕرێ، تاکو بەتەعبیری (القرافِي) شتێك نەکەین کە پێچەوانەی کۆڕاو مایەی نەزانیی بەدین (خِلافُ الإِجْمَاعِ وَجَهَالَةٌ فِي الدِّينِ) بێ!![43].

بەڵێ، بەڵام لەبەر ئەو هۆکارانەی گوتران، لەسەر مسوڵمانان پێویستە نەك هەر پابەند، بگرە دەستپێشخەر (مُبادر)ی هەر هەوڵو هەنگاوێك بن، کە ئازادیيو ڕێزو مافو بەختەوەریی زیاتر بۆ مرۆڤەکان دەستەبەریەکان.

پێنج: لەحاڵێکدا کە دوژمنان دیلەکانی مسوڵمانان بکەنە کۆیلە یان بکوژن، هەڵوێستی مسوڵمانان چی دەبێ؟!

وەك پێشتریش باسمان کرد، لەحاڵێکی وادا، وەك چۆن پێغەمبەری خوا ﷺ وەك مامەڵەکردن لەگەڵ واقیعێکی سەپێنراوداو، وەك کاردانەوەو، مامەڵەی هاوشێوە (رد الفعل والمعاملة بالمثل) هەندێك مامەڵەی لەگەڵ کافرە شەڕکەرەکاندا دەکرد، کە لەحاڵەتی ئاسایی دا نەیدەکردن، ئێمەش لەحاڵێکی وادا، لەسەر بنەمای مامەڵەی هاوشێوە، بۆمان هەیە ئەوجۆرە مامەڵانە لەگەڵ دیلەکانی دوژمنانماندا بکەین، کە دەقێکی شەریعەت قەدەغەی نەکردبن، بەبەڵگەی: ﴿فَمَنِ ٱعۡتَدَىٰ عَلَيۡكُمۡ فَٱعۡتَدُواْ عَلَيۡهِ بِمِثۡلِ مَا ٱعۡتَدَىٰ عَلَيۡكُمۡ ۝١٩٤﴾ البقرة، بەڵام بێگومان ئەویش بەمەرجی چەسپێنرانی بەرژەوەندیی (تحقيق المصلحة) ئەگەرنا ئەگەر زیانو خراپەی زیاتربێ، دروست نیە.

---

43)بڕوانە: الإحكام، للقرافي ص ٢١٨.

٤- ناچاركردنی نامسوڵمانانی هاوڵاتیی لاشەڕ، لەم ڕۆژگارەدا كە: یان سەرانە (جزیە) بدەن، یان ماڵوحاڵیان بەجێ بهێڵن، تاوانو ستەمەو، ماڵو سامانیشیان حەڕامە دەستكاریی بكرێ:

نامسوڵمانانێك كە كاتی خۆی بوونەتە هاووڵاتیی (مواطن)و ئەهلی مەنزڵگا (أهل الدار) لەدەوڵەتی ئیسلامییدا، لەڕۆژگاری خەلیفە ڕاشیدەكاندا "خوا لێیان ڕازی بێ"، چ خاوەن كتێبەكان (أهل الكتاب) كە جوولەكەو نەصرانییەكانن بە مسۆگەریی‌و، بەڕای بەشێك لەزانایانیش (صائبة)ش دەگرێتەوە، وە چ ئەوانەی كە خاوەنی كتێبێكی ئاسمانیی ڕوون نین، وەك (المجوس) كە پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: وەك خاوەن كتێبەكان مامەڵەیان لەگەڵدا بكەن، بەڵام سەربڕاوەكانیان مەخۆن‌و ئافرەتەكانیشیان مارە مەكەن‌و بەهاوسەر مەگرن:

(عَنْ عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ عَوْفٍ رضي الله عنه أَشْهَدُ لَسَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: سُنُّوا بِهِمْ سُنَّةَ أَهْلِ الْكِتَابِ غَيْر آكِلِي ذَبَائِحِهِمْ ولا نَاكِحِي نِسَائِهِمْ)[٤٤]

بەڵێ نامسوڵمانانێكی ئاوا مادام زیانی دین‌و ژینیان بەمسوڵمانان نەگەیاندبێ‌و لەدژیان نەجەنگابن، پێویستە هەر لەسەر بناغەی پەیمان‌و ئەمانی یەكەم (العهد و الأمان الأول) مامەڵەیان لەگەڵ بكرێ، چونكە خوای دادگەر لەبارەی بێبڕوایانێكی خاوەن پەیمان (أصحاب العهد)ەوە فەرموویەتی:﴿ إِلَّا ٱلَّذِينَ عَـٰهَدتُّم مِّنَ ٱلْمُشْرِكِينَ ثُمَّ لَمْ يَنقُصُوكُمْ

٤٤) أَخْرَجَهُ مَالِك «المُوَطأ» (٤٢) مُرْسَلاً،وَابْنُ أَبِي شَيْبَة فِي (المُصَنَّف): برقم: (١٠٧٦٥) و(٤٢٦٤٠)، وَالبَيْهَقِيّ فِي "السنن الكبرى": برقم: (١٩١٦٧).

شَيۡـٔٗا وَلَمۡ يُظَٰهِرُواْ عَلَيۡكُمۡ أَحَدٗا فَأَتِمُّوٓاْ إِلَيۡهِمۡ عَهۡدَهُمۡ إِلَىٰ مُدَّتِهِمۡۚ إِنَّ ٱللَّهَ يُحِبُّ ٱلۡمُتَّقِينَ ﴿٤﴾ ﴾التوبة، واته: بێجگه لەو هاوبەشدانەرانەی که پەیمانتان لەگەڵ بەستوون، پاشان هیچ کەم و کورتییان لەبارەتانەوە نەبووەو، دژی ئێوە پشتگیریی کەسیان نەکردوە، ئەوانە پەیمانەکەیان هەتا کاتی دیاریکراویان بەتەواویی لەگەڵ بەرنەسەر، بێگومان خوا پارێزکارانی خۆشدەوێن.

وە لەڕاستیدا هەرجۆرە ستەم و دەستدرێژییەك بۆسەر ئەو هاوولاتییە نامسوڵمانانە: خوێنیان، ناموسیان، سامانیان، هێمنیی و ئاسایشیان، تاوانێکی زلەو سزای توندی خوای لەسەرە لەدنیاو دوارۆژدا.

وەئەگەر گریمان چەند کەسێکیان یان کۆمەڵێکیان پەیمانیان شکاندو زیانیان بەمسوڵمانان گەیاند، ئەوە ئەو چەند کەسە یان کۆمەڵە، تەنیا خۆیان بەرپرسیارن و دووچاری سزاو تۆڵەدەبنەوە، نەك هەموویان، چونکە:﴿ وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٞ وِزۡرَ أُخۡرَىٰۚ ﴿١٨﴾ ﴾فاطر، واته: وە هیچ تاوانبارێك تاوانی یەکێکی دیکە هەڵناگرێ.

بۆ مەسەلەی سەرانە (جزية) وەرگرتنیش لە نەصرانییەکان لەم رۆژگارەدا، دەڵێین:

یەکەم: قەوارە سیاسییەکەی (داعش) چونکە بەخۆسەپاندن دروست بووە، ڕەوایەتیی (شرعيَة) نیەو، مادام ڕەوایەتیشی نەبێ، بڕیارەکانیشی نا ڕەواو بێ ئیعتیبارن.

دووم: ڕای ڕاست و بەڵگەدار {(وەك لەبەرگی چوارەمی کتێبی: (ئیسلام و دەوڵەتداریی)دا هێناومە} ئەوەیە کە سەرانە ئەگەر وەریش بگیرێ، تەنیا لەوانە دەردەگیرێ کە لەجەنگی دژی دەوڵەتی ئیسلامییدا دەشکێن، یان واز لەجەنگ دێنن و،

ئامادە دەبن ببنە هاوولاتیی لە دەوڵەتی ئیسلامییدا، نەك لەهەر نامسوڵمانێك: وەربگیرێ! بە بەڵگەی ئەوە، کە سێ هۆزە جوولەکەکەی مەدینە: (بنو قینقاع و بنو النَّضير و بنـو قريظـة) سەرانەیان لـێ داوانەکراوە!

سێیەم: لەسەر ڕای زۆرێك لەزاناو شەرعزانانی هاوچەرخ "کە منیش ڕایەکانم پێ ڕاستە" لەم ڕۆژگارەدا، نامسوڵمانانی ژێر سـایەی دەوڵەتـەکانی جیهـانی ئیسـلامیی، هـەرکات بەشداریی سەربازییان کردو، وەك مسوڵمانان بەشداریی یان کـرد لـە بـەرگریی کـردن لەولاتدا، ئەوە سـەرانە (جزيـة)یـان لەسـەر لادەچـێ، چـونکە سـەرانە ڕەمـزو هێمـای هاوولاتیی بوون‌و تەبایی یانە لەگـەڵ دەوڵەتـداو، بەسـەربازیی کردنیشـیان ئـەو ئامانجـە دێتەدی، وەکاتی خۆی لەدەوڵەتی ئیسلامییدا ڕێکەوتنی لەوبابەتە چەند جارێـك لـەگـەڵ نامسوڵمانانی ژێرسایەی دەوڵەتدا کراوە، بۆ وێنە: (جماعة الجراجمة) کە نەصرانیی بـوون، ڕێکەوتنێکی ئاوایان لەگەڵ نوێنەری (أبوعبيدة بن الجراح)دا کردوە، هەروەها (سويد بـن مُقَرَّن) یەکێك لەفەرماندەکانی (عمر بن الخطّاب) ڕێکەوتنێکی وای لەگەڵ (مرزبان وأهل دهستان وسائر أهل جرجان)دا کـردوە، هـەروەها (عُتبـة بـن فرقـد)یـش لەگـەڵ (أهـل أذربيجان)دا هەمان ڕێکەوتنی کردوە، کە ئەگەر هاوکاریی سەربازیی مسوڵمانان بکـەن، سەرانە نەدەن[٤٥].

کۆتایی ئەو مەسەلەیەش بەفەرموودەیەکی پێغەمبەری خـوا ﷺ دێـنین کـە زۆر بەسـاماناکیی باسی هەرکام لەپەیمان شکێنیی‌و، فرۆشتنی مرۆڤی ئازاد وەك کۆیلەو، خواردنی مافی خەڵك دەکات :

---

٤٥) بڕوانە: (فتوح البلدان)، للبلاذری، ص٢١٧، وە (تأريخ الطبري) ج٢ص٥٣٨، ٥٣٩، وە (فقـه الجهـاد) للدكتور يوسف القرضاوي، ج٢ص٨٥٠، ٨٥١.

(عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اَللّٰهِ ﷺ: قَالَ اَللهُ: ثَلاثَةٌ أَنَا خَصْمُهُمْ يَوْمَ اَلْقِيَامَةِ: رَجُلٌ أَعْطَى بِي ثُمَّ غَدَرَ، وَرَجُلٌ بَاعَ حُرّاً، فَأَكَلَ ثَمَنَهُ، وَرَجُلٌ اِسْتَأْجَرَ أَجِيرَاً، فَاسْتَوْفَى مِنْهُ، وَلَمْ يُعْطِهِ أَجْرَهُ)[٤٦]، واتە: خوا فەرموویەتی: سێ کەس خۆم لەسەریان دەبمە داواکار (مدّعي) لە ڕۆژی قیامەتدا: وە هەر کەسێکیش من داواکار (مدّعي) بم لەسەری، لێی دەبمەوە: پیاوێك بە ناوی منەوە پەیمان بداتو دوایی بیشکێنێ، وە پیاوێك مرۆڤێکی ئازاد بفرۆشێو پارەکەی بخوات، وەپیاوێك کرێکارێك بە کرێ بگرێو ئیشەکەی خۆی پێ تەواو بکاتو کرێیەکەی نەداتێ.

کەواتە: پەیمان شکاندن "وەك داعش کردی" بەدەستدرێژیی کردنە سەر هاوولاتییانی نامسولمان، چ خاوەن کتێب بن وەك نەصرانییەکان، چ کتێبێکی ئاسمانیی سەلمێنراویان نەبێ، وەك یەزیدییەکان، هەروەها خەڵکی ئازاد (حُرّ) کردنە کۆیلەو کەنیزەكو فرۆشتنیان بەناوی دینو شەریعەتەوە، دوو تاوانی زلنو خوای بەرزو مەزن بۆخۆی دەبێتە داواکار (مُدَّعي) لەسەر ئەنجامدەرانی ئەو جۆرە تاوانانە!

٤٦) أَخْرَجَهُ أَحْمَد برقم: (٨٦٧٧)، وَالبُخَارِيُّ برقم: (٢١٥٠).

٥- قەوارەی سیاسیی لە ئیسلامدا، دەبێ مایەی بەختەوەریی سەرجەم کۆمەڵگاو ڕەحمەت بێ بۆیان، نەك بەڵاو گرفتاریی و زەحمەت:

بەڵێ بەڕێزان!

قەوارەیەکی سیاسیی کە بەناوی ئیسلامو مسوڵمانانەوە بنیات دەنرێ، دەبێ هەموو هەوڵو تەقەللای خۆی لەسەر ئەوە چڕبکاتەوە، کە هەرچی زیاترو باشتر هاووڵاتییانی ژێر سایەی، بەمسوڵمانو نامسوڵمانەوە، ئاسوودەو بەختەوەر بکاتو، کێشەو گیرو گرفتەکانیان چارەسەر بکات تاکو بەرجەستەکەری ناوونیشانی پێغەمبەرەکەیان ﷺ: ﴿وَمَآ أَرۡسَلۡنَٰكَ إِلَّا رَحۡمَةً لِّلۡعَٰلَمِينَ ١٠٧﴾الأنبياء، بن، وە دەبێ دەوڵەتی ئیسلامیی بەشێوەیەك بێ کە خەڵكو جەماوەری ژێر سایەی، هەمیشە بۆ سەلامەتیی و بەردەوامیی سەرگەرمی پاڕانەوەو نزابن، نەك بەپێچەوانەوە: خەڵكو جەماوەر لەپەنایدا ترسو بیمیان هەبێو، لەدڵەڕاوکێ دابنو، خوا خوایان بێ ڕۆژێك زووتر سێبەری شوومی لەسەریان لابچێو، پێغەمبەری خاتەم ﷺ لەوبارەوە فەرموویەتی: (خِيَارُ أَئِمَّتِكُمُ: الَّذِينَ تُحِبُّونَهُمْ وَيُحِبُّونَكُمْ، وَتُصَلُّونَ عَلَيْهِمْ وَيُصَلُّونَ عَلَيْكُمْ، وَشِرَارُ أَئِمَّتِكُمْ: الَّذِينَ تُبْغِضُونَهُمْ وَيُبْغِضُونَكُمْ، وَتَلْعَنُونَهُمْ وَيَلْعَنُونَكُمْ..)[٤٧] واتە: باشترین پێشەوا (حوکمڕان)ەکانتان: ئەوانەن کە خۆشتان دەوێنو خۆشیان دەوێن، وە نزایان بۆ دەکەنو نزاتان بۆ دەکەن، وە خراپترین پێشەوا (حوکمڕان)ەکانتان، ئەوانەن کە ڕقتان لێیانە ڕقیان لێتانە، وە نەفرینیان لێدەکەنو نەفرینتان لێ دەکەن..

---

٤٧) أَخْرَجَهُ مُسْلِمٌبرقم: (١٨٥٥).

هەڵبەتە ئەو فەرمایشتەی پێغەمبەری خواش ﷺ باشترین تەرازوو و پێوەرە بۆ هەڵسەنگاندنو کێشانو پێوانی هەر قەوارەیەکی سیاسیی بەناوی ئیسلامەوەبێ، یان بەناوی غەیری ئیسلامەوە، وە (داعش) دروستی کردبێ، یان غەیری داعش.

وەپێموایە بەگوێرەی ئەو پێوەرە ڕاستو دروستەی پێغەمبەری خوا ﷺ قەوارە سیاسییەکەی (داعش) ئیسلامو مسوڵمانان زۆری لەسەر قەرزدارنو، خۆیشیان زۆری لەسەر عەیبدارو گوناهبارن!

ئاڵقەی چوارەم

بەرگریی كردنی هەر گەلێك لە كۆمەڵگاو نیشتیمانەكەی: ئەركێكی شەرعییە

ameer.maktab@yahoo.com

یەکێك لە هەڵوێست‌و ڕەفتارە چەوتەکانی (داعش) بریتی بوو لە پەلاماردانی هەرێمی کوردستان، لە حاڵێکدا کە هیچ گرفت‌و کێشەیەك لە نێواندا نەبوو، وە سەرەنجام شەڕو کوشتارێك لە نێواندا بەرپابوو "کە هەتا ئێستاش بەردەوامەو ناشزانرێ کەی کۆتایی دێ" وە ئەو شەڕە بە گران تەواو بوو، هەم بۆ هەرێمی کوردستان، کە چاوەڕوانی شەڕێکی وای نەدەکردو، هەم بۆ ڕێکخراوی (داعش)یش!

ئنجا ئێمە لەم ئاڵقەیەدا بۆ بەرچاو ڕوونکردنەوەی هەموو لایەك‌و، لابردنی هەر تەمومژێك لەبەر چاوان، لەبارەی هەڵوێستی تەوژمی ئیسلامییەوە، دەربارەی حوکمی بەرگریی کردن لە وڵات‌و نشتیمان‌و خەڵك‌و کۆمەڵگا، لە کاتێکدا کە پەلامار دەدرێن‌و دەستدرێژییان دەکرێتە سەر، لەبەر تیشکی ئایەتەکانی قورئانی بەپێزو فەرموودەکانی پێغەمبەری بەڕێز ﷺداو، لە پێنج بڕگەدا چەند ڕاستییەك دەخەینەڕوو، بەم ناو ونیشانانەی خوارێ:

١- بەرگریی لە خۆکردن، شتێکی خوارِسك (فطري)ە، لە هەموو ژیانداریێکدا

بەڵێ خوای کاربەجێ هیچ ژیاندار (حـيّ)ێکی دروست نەکردوە، کە هەستی بەرگریی لە خۆکردن (شعور الدفاع عن الذات)و خۆپاراستنی تێدا دانەنابێ‌و، فێری نەکردبێ، چۆن بوونی خۆی درێژە پێبدات‌و بپارێزێ، لەو مەترسییانەی کە هەڕەشەی لێدەکەن.

وە ئەوە یاسا (سنة)یەکی گشتیی خوایە، لە هەموو ژیانداران (أحياء)دا، هەر لە (ئەمیبا)وە بگرە، کە ژیانداریێکی یەك خانەییە، هەتا نەهەنگ‌و فیل.

فەرمایشتی خواش لەسەر زمانی مووسا "سەلامی خوای لێبێ" لە وەڵامی فیرعەوندا کە دەپرسێ: ﴿قَالَ فَمَن رَّبُّكُمَا يَٰمُوسَىٰ ﴿٤٩﴾﴾طه،واتە: ئنجا ئایا پەروەردگارتان کێیە، ئەی مووسا؟!! کە دەفەرموێ: ﴿قَالَ رَبُّنَا ٱلَّذِىٓ أَعۡطَىٰ كُلَّ شَىۡءٍ خَلۡقَهُۥ ثُمَّ هَدَىٰ ﴿٥٠﴾﴾طه، واتە: پەروەردگارمان ئەو کەسەیە کە بوونی بە هەموو شتێك داوە، پاشان ڕێنمایی کردوە "چۆن بژیو بەڕێوە بچێ"! بەڵگەیە لەسەر ئەوەی گوتمان، چونکە بێگومان ئەو ڕێنمایی (هداية)یەی خوا، کە بە هەموو دروستکراوەکانی خۆیداوە، بەبێ هەڵاواردن، چۆنیەتی خۆپاراستنو بەرگریی لە خۆکردنیشیان دەگرێتەوە.

٢- خوا "سبحانه وتعالى" بەرپەرچدانەوەی ستەمکارانی، بە چاکەو بەخششی خۆی لەسەر جیهانییان داناوە

وەك لە کۆتایی بەسەرهاتی (طالوت وجالوت)داو پاش کوژرانی (جالوت) بە دەستی (داود) "سەلامی خوای لێ بێ"، فەرموویەتی: ﴿وَلَوۡلَا دَفۡعُ ٱللَّهِ ٱلنَّاسَ بَعۡضَهُم بِبَعۡضٍ لَّفَسَدَتِ ٱلۡأَرۡضُ وَلَٰكِنَّ ٱللَّهَ ذُو فَضۡلٍ عَلَى ٱلۡعَٰلَمِينَ ﴿٢٥١﴾﴾البقرة، واتە: وە ئەگەر خوا هەندێك لە خەڵکی (خراپەکارو ستەمکار)ی بە هەندێك خەڵکی (بەرگرییکار) بەرپەرچ نەدابایەوە، سەر زەمین تێکدەچوو، بەڵام خوا خاوەن چاکەو بەخششە بەسەر جیهانییانەوە.

کەواتە: بەرپەرچدانەوەی ستەمکارو دەستدرێژییکەران بۆ سەر خەڵك‌و کۆمەڵگایەکان، لەلایەن کەسانێکەوە کە فیداکاریی دەکەن‌و ئامادەنین مل بۆ ستەمکاران‌و ملهوڕان نەوی بکەن، یەکێکە لە نیعمەت‌و چاکەکانی خوای دادگەرو کاربەجێ لە ژیانی مرۆڤدا، چونکە بە هۆی پەرەستاندنی ستەم‌و دەستدرێژییەوە، لەلایەن ستەمکارانەوە، بە هۆی نەبوونی بەرەنگاریی‌و فیداکارییەوە، ژیانی مرۆڤ لەسەر زەمین تێکدەچێ‌و خێری پێوەنامێنێ.

ئنجا شایانی باسیشە کە خوای بەرزومەزن بە گشتیی باسی بەرخۆدان‌و بەرهەڵستیی کردنی ستەم‌و دەستدرێژیی کردوەو، تایبەتی نەکردوە بە ئەهلی ئیمانەوە، کەواتە: بەرەنگاریی‌و فیداکاریی‌و مل نەدان بۆ ستەم‌و دەستدرێژیی بە ڕەهایی شتێکی باشەو، نیعمەت‌و بەخششێکی خواییە لە هەر کەسێکەوەبێ‌و دژی هەر ستەمکارێك بێ.

٣- خوا ستایشی خۆی کردوە، لەسەر نەهێشتن‌و دوابڕینیی ستەمکاران

وەك خوای دادگەر دەفەرموێ:﴿ فَقُطِعَ دَابِرُ ٱلْقَوْمِ ٱلَّذِينَ ظَلَمُوا۟ ۚ وَٱلْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ ٱلْعَٰلَمِينَ ﴿٤٥﴾ ﴾الأنعام، واتە: ئنجا ئەو کۆمەڵەی ستەمیان کردبوو، دوابڕاو (قڕە بڕ) بوون، وە ستایش بۆ خوای پەروەردگاری جیهانەکان.

کەواتە: نەهێشتنی ستەمکاران‌و سنوورشکێنان، چاکەو نیعمەتێکی خوای بەرزو بێ وێنەیە، بۆیە بە لەبەین چوون‌و کۆتایی پێ هاتنیان، دەبێ سوپاس‌و ستایشی خوای

بەخشندەو بەخشەر بكرێ، چونكە بێگومان هەر خوا سەرچاوەی هەموو چاكەو خێرو خۆشییەكە، وەك فەرموویەتی: ﴿ وَمَا بِكُم مِّن نِّعْمَةٍ فَمِنَ ٱللَّهِ ۖ ثُمَّ إِذَا مَسَّكُمُ ٱلضُّرُّ فَإِلَيْهِ تَجْـَٔرُونَ ﴿٥٣﴾ ﴾النحل، واتە: وە هەر خۆشیی و چاكەیەكتان هەبێ، بەس لە خواوەیە، ئنجا هەر كات زیانێكیشتان تووش بوو، تەنیا هاواری وی دەكەن و لێی دەپاڕێنەوە (كە لێتان لابەرێ).

٤- خوا فەرمانی كردووەكە لە دژی كەسانێك بجەنگین كە لە دژمان دەجەنگن، هەروەها كە بەرپەرچی دەستدرێژیی و ستەمی دەستدرێژكاران و ستەمكاران بدەینەوە

وەك خوای زاڵ و مەزن فەرموویەتی:

أ/ ﴿ وَقَـٰتِلُوا۟ فِى سَبِيلِ ٱللَّهِ ٱلَّذِينَ يُقَـٰتِلُونَكُمْ وَلَا تَعْتَدُوٓا۟ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ لَا يُحِبُّ ٱلْمُعْتَدِينَ ﴿١٩٠﴾ ﴾البقرة، واتە: لەڕێی خوادا بجەنگن لەدژی ئەوانە كە جەنگتان لەدژ دەكەن، بەڵام دەستدرێژیی مەكەن، بێگومان خوا دەستدرێژكارانی خۆشناوێن، (دیارە مەبەست لە دەستدرێژیی لێرەدا: جەنگ كردنە دژی كەسانێكی لاشەڕو ئاشتییخواز، وە لەكاتی جەنگدا كوشتنی خەڵكی لاشەڕو بێ زیان، وەك ژن و منداڵ).

ب/ ﴿ ٱلشَّهْرُ ٱلْحَرَامُ بِٱلشَّهْرِ ٱلْحَرَامِ وَٱلْحُرُمَـٰتُ قِصَاصٌ ۚ فَمَنِ ٱعْتَدَىٰ عَلَيْكُمْ فَٱعْتَدُوا۟ عَلَيْهِ بِمِثْلِ مَا ٱعْتَدَىٰ عَلَيْكُمْ ۚ وَٱتَّقُوا۟ ٱللَّهَ وَٱعْلَمُوٓا۟ أَنَّ ٱللَّهَ مَعَ ٱلْمُتَّقِينَ ﴿١٩٤﴾ ﴾البقرة، واتە: جا هەركەس

دەستدرێژیی كردە سەرتان، وەك دەستدرێژییەكەی خۆی دەستدرێژیی بكەنەوە سەر، وە پارێز لە خوا بكەنو، بزانن كە خوا لەگەڵ پارێزكاراندایە.

مەبەست لە دەستدرێژیی كردنەوە سەر (فَاعْتَدُواْ عَلَيْهِ) بەرپەرچدانەوەی ستەمو دەستدرێژییەو، لەبەر (مشاكلة) وشەی دەستدرێژیی بۆ بەكارهاتوە.

ج/ ﴿لَا تَظۡلِمُونَ وَلَا تُظۡلَمُونَ ٢٧٩﴾البقرة، واتە: وە نە ستەم بكەنو نە ستەمتان لێ بكرێ.

دیارە جێبەجێكردنی فەرمانەكانی خوای پەروەردگاریش "مادام نیشانەیەك نەبێ كە مەبەست پێیان ڕەوابوونو پەسندبوون (الإباحةوالنَّدب)ە"، پێویستە، كەواتە: وەك چۆن مرۆڤـ، هەروەها خەڵكو كۆمەڵگا، بە ستەمكردنو دەستدرێژیی كردنە سەر كەسانی دیكە، گوناهبارو تاوانبارە، بە هەمان شێوەش، بە بێدەنگییو بێ هەڵوێستیی لەبەرانبەر ستەمو دەستدرێژیی ستەمكارو دەستدرێژكارانیشدا، گوناهبارو تاوانبارە.

٥- پێغەمبەری خوا ﷺ بابای كوژراوی بەرگرییكار لە دینو ژینو سامانو نشتیمانو كەسو كاری، بە شەهید داناوە

وەك پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی:

أ/ (مَنْ قُتِلَ دُونَ مَالِهِ فَهُوَ شَهِيدٌ، وَمَنْ قُتِلَ دُونَ عِرْضِهِ فَهُوَ شَهِيدٌ)[٤٨]، واتە: هەر كەس لەسەر سامانی بكوژرێ، شەهیدە، وە هەر كەس لەسەر ناموسی بكوژرێ، شەهیدە.

ب/ (مَنْ قُتِلَ دُونَ مَالِهِ فَهُوَ شَهِيدٌ، وَمَنْ قُتِلَ دُونَ أَهْلِهِ، أَو دون دَمِهِ، أَو دُونَ دِينِهِ، فَهُوَ شَهِيدٌ)[٤٩]، واتە: هەر كەس لەسەر ماڵو سامانی بكوژرێ، ئەوە شەهیدە، وە هەر كەس لەسەر خێزانی، یان لەسەر خوێنی، یان لەسەر ئایینی بكوژرێ، ئەوە شەهیدە.

ج/ (عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ جَاءَ رَجُلٌ إِلَى رَسُولِ اللّهِ ﷺ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللّهِ! أَرَأَيْتَ إِنْ جَاءَ رَجُلٌ يُرِيدُ أَخْذَ مَالِي؟ قَالَ: «فَلاَ تُعْطِهِ مَالَكَ»، قَالَ: أَرَأَيْتَ إِنْ قَاتَلَنِي؟ قَالَ: «قَاتِلْهُ»، قَالَ: أَرَأَيْتَ إِنْ قَتَلَنِي؟ قَالَ: «فَأَنْتَ شَهِيدٌ»، قَالَ: أَرَأَيْتَ إِنْ قَتَلْتُهُ؟ قَالَ: «هُوَ فِي النَّارِ»)[٥٠]، واتە: پیاوێك هاتە لای پێغەمبەری خوا ﷺ گوتی: ئەی پێغەمبەری خوا ! ڕات چییە، ئەگەر پیاوێك هات ویستی ماڵەكەم لێ بستێنێ؟ فەرمووی: سامانەكەتی مەدەیە، گوتی:

---

٤٨) رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ برقم: (٢٤٨٠)، وَمُسْلِمٌ برقم: (١٤١) الفقرة الأولى مِنْهُ.

٤٩) رَوَاهُ أَحْمَد برقم: (١٦٥٢)، وَعَبْدُ بْنُ حُمَيد برقم: (١٠٦)، وَأَبُو دَاوُدَ برقم: (٤٧٧٢)، وَالتِّرمِذِيُّ برقم: (١٤٢١) وَقَالَ: حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَالنَّسَائِيُّ برقم: (٤٠٩٥)، وَأَبُو يَعْلَى برقم: (٩٤٩)، واللّفْظُ لأَبي دَاوُد، قَالَ الشيخ الأَلبَاني: صَحِيح.

٥٠) رَوَاهُ مُسْلِمٌ برقم: (١٩١٥).

ڕات چییە ئەگەر شەڕی لەگەڵ کردم؟ فەرمووی: شەڕی لەگەڵ بکە، گوتی: ئەدی ئەگەر کوشتمی؟ فەرمووی: تۆ شەهید دەبی، گوتی: ئەگەر من ئەوم کوشت؟ فەرمووی: ئەو لە ئاگر "ی دۆزەخ"دا دەبێ.

هەڵبەتە لەو پێنج بڕگەیەشەوە کە ڕابردن، زۆر باش ڕوون بۆوە، کە بەرگریی کردنی هەر گەلو نەتەوەیەك لە دینو ژینو خەڵكو خاكو سامانو ئاسایيشی خۆی، نەك هەر دروستو ڕەوا (جائز، مباح)ە، بگرە پێویست (واجب)یشەو ئەركێكی گەورەی شەرعییە، كە مسوڵمانان لەسەر ئەنجامدانی پاداشتیان هەیەو، بە هۆی كەمتەرخەمیی تێدا كردنیشیەوە، بە گوناهبار دادەنرێنو، دووچاری سزای خوای دادگەر دەبن.

كەواتە: گەلی كورد كە تاكە گەلێكی ستەمدیدەی سەر زەمینە، لەم ڕۆژگارەدا لەسەر نەخشەی سیاسیی دنیا بوونی نەبێ، واتە: لە شێوەی قەوارەیەكی سیاسیی یەكگرتووی دانپێداهێنراودا، نەك هەر ماف، بگرە ئەركێكی شەرعیی گەورەی سەر شانیەتی، كە بەپێی تواناو بۆ لوانی، بەرگریی لە بوون (وجود)و دەستكەوتەكانی خۆی بكات، لە هەموو بەشەكانی وڵاتەكەی (كوردستان)دا: باكوورو باشوورو ڕۆژهەڵاتو ڕۆژئاوای، وە هەر كەسێك لەو پێناوەدا بكوژرێ، مادام مسوڵمان بێو، وەك ئەركێكی شەرعیی پێی هەڵسێ، پلەی شەهیدی هەیە.

لە ئاڵقەی داهاتووشدا زیاتر تیشك دەخەینە سەر ئەم بابەتەو ڕوونی دەكەینەوە: شەهیدیی چییەو شەهید كێیە؟!

هەڵبەتە وەك پێشتریش گوتمان:

خودی بەرگریی لەخۆکردن: خوێن،ئایین، سامان، نیشتیمان، ئابڕوو و کۆمەڵگا، لەلایەن هەرکەسێکەوە بێو بەهەر پاڵنەرێك بێ، بۆ ژیانی دنیا هەرباشەو، خوا بەرهەڵستیی و بەرگریی و بەرخۆدانی ستەملێکراو و چەوساوانی لەبەرانبەر ستەمکارو دەستدرێژکاراندا، بەچاکەو نیعمەتی خۆی داناوە، بەسەر خەڵکەوەو فەرمووشیەتی: تێکۆشانو بەرخۆدانو فیداکاریی، مایەی پارێزرانی سەرزەمینە لە خراپەکاریی و تێکچوون:﴿ وَلَوْلَا دَفْعُ ٱللَّهِ ٱلنَّاسَ بَعْضَهُم بِبَعْضٍ لَّفَسَدَتِ ٱلْأَرْضُ وَلَٰكِنَّ ٱللَّهَ ذُو فَضْلٍ عَلَى ٱلْعَٰلَمِينَ ﴿٢٥١﴾ ﴾البقرة.

ئاڵقەی پێنجەم

هەرکەسێکی مسوڵمان لەبەرگریی لێکردنی:

دین و ژین و خەڵك و نیشتمانیدا بکوژرێ، شەهیدە.

ameer.maktab@yahoo.com

/AliBapir /AliBapir /MediaAmeerOffice

www.alibapir.net

بەڕێزان!

خوا پشتیوان بێ ئێمە لەچوار بڕگەدا ئەم بابەتە دەتوێژینەوە، كە ئەمانە ناوونیشانەكانیانن:

یەك: وشەی (شَهید) لەچییەوە هاتوەو مانای چییە؟

دوو: شەهیدی پلە یەك، كەسێكە لەڕێی خواو بەرزكردنەوەی ناوی خوادا بكوژرێ.

سێ: هەركەسێك بە ئیمانەوە لەبەرگریی لێكردنی خەڵكو خاكو ژیانو ساماندا بكوژرێ، شەهیدە.

چوار: هەر پێشمەرگەیەكی مسوڵمانی كوردستان، لەجەنگی بەرگریی كردن لەخەڵكو خاكیدا بكوژرێ، شەهیدە.

یەك: وشەی (شهید) لەچییەوە هاتوەو مانای چییە؟!

وشەی (شهید) كە وشەیەكی عەرەبییەو، لە هەركام لە قورئانی بەرزو بەپێزو سوننەتی پێغەمبەری سەروەرو بەڕێزیشماندا هاتوە، شارەزایانی زمانی عەرەبیيو وشەكانی قورئان، ئاوا باسیان كردوە:

("شَهِدَ" عَلَى كَذَا يَشْهَدُ شَهَادَةً: أَخْبَرَ بِهِ خَبَرَاً قَاطِعَاً، وَشَهِدَ لفلاَن عَلَى فلانٍ بكَذَا: أَدّى مَاعِنَدَهُ مِن: الشَّهَادَةِ، وَشَهِدَ بالله: حَلَفَ، وشَهِدَ: أَقَرَّ بمَا عَلِمَ، وَشَهِدَ الْمجْلِس: حَضَرَهُ،

وَشَهِدَ الشيءَ: عايَنَهُ)[٥١] وەك دەبينين وشەی (شَهِدَ) كە ڕيشەی وشە (شَهيد)ە، بەشەش مانايان هاتوە:

١. شَهِدَ عَلَى كَذَا: هەواڵێكی مسۆگەری لەبارەی شتێكەوەدا.
٢. شهِدَ لفلان عَلَى فلان بكَذا:شايەديی بۆ فلانكەسدا لەسەر فلانكەس،بەوە كە فلان شتە ئاوايە.
٣. شهِدَ باللّٰه: سوێندی بەخوا خوارد.
٤. شَهِدَ بمَا عَلم: دانی بەوە داهێنا كە دەيزانی.
٥. شَهِدَ المجْلس: ئامادەی كۆڕەكە بوو.
٦. شَهِدَ الشيءَ: شتەكەی بينی.

وشەی (شهيد)يش لەئەسڵی زماندا سێ مانای هەن:

١- كوژراو لەڕێی خوادا ٢- شايەد ٣- ئامادە[٥٢]. ئەمە وەك ڕيشەی زمانەوانيی، وشەی (شهيد).

بەڵام لەزاراوەی شەرعدا، وشەی (شَهيد) بريتيە لەكەسێك كە لەڕێی خوادا بكوژرێ: (مَنْ قُتِلَ فِي سَبيلِ الله) [٥٣].

---

٥١) المعجم الوسيط، ص ٤٩٧.

٥٢)مفردات ألفاظ القرآن، راغب الأصفهاني، ص ٤٦:

٥٣)المعجم الوسيط، ص٤٩٧، المنجد ص٤٠٦، معجم المصطلحات والألفاظ الفقهية، ج٢ ص ٣٤٦، د.محمود عبدالرحمن المنعم.

هەندێکیش ئاوا پێناسەیان کردوە: (من مات من المسلمين في قتال الكفار و بِسَبَبِهِ) مغني المحتاج، ج١ ص٣٥٠، واتە: کەسێکە کە لەمسوڵمانان بەهۆی جەنگکردن لەگەڵ کافراندا مردوە.

هەندێکیش ئاوا پێناسەی شەهیدیان کردوە:

(الشهيد:هو كل مسلم طاهرٍ بالغٍ قُتِلَ ظُلْماً،ولَمْ يجِبْ بِقَتْلِهِ مالٌ ولم يرتثّ)التعريفات،للجرجاني،ص ١٣١.

واتە: شەهید هەر مسوڵمانێکی پاکی باڵغە، کە بەستەملێکراویی کوژراوە، وە بەهۆی کوژرانیەوە سامان (خوێن) پێویست نەبووە، وە بەبریندارییی نەمردوە، (واتە: وانەبووە کە بریندارببێ و پاش ماوەیەك بمرێ.)

ئایا هۆی ناونرانی کوژراوی ڕێی خوا بە (شهيد) چییە؟!

(راغب الأصفهاني) گوتوویەتی:

{وَالشَّهِيد هُوَ الْمُحْتَضَرُ فتسميته بذَلِكَ لحضُورِ الملاَئِكَة إيّاه، إِشَارَةً إلى مَاقَالَ: ﴿تَتَنَزَّلُ عَلَيْهِمُ ٱلْمَلَٰٓئِكَةُ أَلَّا تَخَافُواْ وَلَا تَحْزَنُواْ وَأَبْشِرُواْ بِٱلْجَنَّةِ ٱلَّتِى كُنتُمْ تُوعَدُونَ ﴿٣٠﴾﴾فصلت، وَقَالَ: ﴿وَٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ بِٱللَّهِ وَرُسُلِهِۦٓ أُوْلَٰٓئِكَ هُمُ ٱلصِّدِّيقُونَ وَٱلشُّهَدَآءُ عِندَ رَبِّهِمْ لَهُمْ أَجْرُهُمْ وَنُورُهُمْ ﴿١٩﴾﴾الحديد، أَوْ لأنَّهم يَشْهَدُونَ فِي تِلْكَ الحَالَة مَا أُعِدَّلَهُمْ، أَوْ

لأنَّهم تَشْهَد أَرْوَاحُهُم عِنْدَالله، كَمَا قَالَ: ﴿ وَلَا تَحْسَبَنَّ ٱلَّذِينَ قُتِلُواْ فِي سَبِيلِ ٱللَّهِ أَمْوَٰتًۢا بَلْ أَحْيَآءٌ عِندَ رَبِّهِمْ يُرْزَقُونَ ﴿١٦٩﴾ فَرِحِينَ بِمَآ ءَاتَىٰهُمُ ٱللَّهُ مِن فَضْلِهِۦ ﴿١٧٠﴾ ﴾آل عمـران، وَعَلَـى هَذَا دَلَّ قَوله: ﴿ وَٱلشُّهَدَآءُ عِندَ رَبِّهِمْ لَهُمْ أَجْرُهُمْ وَنُورُهُمْ ﴿١٩﴾ ﴾الحديد} [٥٤].

وەك دەبینین (راغب الأصفهاني) ناونرانی کوژراوی ڕێی خوا بە شەهید، بۆ سێ ئیعتیبـار دەگێڕێتەوە:

١- چونکە لەکاتی گیانـەڵا (إحتضـار)دا فریشـتەکان لـەلای ئامـادە دەبـن، وەك خـوا فەرموویـــەتی: ﴿ تَتَنَزَّلُ عَلَيْهِمُ ٱلْمَلَٰٓئِكَةُ أَلَّا تَخَافُواْ... ﴿٣٠﴾ ﴾فصـــلت، واتـــە: فریشتەکان دادەبەزنە سەریان پێیان دەڵێن: مەترسن..

٢- چـونکە لـەوکاتـەدا (کـاتی گیـان سـپاردن) ئـەو نـازو نیعمەتـە دەبیـنن کـە بۆیـان ئامادەکراوە.

٣- چونکە ڕووحەکانیان لەلای خوا ئامادەدەبن، وەك خوا فەرموویەتی: ﴿ وَلَا تَحْسَبَنَّ ٱلَّذِينَ قُتِلُواْ فِي سَبِيلِ ٱللَّهِ أَمْوَٰتًۢا بَلْ أَحْيَآءٌ عِندَ رَبِّهِمْ يُرْزَقُونَ ﴿١٦٩﴾ فَرِحِينَ بِمَآ ءَاتَىٰهُمُ ٱللَّهُ مِن فَضْلِهِۦ ﴿١٧٠﴾ ﴾آل عمران،واتە: وە پێتان وانەبێ کە ئەوانەی لەپێناوی خوادا کوژراون، مردوون، بەڵکو زیندوون لەلای پەروەردگاریان ڕۆزییان پێ دەدرێ...

٤- خاوەنی (المنجد)یش ئیعتیبارێکی دیکەی چوارەم باس دەکاتو دەڵێ:

٥٤) مفردات ألفاظ القرآن، ص ٤٦٨.

(قيلَ سُمِّي بذَلِكَ لقيَامه بشَهَادَة الحَقّ فِي أَمْرِ اللهِ)[٥٥]، واتە: گوتراوە: بۆیە بەوە ناونراوە، چونکە هەڵساوە بەشایەدیی دانی هەق‌و ڕاست لەبارەی کاری خواوە.

١) کەواتە: ئەگەر ئیعتیباری یەکەم بگرین (شەهید: کەسێکە کە فریشتەکان ئامادەی گیان کێشرانی دەبن)، مانای وایە شەهید (فعیل)ە بەمانای (مفعول).

٢) وە ئەگەر ئیعتیباری دووەم بگرین، (شەهید: کەسێکە کە نازو نیعمەتی ئامادەکراوی خوا دەبینێ) مانای وایە (شهید) بەمانای بینەر (شاهد) دێ، یانی: (فعیل بمعنى فاعل).

٣) وە ئەگەر ئیعتیباری سێیەم بگرین، (شەهید: کەسێکە کە ڕووحی لەلای خوا ئامادە دەبێ) مانای وایە (شهید)، بەمانای (حاضر) دێ، یانی (فعیل بمعنى فاعل).

٤) هەروەها ئەگەر ئیعتیباری چوارەمیش بگرین، (شەهید: کەسێکە کە شایەدیی دەدات کە ئایین‌و فەرمانی خوا ڕاست‌و تەواوە) ئەوە دیسان (شهید) بەمانای (شاهد)دێ، بەڵام (شاهد) لێرەدا بەمانای شایەدە، نەك بینەر.

جۆرەکانی شەهید:

زاناو شەرعزانان شەهیدانیان بۆسێ جۆر دابەش کردوون:

١. شەهیدی دنیاو دوارۆژ: کە بریتیە لەکەسێك لەجەنگی کافراندا بکوژرێ‌و، مەبەستی بەرزکرنەوەی ناوی خواو بەرنامەی خوا بێ‌و، هیچ نیازو مەبەستی دیکەی لەدڵدا نەبێ.

---

٥٥) ص٤٠٦.

٢. شەهیدی دنیا: کە بریتیە لـە کەسێك لـەجـەنگی کافرانـدا بکـوژرێ، بـەڵام نیـازو مەبەستێکی دنیایی هاندەری بێ.

٣. شەهیدی دوارِۆژ: کە بریتیە لە کەسێك بەستەملێکراویی بکوژرێ، بەڵام لـەجـەنگی کافراندا نا، هەروەها هەرکەسێك بەکارەساتێکی کـتو پـڕ بمـرێ، وەك: خنکـان، سووتان، طاعوون، هەڵدێران، ژنی زەیستان...[٥٦]

دوو: شەهیدی پلەیەك، کەسێکە لەڕێی خواو بەرزکردنەوەی ناوی خوادا، بکوژرێ

دیارە پاش بڕگەی یەکەم ڕاستیی ئەم ناونیشـانە، ڕوونو بێچەندوچـوونەو، لـەزۆربـەی هەرەزۆری ئەو ئایەتو فەرموودانەشدا کە وشەکانی: (جِهَـاد وَقِتَـال وَقَتْـل وإِنفـاق)یـان تێداهاتوون، هەمیشە وشەی: (فِي سَبِيلِ الله)شیان لـەگەڵ هاتوە، بۆ نموونە:

١. ﴿ إِنَّ ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ وَٱلَّذِينَ هَاجَرُواْ وَجَٰهَدُواْ فِي سَبِيلِ ٱللَّهِ ﴿٢١٨﴾ ﴾البقرة.

٢. ﴿وَقَٰتِلُواْ فِي سَبِيلِ ٱللَّهِ وَٱعۡلَمُوٓاْ أَنَّ ٱللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٞ ﴿٢٤٤﴾ ﴾البقرة.

٣. ﴿مَّثَلُ ٱلَّذِينَ يُنفِقُونَ أَمۡوَٰلَهُمۡ فِي سَبِيلِ ٱللَّهِ ﴿٢٦١﴾ ﴾البقرة.

---

٥٦) بڕوانە: (المصباح المنير)، ص١٢٤، (مغني المحتـاج) ج١ ص٣٥٠، (الموسـوعة الفقهيـة) ج٢ ٦ص ٢٧٣، (معجم المصطلحات والألفاظ الفقهية) ج٢ ص٣٤٧.

٤. ﴿ ..وَقِيلَ لَهُمْ تَعَالَوْاْ قَٰتِلُواْ فِي سَبِيلِ ٱللَّهِ أَوِ ٱدْفَعُواْ ﴿١٦٧﴾﴾آل عمران.

٥.﴿ فَلْيُقَٰتِلْ فِي سَبِيلِ ٱللَّهِ ٱلَّذِينَ يَشْرُونَ ٱلْحَيَوٰةَ ﴿٧٤﴾﴾النساء.

٦.﴿ ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ يُقَٰتِلُونَ فِي سَبِيلِ ٱللَّهِ ﴿٧٦﴾﴾النساء.

٧. ﴿ فَقَٰتِلْ فِي سَبِيلِ ٱللَّهِ لَا تُكَلَّفُ إِلَّا نَفْسَكَ وَحَرِّضِ ٱلْمُؤْمِنِينَ ﴿٨٤﴾﴾النساء.

٨.﴿ وَٱلْمُجَٰهِدُونَ فِي سَبِيلِ ٱللَّهِ بِأَمْوَٰلِهِمْ وَأَنفُسِهِمْ ﴿٩٥﴾﴾النساء.

٩.﴿ يُجَٰهِدُونَ فِي سَبِيلِ ٱللَّهِ ﴿٥٤﴾﴾المائدة.

١٠.﴿ وَجَٰهَدُواْ بِأَمْوَٰلِهِمْ وَأَنفُسِهِمْ فِي سَبِيلِ ٱللَّهِ ﴿١٥﴾﴾الحجرات.

١١.﴿ وَتُجَٰهِدُونَ فِي سَبِيلِ ٱللَّهِ بِأَمْوَٰلِكُمْ وَأَنفُسِكُمْ تَعْلَمُونَ ﴿١١﴾﴾الصف.

١٢- ﴿ وَٱلَّذِينَ قُتِلُواْ فِي سَبِيلِ ٱللَّهِ فَلَن يُضِلَّ أَعْمَٰلَهُمْ ﴿٤﴾﴾محمد.

١٣.﴿ تُدْعَوْنَ لِتُنفِقُواْ فِي سَبِيلِ ٱللَّهِ ﴿٣٨﴾﴾محمد.

١٤- ﴿ وَلَا تَقُولُواْ لِمَن يُقْتَلُ فِي سَبِيلِ ٱللَّهِ أَمْوَٰتٌۢ بَلْ أَحْيَآءٌ وَلَٰكِن لَّا تَشْعُرُونَ ﴿١٥٤﴾﴾البقرة.

١٥- پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: (مَنْ قَاتَلَ لِتَكُونَ كَلِمَةُ اللَّهِ هِيَ الْعُلْيَا فَهُوَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ)(٥٧)

واتە: هەرکەسێك بۆ ئەوە بجەنگێ، کە وشەی خوا بەرزترین بێ، ئائەوە لەڕێی خوادایە.

دیارە ئەویش لەوەڵامی پرسیارێکدا وایفەرمووە، وەك لە فەرموودەکەدا هاتوە: (سُئِلَ رَسُولُ (اللهِ صلى الله عليه وسلم) عَنِ الرَّجُلِ يُقَاتِلُ شَجَاعَةً، وَيُقَاتِلُ حَمِيَّةً، وَيُقَاتِلُ رِيَاءً، أَيُّ ذَلِكَ فِي سَبِيلِ اللهِ؟) واتە: پرسیار لە پێغەمبەری خوا ﷺ کرا دەربارەی پیاوێك کە بۆ دەرخستنی ئازایەتیی دەجەنگێ، یان بۆ دەرخستنی جوامێریی و ستەم قبووڵ نەکردن دەجەنگێ، یان بۆ ڕووپامایی دەجەنگێ، کام لەوانە لەڕێی خوادایە؟!

دیارە مەبەستیش لەڕێی خوادا (في سبيل الله) ئەوەیە کە ئەو جەنگ کردنە هەم لەسەر ڕێبازی خوابێ و، هەم مەبەستیش پێی ڕازیکردنی خوا بێ، وە مەبەست لەبەرزترین بوونی وشەی خوا (كلمة الله هي العليا) ئەوەیە کە ناوی خواو بەیداغی ئایینی خوا، بەرزترین بێ و، بەرنامەی خوا باڵادەست بێ.

کەواتە:

شەهید بە پلەی یەکەم کەسێکە:

١- لەسەر ڕێبازی خوا کوژرابێ.

٢- نیازی ڕازیکردنی خوا بووبێ بەجەنگ کردنەکەی.

---

٥٧) أَخْرَجَهُ أَحْمَد برقم: (١٩٥١١)، وَالبُخَارِيُّ برقم: (٧٠٢٠)، وَمُسْلِمٌ برقم: (١٩٠٤)، وَأَبُو دَاوُدَبرقم: (٢٥١٧)، وَالتِّرمِذِيُّ برقم: (١٦٤٦)، وَالنَّسَائِيُّ برقم: (٣١٣٦)، وَابْنُ مَاجَهْ برقم: (٢٧٨٣).

٣- مەبەستی بەرزتربوونی ناوی خواو بەیداغی ئایینی خوا بووبێ.

سێ: هەرکەسێك بەئیمانەوە لەبەرگریی لێکردنی خەڵك‌و خاك‌و ژیان‌و سامانیدا، بکوژرێ، ئەویش شەهیدە

وەك لـەبڕگەی دووەمدا باسمان کرد شەهیدی پلـەیەك "کەزانایان بەشەهیدی دنیاو دوارِۆژ (شهید الدنیا والآخرة) پێناسیان کردوە" بریتیە لـە کەسـێك کـە لـەڕێی خـواداو لـەپێناو بەرزڕاگرتنی ناوی خوادا دەکوژرێ.

بەڵام شەهید "بەماناو چەمکی گشتی" تـەنیا ئـەو جـۆرە نیـە، بـەڵکو جـۆرێکی دیکـەی شەهیدیش هەیە، کە دەتوانین بڵێین: شەهیدی پلـە دوویـەو، زانایـان بەشـەهیدی دوارِۆژ (شهید الآخرة) ناویان بردوە، ئەویش هەرکەسێکە کـە مسـوڵمانەو بەسـتەملێکراویی‌و، لـەحاڵەتی بەرگریی لێکردنی خەڵك‌و خاك، یان ژیـان‌و سـامانیدا، دەکـوژرێ، هـەروەها هەرکەسێك بەکارەسات‌و پێشهاتێکی کت‌و پڕی وەك: ژانە سك، طـاعوون، سـووتان، خنکان، ژێرخانووکەوتن، ئافرەت لـەسەر منداڵبوون، ... هتد، دەمرێ.

دیارە جیاوازیی نێوان ئەو دووانەش: شەهیدی پلـە یەك‌و شەهیدی پلـەدوو، یان: شەهیدی دنیاو دوارِۆژو، شەهیدی دوارِۆژ، وێڕای پلـەبەرزیی‌و پاداشتی زیاتر بۆیەکەمیان، ئەوەیـە کە جـۆری یەکـەم لـەمامەڵـەی دنیاییـدا، مامەڵـەی مـردووی ئاسـایی لـەگـەڵ نـاکرێ: ناشورێ‌و کفن ناکرێ‌و نوێژی لـەسەر ناکرێ.

وەك (النووي) له (رياض الصـالحين) ص(٤٤٥)دا، ئـەو مەسـەلـەیەی کردۆتـه (بـاب)ی ژماره (٢٣٥)، بەم ناوونیشانه:

(باب بَيَان جَمَاعَة من الشهَداء في ثواب الآخرة، يغسلون ويصلى عليهم بخلاف القتيل في حرب الكفار)

واته: {دەرگای ڕوونکردنەوەی کۆمەڵێك لەشەهیدان که پاداشتی دوارۆژیان هەیەو، دەشورێن‌و نوێژیشیان لەسەر دەکرێ، بەپێچەوانەی کوژراوی جەنگی کافرانەوە}، پاشان (النووي) ئەم پێنج فەرمایشته بەڕیز دێنێ، کەمن ئەوانەی پێشتر هێنابمن‌و مانام کردبن، لەئاڵقەکانی پێشوودا، لێرەدا مانایان ناکەمەوە:

١- (الشُّهَدَاءُ خَمْسَةٌ: الْمَطْعُونُ، وَالْمَبْطُونُ، وَالْغَرِيقُ، وَصَاحِبُ الْهَدْمِ، وَالشَّهِيدُ فِي سَبِيلِ اللهِ)[٥٨] واته: شەهیدان پێنج جۆرن: تاعوون لێدراو و، بەزگ ئێشەمردوو و، خنکاو و، شت بەسەردا ڕووخاوو، شەهیدکراو لەڕێی خوادا.

٢- (عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: «مَا تَعُدُّونَ الشَّهِيدَ فِيكُمْ »؟ قَالُوا: يَا رَسُولَ اللهِ! مَنْ قُتِلَ فِي سَبِيلِ اللهِ فَهُوَ شَهِيدٌ، قَالَ: «إِنَّ شُهَدَاءَ أُمَّتِي إِذًا لَقَلِيلٌ»، قَالُوا: فَمَنْ هُمْ يَا رَسُولَ اللهِ؟ قَالَ: «مَنْ قُتِلَ فِي سَبِيلِ اللهِ فَهُوَ شَهِيدٌ، وَمَنْ مَاتَ فِي سَبِيلِ اللهِ فَهُوَ شَهِيدٌ، وَمَنْ مَاتَ فِي الطَّاعُونِ فَهُوَ شَهِيدٌ، وَمَنْ مَاتَ فِي الْبَطْنِ فَهُوَ شَهِيدٌ»، وَالْغَرِيقُ شَهِيدٌ»)[٥٩]

---

٥٨) أَخْرَجَهُ مَالِك برقم: (٢٩٣)، وَالبُخَارِيُّ برقم: (٦٢٤)، وَمُسْلِمٌ برقم: (١٩١٤)، وَالتِّرمِذِيُّ برقم: (١٠٦٣) وَقَالَ: حَسَنٌ صَحِيح.

٥٩) أَخْرَجَهُ مُسْلِمٌ برقم: (١٩١٥)،وَابْنُ حِبَّانَ برقم: (٣١٨٦).

واتە: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرمووی: لەنێو خۆتاندا پێتانوایە شەهیدەکانتان کێن؟ گوتیان: ئەی پێغەمبەری خوا ! هەرکەس لەڕێی خوادا بکوژرێ ئەوە شەهیدە، فەرمووی: ئەگەر وابێ شەهیدەکانی ئۆممەتم کەمن، گوتیان: ئەدی شەهیدان کێن ئەی پێغەمبەری خوا؟ فەرمووی: ئەوەی لەڕێی خوادا بکوژرێ شەهیدە، وە هەرکەس لەڕێی خوادا بمرێ، شەهیدە، وە هەرکەس لەتاعووندا بمرێ، شەهیدە، وە هەرکەس بەژانە سك بمرێ، شەهیدە، وە خنکاویش (لەئاودا) شەهیدە.

٣- (مَنْ قُتِلَ دُونَ مَالِهِ فَهُوَ شَهِيدٌ، وَمَنْ قُتِلَ دُونَ أَهْلِهِ، أَو دون دَمِهِ، أَو دُونَ دِينِهِ، فَهُوَ شَهِيدٌ)[٦٠]،

دیارە لەم فەرمایشتانەشەوە زۆر ڕوونە، کە وێڕای کوژراوانی ڕێی خوا "کە شەهیدی پلەیەکن" چەند جۆرێکی دیکەش شەهید هەن، کە شەهیدی پلەدوون، کە جۆرێکیان ئەوکەسانەن کە مل بۆ ستەمو دەستدرێژیی نەوی ناکەن، لەهەرکەسێکەوە بێ، بەڵکو بەرەنگاری دەبنەوەو، لەگەڵی دەجەنگنو سەرەنجام دەکوژرێن، وە جۆرێکیشیان ئەو کەسانەن، کە بەهەندێك نەخۆشییو کارەساتی تایبەت دەمرن کە سیفەتی کۆکەرەوە (الصِّفة الجامعة)یان، بریتیە لە ڕووداوی کتو پڕو چاوەڕواننەکراوو، بەپێی چاخو ڕۆژگارەکانیش دەگۆڕێن، کە بۆ وێنە:

---

٦٠) رَوَاهُ أَحْمَد برقم: (١٦٥٢)، وَعَبْدُ بْنُ حُمَيد برقم: (١٠٦)، وَأَبُو دَاوُدَ برقم: (٤٧٧٢)، وَالتِّرمِذِيُّ برقم: (١٤٢١) وَقَالَ: حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَالنَّسَائِيُّ برقم: (٤٠٩٥)، وَأَبُو يَعْلَى برقم: (٩٤٩)، واللَّفْظُ لأَبي دَاوُد، قَالَ الشيخ الأَلبَاني: صَحِيح.

لەم ڕۆژگارەماندا قوربانییەکانی هۆیەکانی هاتو چۆ (وسائط النقل) زۆرن، کە ئەو جۆرە قوربانییانە لەڕۆژگاری زوودا نەبوون، یان زۆر کەم بوون.

چوار: هەر پێشمەرگەیەکی مسوڵمانی کوردستان، لەجەنگی بەرگریی کردن لەخەڵكو خاکیدا بکوژرێ، شەهیدە

هەڵبەتە پاش سەرەنجدانو لێتێگەیشتنی سێ بڕگەکەی پێشووی ئەم باسە، ڕاستیی ناوونیشانی ئەم بڕگەی چوارەمە، دەبێتە شتێکی ڕوونو سەلمێنراو.

ئنجا دیارە ئەوەش "واتە: بەشەهید دانرانی کەسانێکی مسوڵمان کە لەجەنگی دژی داگیرکارو دەستدرێژکارو، بەرگریی کردن لەخەڵكو خاكو دینو ژینیاندا، دەکوژرێن" تایبەت نیە بەهێزی پارێزگارییکاری کوردستان بەهەموو ناوونیشانەکانیانەوە، بەڵکو گشتییە بۆسەرجەم بەرگرییکارانی مسوڵمان، لەدینو ژینو خەڵكو خاکی ولاتەکانیان.

هەروەها هەرکەس لەو سێ بڕگەیەی پێشوو حاڵی بێ، دڵنیا دەبێ کە وشەی (شەهید) بەهەرسێك مانایەکانی: شەهیدی دنیاو دوا ڕۆژ، شەهیدی دوارۆژ، شەهیدی دنیا، وشەو زاراوەیەکی ئیسلامییەو تایبەتە بەمسوڵمانانی لەڕێی خوادا کوژراوی شوێنکەوتووی ئیسلامەوەو، هیچ پەیوەندیی بەخەڵکی نامسوڵمانانەوە نیە "بەهەموو جۆرەکانی نامسوڵمانانەوە"، چونکە وەك لەبڕگەی دووەمدا باسمان کرد، کوژراوانی ڕێی خوا "عز وجل"، بەهەرکام لەو چوار ئیعتیبارەی خستماننەڕوو، ناونرابن شەهید:

١- کە فریشتەکان لەکاتی گیان کێشانیاندا ئامادەبن‌و موژدەیان پێدەدەن.

٢- یان خۆیان پاداشت‌و نازونیعمەتی خوا دەبینن.

٣- یان ڕووحەکانیان لەلای خوای بەرزومەزن ئامادە دەبن.

٤- یان بەخوێنی خۆیان شایەدیی بۆ ڕاستیی خواو بەرنامەکەی دەدەن.

سەرەنجام شەهیدان کەسانێکی بڕوادارو فیداکاری ئیسلامن، کە ئامادەبوونە لەپێناوی پاراستنی دین‌و ژینیی کۆمەڵگاکەیانداو، بەمەبەستی وەدەستهێنانی ڕەزامەندیی خواو بەهەشتەکەی، گیانی خۆیان فیدابکەن.

هەربۆیەش گلەیی کردنی هەندێك لە (یەزیدییەکان) لەبەندە کە بۆچی نەمگوتوە کوژراوانی یەزیدییەکانیش شەهیدن؟! وەك لەو نووسراوەدا هاتوە کە لە: (٢/١١/٢٠١٤ز) بەناوی {بەرپرسی ڕاگەیاندنی دەستەی بالای بنکەی (لالش) لە دهۆك} بلاوکراوەتەوە، شتێکی سەیرو بێ جێیە، چونکە (شەهید) یانی: بەهەشتیی‌و، بەبڕوای مسوڵمانانیش، هەبوونی ئیمان بەهەر شەش پایە سەرەکییەکەیەوە: ئیمان بەخواو بەفریشتەکانی‌و بەکتێبەکانی‌و بەپێغەمبەرەکانی‌و بەڕۆژی دوایی بەقەزاو قەدەر، مەرجی چوونە بەهەشتە، مەگەر بۆ کەسانێك کە ڕاگەیاندنی ڕوون (البلاغ المبين)یان پێنەگەیشتبێ‌و، هیچ لەئیسلام نەزانن "بێ ئەوەی کەمتەرخەم بووبن لەنەزانینیاندا" یان ئیسلامیان بەشێوەیەکی ناڕاست‌و شێوێنراو پێگەیشتبێ‌و، خاوەن بەڵگەو عوزریش بن، کە دیارە ئەو کاتە حوکمی فەرمایشتی خوا دەیانگرێتەوە، کە دەفەرموێ:﴿وَمَا كُنَّا مُعَذِّبِينَ حَتَّىٰ نَبْعَثَ رَسُولًا ﴿١٥﴾﴾الإسراء، واتە: وە ئێمە عادەتمان وانیە خەڵك سزا بدەین (لەدنیاو دوا ڕۆژدا) هەتا پێغەمبەریان بۆ نەنێرین.

ئنجا ئاشکرایە کە پێغەمبەری کۆتایی ﷺ هـاتووەو، دوای وی هـیچ پێغەمبـەرێك نایـەت، بەڵام بێگومان کەسانێك پەیامو بەرنامەی پێغەمبەری خاتەمیان بەڕوونیی پـێ نەگەیشـتبێ، وەك خوا فەرموویەتی:﴿ وَمَا عَلَى ٱلرَّسُولِ إِلَّا ٱلْبَلَٰغُ ٱلْمُبِينُ ﴿٥٤﴾ ﴾النور، واتـە: وەپێغەمبـەر جگە لـە گەیاندنی ڕوون چی دیکەی لـەسەر نیە، ئەوە وەك ئەوە وایـە پێغەمبـەریان بـۆلا نەنێررابێ.

هەڵبەتە لـەم ڕۆژگارەدا وشەی (شهید)یش وەك گەلێك وشەو زاراوەی دیکـەی ئیسـلام بۆتە بەشێك لـە کلتوورو فەرهەنگی زۆرێك لـەنامسوڵمانانیش، کە لـەگـەڵ مسـوڵمانانـدا دەژینو، مەرجیش نیە ئەوان بەو چەمكو واتایانە بەکاریان بێنن، کە ئیسلام بۆی داناون، بۆ وێنە:

ئێسـتاکە کەسـانێك کەرەنگـە بێـبڕوابنو هـیچ ئاینێکیـان نـەبێ، وشـەی (شـەهید) بـۆ کوژراوەکانیان بەکاردێنن، بێ ئەوەی بڕوایان وابێ کە دواڕۆژو بەهەشت هەیە!

بەڵام بەهەرحاڵ پێویستە چەمكو واتای ڕاسـتەقینەی وشـەو زاراوە ئیسـلامییەکان، وەك خۆیان بـزانین، باکەسـانێکیش بەهەڵـە یـان بەئانقەسـت بـۆ واتـاو مەبەسـتێکی دیکـەی نەگونجاو،یان لـەجێی خۆیاندا دانەنراو، بەکاریان بێنن.

کۆتـایی ئەم بـابەتـەش بەدوو ڕوونکردنەوە دێنم:

یەکەم: بێگومان بـەرگریی لـەخۆکردنو سـتەمو دەسـتدرێژیی بەرپەرچـدانەوە، لەهـەر کەسو لایەنێکەوە بێ، شتێکی باشەو کارێکی پەسندو جوامێرانەیەو، سـیفەتو ئاکـاری پەسندیش لەهەر کەسێکەوە بـێ، ئەگـەر نامسـوڵمانانیش بـێ، هەرباشـەو خاوەنەکـەی شایسـتەی سـوپاسو پێزانینـەو، بەپێچەوانەشـەوە: سـیفەتو ئاکـاری خـراپیش،

لەهەركەسێكەوە بێ، ئەگەر مسوڵمانیش بێ، هەرناپەسندەو پێویستە سەركۆنەو سەرزەنشت بكرێ.

دووەم: پێویستە مسوڵمانان وریابن‌و دڵنیابن كە خوای دادگەر "تبارك وتعالى" مافی ڤیتۆی (Veto)ی بەهیچكەس نەداوە، لەبەرانبەر بەرنامەكەیداو، ناوی (ئیسلام)و (مسوڵمان) ئەگەر هەرناوی بێ نێوەڕۆك‌و شیعاری بێ كردار بن، نەك هەر دادیان نادەن‌و شەفاعەتیان بۆناكەن، بەڵكو ئەوە دەبێتە مایەی گوناهباریی دواڕۆژو عەیبداریی دنیاشیان، خوای كاربەجێ لەوبارەوە فەرموویەتی:﴿ لَّيْسَ بِأَمَانِيِّكُمْ وَلَآ أَمَانِيِّ أَهْلِ ٱلْكِتَٰبِ ۗ مَن يَعْمَلْ سُوٓءًا يُجْزَ بِهِۦ وَلَا يَجِدْ لَهُۥ مِن دُونِ ٱللَّهِ وَلِيًّا وَلَا نَصِيرًا ﴿١٢٣﴾ وَمَن يَعْمَلْ مِنَ ٱلصَّٰلِحَٰتِ مِن ذَكَرٍ أَوْ أُنثَىٰ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَأُو۟لَٰٓئِكَ يَدْخُلُونَ ٱلْجَنَّةَ وَلَا يُظْلَمُونَ نَقِيرًا ﴿١٢٤﴾ ﴾النساء، واتە: نە بەخۆزگەكانی ئێوەو نە بەخۆزگەكانی خاوەن كتێبەكانە: هەركەس خراپە بكات پێی سزادەدرێ، وە لەبەرانبەر (سزای) خوادا هیچ دۆست‌و پشتیوانێكی چنگ ناكەوێ . وە هەركەس لەكردەوە باشەكان ئەنجام بدات، لەنێر یان مێ، وە ئەو بڕواداریش بێ، ئەوە بەدڵنیایی ئەوانە دەچنە بەهەشتەوەو، هێندەی درزی سەرنێوكە خورماش ستەمیان لێ ناكرێ.

كەواتە: با لەلایەكەوە: بەناوونیشان‌و دروشمە زەق‌و گەورە بەرزكراوەكانی ڕێكخراوی (داعش)و، هەر ڕێكخراوو گرووپێكی دیكەی پەڕگیر (متطرِّف)ی هاوشێوەی وەك: (دەوڵەتی ئیسلامیی، جێبەجێ كردنی شەریعەت، خەلیفە، بەیداغی "لااله الا الله") چەواشە نەبین‌و، نەكەوینە گومان‌و دوودڵییەوە، چونكە ئەو ناوونیشان‌و دروشمە گەورانە، ئەگەر لەڕێی شەریعەتەوە نەبن‌و، خاوەن‌و بەرزكەرەوەكانیان، بەشێوازی

شەرعییانەو ڕەوشتو ئاکاری بەرزوپەسند، ڕازاوە نەبن، مانای وایە ڕاستگۆیی یان لەگەڵ نەکراوەو، ناوونیشانێکی جوانو نیوەڕۆکێکی ویرانن! وە لەلایەکی دیکەشەوە: با هێزە پارێزگارییکارو بەرگرییکارەکانی کوردستانیش، لەخۆیان وریابنو، لەکاردانەوەدا، گیرۆدەی سنوورشکێنیی نەبنو، خۆیان لەڕشتنی خوێنی ناهەقو، خواردنی ماڵی حەڕامو، هەر ڕەفتارو هەڵسوکەوتێکی دیکەی لەسنووری شەریعەت بەدەر، بپارێزنو، چونکە خراپەو تاوان هەر خراپەو تاوانەو، جاری واش هەیە ڕەفتارو هەڵوێستی ناشیرینو دزێوی کەسێك یان چەند کەسێك، دەبێتە پەڵەیەکی ڕەش بەسەر خەڵکێکەوە، کە ڕەنگە ئاگاشیان لێ نەبووبێ، بەڵام بەهەرحاڵ مادام لەڕیزەکانی واندایە، هەر لەسەریان حیساب دەکرێو، بەهەموویان باجەکەی دەدەنو، بگرە جاری وایە بەسەر کۆی خەڵكو وڵاتو قەوارەکەشیاندا دەشکێتەوە! بۆیە پێویستە بەرپرسان زۆر وریای ئەو جۆرە کەسانەبن، کە ئەو ڕەفتارانەیان لێ دەپشکوێتەوەو دەستیان بگرن.

ئاڵقەی شەشەم

نابێ بەهەڵە ئەنجامدانی جیهاد،

جیهادمان لەبەرچاو بخات

ameer.maktab@yahoo.com

/AliBapir /AliBapir /MediaAmeerOffice

www.alibapir.net

www.alibapir.net

جێی داخ‌و خەفەتە كە لەم ڕۆژگارەدا گرووپە پەڕگیرەكان، گەلێك هەڵەو پەڵەو لادان‌و تاوان لەژێر پەردەی جیهاد لەڕێی خوا (الجِهَاد فِي سَبِيلالله)دا دەكەن‌و، سەرەنجام لەلای خەڵكێكی زۆری سادەو سەركێڵ، یان نا ئاشنا بەئیسلام، خودی ئیسلام دەكەوێتە ژێر نیشانەی پرسیارەوە، چونكە وادەزانن كە ئەوەی ئەو گرووپ‌و ڕێكخراوە پەڕگیرو لادەرانە، بەناوی (جیهاد لەڕێی خوادا) ئەنجامی دەدەن، لەشەریعەتدا ڕێی پێدراوەو ڕەوایە!

بۆیە بە پێویستم زانی لەم ئاڵقەیەدا تیشكێك بخەمە سەر جەنگ‌و جیهاد، لەئیسلامدا، وەك خوای كاربەجێ‌و پێغەمبەری داناوزانامان موحەممەد ﷺ باسیان كردوە، لەقورئان‌و سوننەتدا.

ئەویش لە حەوت بڕگەدا، كە ئەمانە ناوو نیشانەكانیانن:

١- چەمك‌و واتای (جهاد)و (قتال) لەئیسلامدا.

٢- هەر كام لە تێپەڕاندن (إفراگ)و بەزایەدان (تفریگ) لەبارەی جیهادو جەنگەوە هەڵەن.

٣- پێگەی جیهادو جەنگ لە ئیسلامداو پاداشتی موجاهیدان.

٤- ئامانجەكانی جیهادو جەنگ لەڕێی خوادا.

٥- حوكمی جیهادو جەنگ.

٦- جیهادو جەنگ ئامڕازن نەك ئامانج.

٧- ڕەوشتەكانی جیهادو جەنگ.

لەكۆتاییدا: وەڵامی پرسیارێكی فەقیرحاڵانە!

١- چەمكو واتای (جهاد) و (قتال) لە ئیسلامدا[٦١]

زۆر كەس پێی وایە هەردووك وشەی (جهاد) و (قتال) یەك چەمكو واتایان هەیە، بەلاَم بێگومان ئەمە ڕاست نیە، هەرچەندە هەندێك جاران وەك زاراوەی شەرعیی لەجیاتی یەكدی بەكار هێنراون:

أ/ (**الجهاد**): وشەی (جهاد) وشەیەكی عەرەبییەو لەبنەڕەتدا لە (جَهَدَ يَجْهَدُ جَهْداً)ەوە هاتوە، كە بەمانای: (جَدَّ وبالغ) دێ، یانی: كارەكەی بە عەزمەوە كردو توانای خۆی تێدا بەكارهێنا، وە چاوگی (جَهَدَ)ە، (جَهْد) و (جُهد)ە، كەهەندێك لەزانایان گوتوویانە: یەك واتایان هەیە، بەلاَم زۆربەیان گوتوویانە (جَهْد) بەمانای ئەوپەڕ (الغاية)ەو، (جُهْد)یش بەمانای وزەو توانا (الوُسْع والطاقة)یە، وشەی (جهاد)یش چاوگەو لە (جاهَدَ يُجاهِدُ جهَاداً وَمُجَاهَدَةَ)ەوە هاتوە، ئنجا (جَاهَدَ) یانی: تواناو هێزی خۆی لەبەرگریی‌و زالّبووندا بەكارهێنا (بَذَلَ وسْعَهُ في المدافعة والمغالبة)[٦٢]

وە (راغب الأصفهاني) **گوتوویەتی**: (الجهَادُ والُمجَاهَدَةُ: إِستفْرَاغ الوسع في مُدَافَعَةِ العَدو) یانی: (جِهَاد ومُجَاهَدَة) بەمانای بەكارهێنانی ئەو پەڕی توانایە، لەبەرگریی كردن لەبەرنبەر دوژمندا.

---

[٦١] - شایانی باسە كە بۆ نووسینی ئەم بابەتە، تاڕادەیەك سوودم لە (فقه الجهاد)ی (د. یوسف القرضاوي) وەرگرتوە، كە كتێبێكی دوو بەرگییە لە زیاتر لە (١٦٠٠) لاپەڕەدا، خوا پاداشتی بداتەوە.

[٦٢]) بڕوانە: معجم ألفاظ القرآن الكريم، ج١ص٢٢٦.

ب/ (**القتال**) وشەی (قتال) کە لە (قاتَلَ يقاتِلُ قِتَالاً وَمُقاتَلة)ەوە هاتووەو، ئەویش لە (قَتَل يَقْتُل قَتلاً)ەوە هاتوە، یەك مانای ڕوونی هەیە، کە بریتیە لە یەکدی کوشتن یان هەوڵدان بۆ یەکدی کوشتنی دوو لایەن یان زیاتر، کە بەکوردی (جەنگ)و (شەڕ)ی پێدەگوترێ.

کەواتە: وشەی (جهاد) چەمكو واتایەکەی لە هی (قتال) فراوانترە، وە ئەگەر سەرنجی قورئانو سوننەتیش بدەین، هەرواى دەبینینو، وشەی (جهاد) بۆ هەر کام لە:

یەك: کار لەسەر نەفسی خۆکردن بۆ پاکسازییو چاکسازیی تێدا کردنی.

دوو: بانگەوازو خەباتی فیکرییو ڕاگەیاندن بۆ گەیاندنی پەیامی ئیسلامو بەرپەرچ دانەوەی ناحەزانی.

سێ: سەرو ماڵ بەخشین لەڕێی خوادا.

بەکارهاتوە، باسەرنجی ئەو ئایەتو فەرموودانە بدەین:

١- ﴿ وَجَٰهِدُواْ فِي ٱللَّهِ حَقَّ جِهَادِهِۦۚ ﴿٧٨﴾ ﴾الحج.

٢- ﴿ فَلَا تُطِعِ ٱلۡكَٰفِرِينَ وَجَٰهِدۡهُم بِهِۦ جِهَادٗا كَبِيرٗا ﴿٥٢﴾ ﴾الفرقان.

٣- ﴿ ٱنفِرُواْ خِفَافٗا وَثِقَالٗا وَجَٰهِدُواْ بِأَمۡوَٰلِكُمۡ وَأَنفُسِكُمۡ فِي سَبِيلِ ٱللَّهِ ﴿٤١﴾ ﴾التوبة

٤- (وَالْمُجَاهِدُ مَنْ جَاهَدَ نَفْسَهُ فِي طَاعَةِ اللَّهِ)[٦٣]

٥- (جَاهِدُوا الْمُشْرِكِينَ بِأَمْوَالِكُمْ وَأَيْدِيكُمْ وَأَلْسِنَتِكُمْ)[٦٤]

---

٦٣) أَخْرَجَهُ أَحْمَد برقم: (٢٤٠٠٤)، وَابْنُ حِبَّانَ برقم: (٤٨٦٢)، وَالطَّبَرَانِيّ برقم: (٧٩٦)، وَالحَاكِمُ برقم: (٢٤)، وَالبَيْهَقِيُّ في "شعب الإيمان"برقم: (١١١٢٣).

٦٤) أَخْرَجَهُ أَحْمَد برقم: (١٢٢٦٨)، وَالدَّارِمِيُّ برقم: (٢٤٣١)، وَأَبُو دَاوُدَ برقم: (٢٥٠٤)، وَالنَّسَائِيُّ برقم: (٣٠٩٦)، وَأَبُو يَعْلَى برقم: (٣٨٧٥)، وَابْنُ حِبَّانَ برقم: (٤٧٠٨)، وَالحَاكِمُ برقم: (٢٤٢٧) وَقَالَ: صَحِيح عَلَى شَرْطِ مُسْلِم.

وەك دەبینین چەمكو واتای وشەی (جهاد) لە هی (قتـال) فراوانترە، بەڵام بێگومان ئەوە لەکاتێکدایە کە وشەی (جهـاد) لەئایەتە مەدینەییەکاندا هاتبێ، ئەو کاتـە هـەموو جـۆرە خەباتو تێکۆشانێك دەگرێتەوە: جیهادی نەفسو ئارەزووەزکانیو شەیتان، وە جیهـادی بانگەوازو خەباتی فیکرییو ئیعلامیی، وەجیهادی سەروماڵ فیداکردن.

ئەگەرنا وشەی (جهاد) لە ئایەتە مەککەییەکاندا، بەمانای جەنگو سـەروماڵ فیـداکردن "کە لەقۆناغی مەدینەدا فەرز بووە" نەهاتوە.

شایانی باسیشە کە دواتر لە قۆناغی مەدینەدا وشەی (جهاد) بەمانای جـەنگو بەخشـینی سامانو گیان لەڕێی خوادا بەکار هات، چەمكو واتا مەدینەییەکەی بەسەر چەمكو واتـا مەککەییەکەیدا زاڵبوو و، داپۆشی بۆیە ئێستا زۆر کـەس هـەردووك وشـەی (جهـاد)و (قتال) هەر بەمانای جەنگو فیداکاریی بە سەرو ماڵ لەڕێی خوادا، بەکار دێنـێ، بۆیـەش ئێمە زۆر جار هەردووك وشەکە بەکار دێنیین.

پێویستە بشزانرێ کە لە سوورەتە مەدینەییەکاندا مەگەر چۆن دەنا وشەی (جهـاد) هـەر بەمانای جەنگ (قتال)و بەخشینی گیانو سامان هاتوە.

ئنجا ئەگەر بمانەوێ پێناسەیەکی پوختی وشەی (جهاد) بکەین، دەبێ بڵێین:(جیهاد بریتیـە لەبەکار هێنانی ئەو پەڕی وزەو توانا، لە نیازو مەبەستی دڵو، قسـەو دەربڕینـی زمـانو، کردەوەی ئەندامەکانو، بەخشینی ماڵو سامانو، فیداکردنی گیان، لە پێناوی خواو بەرز ڕاگرتنی ناویو، بەرجەستەکردنی ئایینو بەرنامەکەیدا لە واقیعی ژیاندا).

٢- هەرکام لە تێپەڕاندن (إِفراط)و بەزایەدان (تفریط) لەبارەی جیهادەوە هەڵەن

لەم ڕۆژگارەماندا لەنێو مسوڵمانانندا، لەبارەی جەنگ‌و جیهادەوە سێ جۆرە بیروڕا هەن:

ا- ڕایەکی تێپەڕێنەر (مُفْرِط):

کە پێیوایە لەسەر مسوڵمانان فەرزە ئیعلانی جەنگ‌و جیهاد بکەن بەرانبەر هەموو دنیا!

ب- ڕایەکی کورتهێنەر (مُفَرِّط):

کە پێیوایە کە جەنگ‌و جیهاد لەئیسلامدا بۆتە بەشێك لە کەلەپوورو مێژوو و نابێ ئێستا هەر باسیش بکرێ، چ جای مومارەسە بکرێ!

کە بێگومان ئەو دوو ڕایە، تاڕاددەیەکی زۆر وەك کارو کاردانەوە (فعل و رد الفعل) لەژێر کاریگەریی یەکدی دان.

جـ- ڕایەکی میانجیی (وسَطْ):

کە دەڵێ: پێویستە جەنگ‌و جیهاد دوور لەکاردانەوەو عاتیفە بۆی بڕوانین‌و، ئەوکاتەش دەزانین کە ئیسلام نەفەرمان بەمسوڵمانان دەکات کە دژی هەموو دنیا جیهاد ڕابگەیەنن‌و، وە نەپێشیان دەڵێ: لەم دنیایەدا پاساوی جەنگ‌و جیهاد نەماوەو، نابێ جیهاد دژی هیچ کەس بکرێ، تەنانەت ڕژێمی زایۆنیی‌و، ئەو ڕژێمانەش کە بەئاشکرا لەوڵاتانی مسوڵماناندا بانگەشەی کوفرو ئیلحاد دەکەن‌و، دژایەتیی ئیسلام‌و مسوڵمانان دەکەن!

بەڵکو بەسەرنجدانی قورئان‌و سوننەت، دڵنیا دەبین کە جەنگ‌و جیهاد لەئیسلامدا "هەتا مسوڵمانان ستەمیان لەسەربێ، وە بشتوانن بەرگریی بکەن" هەر بەردەوامەو بەڵگەو نیشانەی زیندوێتیی مسوڵمانانیشە، بەڵام پێویستە لێزانانەو دووربینانەو وردبینانەو لەکات‌و شوێنی خۆیداو، لەلایەن کەسانی پسپۆڕو شارەزا لەدین‌و ژیندا، بڕیاری لەسەر بدرێ‌و بکرێ، نەك بەهەڵەشەیی‌و بەبێ بەرچاو ڕوونیی‌و، بەشێوەیەکی سەرکێلانەو دڵگەرمانەو کەس بەکەسیی، وەك بەداخەوە لەم ڕۆژگارەماندا بەزۆریی هەروابووە، بۆیەش مەگەر چۆن دەنا مسوڵمانان هەر لەسەری قەرزدار بوونەوەو، کارەکە بنەتۆوی خۆی نەکردۆتەوە، لەبڕگەی سێیەمیشدا تیشکی زیاتر دەخەینە گرنگیی‌و پێویستیی جەنگ‌و جیهاد.

٣- پێگەی جەنگ‌و جیهاد لەئیسلامداو پاداشتی جەنگاوەران‌و موجاهیدان

ئایەت‌و فەرموودە لەبارەی پلەوپایەو پێگەی جیهادەوە زۆر زۆرن، بەڵام ئێمە تەنیا وەك نموونە هەندێکیان لێ باس دەکەین:

١/ ﴿لَّا يَسْتَوِى ٱلْقَٰعِدُونَ مِنَ ٱلْمُؤْمِنِينَ غَيْرُ أُو۟لِى ٱلضَّرَرِ وَٱلْمُجَٰهِدُونَ فِى سَبِيلِ ٱللَّهِ بِأَمْوَٰلِهِمْ وَأَنفُسِهِمْ ۚ فَضَّلَ ٱللَّهُ ٱلْمُجَٰهِدِينَ بِأَمْوَٰلِهِمْ وَأَنفُسِهِمْ عَلَى ٱلْقَٰعِدِينَ دَرَجَةً ۚ وَكُلًّا وَعَدَ ٱللَّهُ ٱلْحُسْنَىٰ ۚ وَفَضَّلَ ٱللَّهُ ٱلْمُجَٰهِدِينَ عَلَى ٱلْقَٰعِدِينَ أَجْرًا عَظِيمًا ﴿٩٥﴾ دَرَجَٰتٍ مِّنْهُ وَمَغْفِرَةً وَرَحْمَةً ۚ وَكَانَ ٱللَّهُ غَفُورًا رَّحِيمًا ﴿٩٦﴾﴾ النساء، واتە: بڕواادارانی دانیشتووی بێ مزەڕەت، لەگەڵ تێکۆشەران لەڕێی خوادا بەسامان‌و گیانیان، یەکسان نین، خوا تێکۆشەران بەسامان‌و گیانیانی بەسەر دانیشتواندا بەپلەیەك بەرز کردۆتەوە، وەخوا گفتی باشی بەهەموویانداوە، بەڵام خوا

بەپاداشتێكی مەزن موجاهیدانی بەسەر دانیشتوواندا بەرز كردۆتەوە، چەندان پلە لەخواوە، وەلێبوردن‌و بەزەییەكی تایبەت، وەخوا لێبوردەی بەبەزەیی یە.

٢/ ﴿أَجَعَلْتُمْ سِقَايَةَ الْحَاجِّ وَعِمَارَةَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ كَمَنْ آمَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَجَاهَدَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ ۚ لَا يَسْتَوُونَ عِندَ اللَّهِ ۗ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ ﴿١٩﴾ الَّذِينَ آمَنُوا وَهَاجَرُوا وَجَاهَدُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنفُسِهِمْ أَعْظَمُ دَرَجَةً عِندَ اللَّهِ ۚ وَأُولَٰئِكَ هُمُ الْفَائِزُونَ ﴿٢٠﴾ يُبَشِّرُهُمْ رَبُّهُم بِرَحْمَةٍ مِّنْهُ وَرِضْوَانٍ وَجَنَّاتٍ لَّهُمْ فِيهَا نَعِيمٌ مُّقِيمٌ ﴿٢١﴾ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا ۚ إِنَّ اللَّهَ عِندَهُ أَجْرٌ عَظِيمٌ ﴿٢٢﴾﴾التوبة، واتە: ئایا (هەڵسان بە) ئاودان بەحاجییان‌و خزمەتی مزگەوتی حەرامتان، وەك ئەو (كاری) كەسە دانا، كە بڕوای بەخواو بەڕۆژی دوایی هێناوەو لەڕێی خوادا جیهادی كردوە؟ لەلای خوا یەكسان نین، خواش ڕێڕوونیی كۆمەڵی ستەمكاران ناكات، ئەوانەی بڕوایان هێناوەو، كۆچیان كردوەو جیهادیان لەڕێی خوا بەسامان‌و گیانیان كردوە، پلەیان لەلای خوا مەزنترە، هەر ئەوانەش سەرفرازن، پەروەردگاریان موژدەی بەزەیی‌و ڕەزامەندیی خۆییان پێدەدا، هەروەها چەند بەهەشتێك كە نازو نیعمەتێكی بەردەوامیان تێیاندا هەیە، بەهەمیشەیی تێیاندا دەمێننەوە، بەڕاستی خوا پاداشتی مەزنی لەلایە.

٣/ (أَلا أُخْبِرُكم بِرَأْسِ الأَمْرِ وَعَمُودِهِ وَذُرْوَةِ سَنَامِهِ؟رَأْسُ الأَمْرِ الإسلام، وَعَمُودُهُ الصَّلاةُ، وَذِرْوَةُ سَنَامِهِ الْجِهَادُ)(٦٥)

٦٥) أَخْرَجَهُ أَحْمَد برقم: (٢٢٠٦٩)، وَالتّرمِذِيُّ برقم: (٢٦١٦)، وَقَالَ: حَسَنٌ صَحِيح، وَابْنُ مَاجَهْ برقم: (٣٩٧٣)،وَالحَاكِمُ برقم: (٣٥٤٨)، وَقَالَ:صَحِيح عَلَى شَرْطِ الشَّيْخَين،وَالبَيْهَقِي في"شعب الإيمان:برقم: (٤٢٢٥).

واتە: ئایە هەواڵتان پێبدەم بەسەری ئایینو کۆڵەکەکەیو لووتکەکەی؟ سەری ئایین ملکەچییە (بۆ خوا)، وەکۆڵەکەکەی نوێژە، وە لووتکە بەرزەکەی جیهاد لەڕێی خوادایە.

٤/ (عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ قَالَ: سَأَلْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ أَيُّ الْعَمَلِ أَفْضَلُ؟ قَالَ: «الصَّلاَةُ لِوَقْتِهَا»، قَالَ: قُلْتُ ثُمَّ أَيٌّ؟ قَالَ: «بِرُّ الْوَالِدَيْنِ»، قَالَ: قُلْتُ ثُمَّ أَيٌّ؟ قَالَ: «الْجِهَادُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ»)[٦٦] واتە: لە پێغەمبەری خوامﷺ پرسی: چ کردەوەیەك باشترە؟ فەرمووی: نوێژ لە کاتەکانی خۆیدا، گوتم: ئەدی دوای ئەوە کامە؟ فەرمووی: چاکە لەگەڵ بابو دایك دا، گوتم: ئەدی دوای ئەمە کامە؟ فەرمووی: جیهاد لە ڕێی خوادا.

٥/ (عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ، قَالَ قِيلَ: يَا رَسُولَ اللهِ ﷺ أَيُّ الْمُؤْمِنِينَ أَفْضَلُ؟ قَالَ: مُؤْمِنٌ مُجَاهِدٌ فِي سَبِيلِ اللهِ بِنَفْسِهِ وَمَالِهِ)[٦٧]، واتە: گوترا: ئەی پێغەمبەری خوا! چ کەسێك لەنێو خەڵك دا باشترە؟ فەرمووی: بڕوادارێکی موجاهید بەگیانو سامانی لە پێناوی خوادا.

هەڵبەتە هەر لەبەر تیشکی ئەو ئایەتو فەرموودانەشدا بووە، کە زۆربەی هەرە زۆری زانایان گوتوویانە: پاش فەڕزە تایبەتییەکان (الفرائض العينية) جەنگو جیهاد لەڕێی خوادا، چاکترینو گەورەترین جۆری تاعەتە: بۆ نموونە: (أحمد بن حنبل) گوتوویەتی: (لاأعلم شيئاً من العَملِ بعد الفرائض أفضل من الجهاد) بڕوانە: المغني، ج١٣، ص١٠.

واتە: پێم شك نایەت پاش پێنج نوێژە فەڕزەکان، هیچ کردەوەیەك لەجیهاد باشتر بێ.

---

٦٦) أَخْرَجَهُ الْبُخَارِيُّ برقم: (٥٠٤)، وَمُسْلِمٌ برقم: (٢٦٢) وغيرهما.

٦٧) أَخْرَجَهُ إِبْنُ أَبِي شَيْبَة برقم: (١٩٨٣٦)، وَالبُخَارِيُّ برقم: (٢٧٨٦)، وَمُسْلِمٌ برقم: (١٨٨٨).

٤- ئامانجەکانی جیهادو جەنگ لەڕێی خوادا

ئیسلام پێنج ئامانجی سەرەکیی دیاریی کردوون بۆ ئەنجامدانی جەنگ‌و جیهادو، جگە لەو پێنج ئامانجە، دروست نیە مسوڵمانان بۆ هیچ ئامانج‌و مەبەستێکی دیکە، پەنا بۆ چەك‌و هێز ببەن:

یەك: بەرپەرچدانەوەی دەستدرێژیی:

هەرکات دەستدرێژیی کرایە سەر مسوڵمانان، لە ڕووی ئایین، یان لەڕووی ژیانیانەوە، نەك هەر بۆیان هەیە، بگرە لەسەریشیان پێویستە کە بەرپەرچی بدەنەوەو لەبەرانبەریدا دەستەو ئەژنۆ دانەنیشن، وەك خوای دادگەر فەرموویەتی:

١/ ﴿ وَقَٰتِلُواْ فِي سَبِيلِ ٱللَّهِ ٱلَّذِينَ يُقَٰتِلُونَكُمۡ وَلَا تَعۡتَدُوٓاْۚ إِنَّ ٱللَّهَ لَا يُحِبُّ ٱلۡمُعۡتَدِينَ ١٩٠ ﴾البقرة، واتە: وە لەڕێی خوادا دژی ئەوانە بجەنگن کە لەدژتان دەجەنگن، وەدەستدرێژیی مەکەن، بێگومان خوا دەستدرێژکارانی خۆشناوێن.

٢/ ﴿ فَمَنِ ٱعۡتَدَىٰ عَلَيۡكُمۡ فَٱعۡتَدُواْ عَلَيۡهِ بِمِثۡلِ مَا ٱعۡتَدَىٰ عَلَيۡكُمۡۚ وَٱتَّقُواْ ٱللَّهَ وَٱعۡلَمُوٓاْ أَنَّ ٱللَّهَ مَعَ ٱلۡمُتَّقِينَ ١٩٤ ﴾البقرة.**واتە: ئنجا هەر کەس دەستدرێژیی کردنە سەر، وەك** دەستدرێژییەکەی خۆی دەستدرێژیی بکەنەوە سەر (بەرپەرچی بدەنەوە) وەپارێز لە خوا بکەن‌و، بزانن کە خوا لەگەڵ پارێزکاران دایە.

دووەم: دەستەبەر کردنی ئازادیی بانگەواز:

وەك خوای کاربەجێ فەرموویەتی: ﴿ وَقَٰتِلُوهُمۡ حَتَّىٰ لَا تَكُونَ فِتۡنَةٞ وَيَكُونَ ٱلدِّينُ لِلَّهِۖ فَإِنِ ٱنتَهَوۡاْ فَلَا عُدۡوَٰنَ إِلَّا عَلَى ٱلظَّٰلِمِينَ ﴿١٩٣﴾ ﴾البقرة، واتە: وە لەدژیان بجەنگن، هەتا ئازارو ئەشکەنجەدان "ی کافران بۆ بڕواداران" نامێنێ، وە ملکەچیی تەنیا بۆ خوا دەبێ، ئنجا هەرکات وازیان هێنا (لەسزادانو ئازاردانی بڕواداران بۆ هەڵگێڕانەوەیان لە ئیسلام) ئەوە دەستدرێژیی (واتە: بەکار هێنانی هێز) تەنیا بۆ سەر ستەمکارانە.

یانی: ئیسلام ڕێ نادات بەبەکارهێنانی هێزو جەنگ کردن، مەگەر دژی ئەو ستەمکارانەی کە ڕێی دینداریی ئازادانە لە خەڵك دەگرن.

کەواتە: قەوارەی ئیسلامیی "ئەگەر بتوانێ" دەبێ ڕێ نەدات هیچ قەوارەیەکی سیاسیی ڕێی بڕواهێنانو هاتنە نێو ئیسلام لە خەڵك بگرێ، کە ئەوە مانای (فتنة)یە، بەڵام بەمەرجێك ئەو قەوارە سیاسییە، هاوپەیمان نەبێ لەگەڵ دەوڵەتی ئیسلامییدا، چونکە لەوحاڵەتەدا دروست نیە پەیمان بشکێنێو، پشتی ئەو بڕوادارە ئازار دراوو ڕێی دینداریی لێگیراونە بگرێ، وەك خوای دادگەر فەرموویەتی: ﴿ وَإِنِ ٱسۡتَنصَرُوكُمۡ فِي ٱلدِّينِ فَعَلَيۡكُمُ ٱلنَّصۡرُ إِلَّا عَلَىٰ قَوۡمِۭ بَيۡنَكُمۡ وَبَيۡنَهُم مِّيثَٰقٞۗ وَٱللَّهُ بِمَا تَعۡمَلُونَ بَصِيرٞ ﴿٧٢﴾ ﴾الأنفال.واتە: وەهەرکات بڕواداران داوای کۆمەکییان لێتان کرد، کە لەسەر ئایین ستەمیان لێدەکرا، ئەوە پێویستە پشتیان بگرن، مەگەر دژی کۆمەڵێك کە لەنێوان ئێوەو ئەواندا پەیمان هەبێ.

دیارە لەم ڕۆژگارەشدا بەهۆی بەرەو پێشچوونی تەکنۆلۆژیای ڕاگەیاندنەوە، تاڕادەیەکی زۆر کێشەو گرفتی گەیاندنی پەیامی خوا بەجیهانییان چارەسەرکراوەو، ئێستا بۆ خەڵك شارەزا کردن لەئیسلام، هیچ پەك لەسەر سوپای ئیسلام، نەکەوتوە، بۆ لابردنی کۆسپ و لەمپەرەکانی سەر ڕێی بانگەواز (إزالة العقبات عن طريق الدعوة)، تەنیا مەسەلەی بەرگریی کردن لەبڕوادارانی چەوسێنراوە، لەلایەن ڕژێمە کافرو چەوسێنەرەکانەوە ماوەتەوە، ئەویش بەمەرجی نەبوونی پەیمان لەنێوان دەوڵەتی ئیسلامیی و ئەو قەوارە ستەمکارەدا، کەپێم وایە بەشداربوون لەرێکخراوی نەتەوە یەکگرتووەکان (منظمة الأمم المتحدة)دا لەم ڕۆژگارەدا ئەو پەیمانە دەگەیەنێ!

سێ: دەرباز کردنی چەوساوان لەچنگی ستەمکاران:

وەك خوای زاناوتوانا فەرموویەتی:﴿ وَمَا لَكُمۡ لَا تُقَٰتِلُونَ فِي سَبِيلِ ٱللَّهِ وَٱلۡمُسۡتَضۡعَفِينَ مِنَ ٱلرِّجَالِ وَٱلنِّسَآءِ وَٱلۡوِلۡدَٰنِ ٱلَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَآ أَخۡرِجۡنَا مِنۡ هَٰذِهِ ٱلۡقَرۡيَةِ ٱلظَّالِمِ أَهۡلُهَا وَٱجۡعَل لَّنَا مِن لَّدُنكَ وَلِيّٗا وَٱجۡعَل لَّنَا مِن لَّدُنكَ نَصِيرًا ٧٥ ﴾النساء، واتە: ئەوە چیتانە! لەپێناوی خواو (دەربازکردنی) چەوسێنراواندا ناجەنگن، لەپیاوانو ئافرەتانو منداڵان، ئەوانەی دەڵێن: پەروەردگارمان! لەم ئاوەدانییە قوتارمان بکە، کە خەڵکەکەی ستەمکارن، وەلەلایەن خۆتەوە سەرپەرشتیکارێکمان بۆ بڕەخسێنە، وەلە لایەن خۆتەوە پشتیوانێکمان بۆبنێرە.

بەسەرنجدانی ئایەتەکەش بەڕوونیی دیارە کە ئەو چەوسێنراوەو بێچارەو دەرەتانانە، مسوڵمان بن یان نامسوڵمان، هەر پێویستە دەوڵەتی ئیسلامیی هەوڵی ڕزگارکردنو دەرهێنانیان لەژێر نیری ستەمکاران بدات، بەڵام دیارە ئەگەر لە توانایدا هەبێو هیچ

پەرچ (مانع)ێك لەبەر دەمیدا نەبێ، چونكە ئەو كاتە: ﴿ لَا يُكَلِّفُ ٱللَّهُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا ﴿٢٨٦﴾ ﴾البقرة.

چوار: تەمبێ كردنی پەیمان شكێنان:

وەك خوای بالاْ دەستو توانا فەرموویەتی: ﴿ ٱلَّذِينَ عَٰهَدتَّ مِنْهُمْ ثُمَّ يَنقُضُونَ عَهْدَهُمْ فِي كُلِّ مَرَّةٍ وَهُمْ لَا يَتَّقُونَ ﴿٥٦﴾ فَإِمَّا تَثْقَفَنَّهُمْ فِي ٱلْحَرْبِ فَشَرِّدْ بِهِم مَّنْ خَلْفَهُمْ لَعَلَّهُمْ يَذَّكَّرُونَ ﴿٥٧﴾ ﴾الأنفال.

واتە: ئەوانەی پەیمانت لەگەڵ بەستوون، دوایی هەموو جارێ پەیمانەكەیان هەڵدەوەشێننەوەو پارێز ناكەن (لەشكاندنی پەیمان) ئنجا هەركات لەجەنگدا بەرپەلت كەوتن (زەبری وایان لێ بدە) ئەوانەی لە پشتیشیانەوەن پرژو بلاویان بكە، بەڵكو پەند وەرگرن.

هەڵبەتە هەرلێرەشەوە لەو سزادانەی پێغەمبەر ﷺ بۆ هۆزی (بنو قريظة)ی جوولەكە تێدەگەین، وەك لەم دەقەی سوننەتەوە دیارە:

(عَنِ ابْنِ عُمَرَ أَنَّ يَهُودَ بَنِي النَّضِيرِ وَقُرَيْظَةَ حَارَبُوا رَسُولَ اللَّهِ ﷺ فَأَجْلَى رَسُولُ اللَّهِ ﷺ بَنِي النَّضِيرِ وَأَقَرَّ قُرَيْظَةَ وَمَنَّ عَلَيْهِمْ حَتَّى حَارَبَتْ قُرَيْظَةُ بَعْدَ ذَلِكَ فَقَتَلَ رِجَالَهُمْ وَقَسَمَ نِسَاءَهُمْ وَأَوْلاَدَهُمْ وَأَمْوَالَهُمْ بَيْنَ الْمُسْلِمِينَ إِلاَّ بَعْضَهُمْ لَحِقُوا بِرَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَأَمَّنَهُمْ وَأَسْلَمُوا)، واتە: هەردووك هۆزی جوولەكەی (بني النَّضير وقريظة) جەنگیان لەدژی پێغەمبەری خوا ﷺ كرد، ئنجا پێغەمبەری خوا ﷺ (بني النَّضير)ی دەركرد، وەچاكەی

لەگەڵ (بني قريظة)دا کردو هێشتنیەوە، هەتا دوایی جارێکی دیکە (قريظة) جەنگیان (لەدژی ئیسلام) کرد، ئیدی ئەویش پیاوەکانیانی کوشتن‌و ئافرەت‌و منداڵەکان‌و ماڵ‌و سامانیشیانی بەسەر مسوڵماناندا دابەشکرد، جگە لە هەندێکیان کە چوونە لای پێغەمبەری خوا ﷺ و ئەویش پەنایدان، وە مسوڵمان بوون.

کەواتە: ئەو سزادانەی پێغەمبەر ﷺ بۆ هۆزی (بني قريظة)ی جوولەکە، لەسەر ئەوە بووە کە دووجاران پەیمانیان شکاندوەو، لەپشتەوە خەنجەری غەدریان لە مسوڵمانان داناوەو، بەزاراوەی سیاسیی ئەمڕۆ خیانەتی مەزن (الخيانة العظمى)یان لێ دەرکەوتوەو، سزای ئەوەش مەرگە!

پێنج: جێگیرکردنی ئاشتیی نێو خۆیی:

دیارە ئەمجۆرە جەنگە دژی نامسوڵمانان نیە، بەڵکو لەنێو بازنەی ئەهلی ئیسلامدایەو، ئامانج لێی کۆتایی پێهێنانی ناکۆکیی‌و شەڕی نێوانیانە، وەك خوا "عز وجل" فەرموویەتی:﴿ وَإِن طَآئِفَتَانِ مِنَ ٱلۡمُؤۡمِنِينَ ٱقۡتَتَلُواْ فَأَصۡلِحُواْ بَيۡنَهُمَاۖ فَإِنۢ بَغَتۡ إِحۡدَىٰهُمَا عَلَى ٱلۡأُخۡرَىٰ فَقَٰتِلُواْ ٱلَّتِي تَبۡغِي حَتَّىٰ تَفِيٓءَ إِلَىٰٓ أَمۡرِ ٱللَّهِۚ فَإِن فَآءَتۡ فَأَصۡلِحُواْ بَيۡنَهُمَا بِٱلۡعَدۡلِ وَأَقۡسِطُوٓاْۖ إِنَّ ٱللَّهَ يُحِبُّ ٱلۡمُقۡسِطِينَ ٩ ﴾الحجرات، واتە: وە هەرکات دوو کۆمەڵ لە بڕواداران پێکەوە جەنگیان کرد، ئێوە صوڵحیان لەنێوان دابکەن، ئنجا ئەگەر یەکیان ستەمی لەوی دیکە کرد، لەدژی ئەوەیان بجەنگن کە ستەم دەکات، هەتا دەگەڕێتەوە بۆ ژێر فەرمانی خوا، ئنجا هەر کات گەڕایەوە، ئەوە دادگەرانە صوڵحیان لەنێوان بکەن، وەدادگەربن، بێگومان خوا دادگەرانی خۆشدەوێ.

وە پێغەمبەری خواش ﷺلەو بارەوە فەرموویەتی: ((«انْصُرْ أَخَاكَ ظَالِمًا أَوْ مَظْلُومًا »)، قِيلَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ نَصَرْتُهُ مَظْلُوماً؟ فَكَيْفَ أَنْصُرُهُ ظَالِمَا قَالَ:«تَمْنَعُهُ مِنَ الظُّلْمِ فَذَلِكَ نَصْرُكَ إِيَّاهُ»)[٦٨]، **واتە: برایەکەت سەربخە**، ستەمکاربێ، یان ستەملێکراو، گوتیان: ئەی پێغەمبەری خوا ئەگەر ستەملێکراوبێ سەری دەخەین، بەڵام ئەگەر ستەمکار بێ چۆن سەری بخەین؟! فەرمووی: مەهێڵە ستەم بکات، ئەوە مانای سەرخستنیەتی.

بەڵێ: ئەوپێنجە ئامانجەکانی جەنگ‌و جیهادن لەڕێی خوادا لەشەریعەتی ئیسلامدا، کە بێگومان هیچ خاوەن عەقڵێکی بەویژدان (عاقل مُنْصِف) ناتوانێ ڕەخنە لە هیچ کامیان بگرێ‌و، بڵێ: نەدەبووایە ببێ!

ماوەتەوە بڵێین:

جەنگ‌و جیهاد لەئیسلام لە ئەسڵدا ئەرکی قەوارەو دەوڵەتەو، دروست نیە هەرکەس‌و لایەن‌و گرووپێك ڕاست بۆوە، بڕیاری لەسەر بدات‌و پێی هەڵسێ، بەڵام بێگومان کاتێك مسوڵمانان دەوڵەت‌و قەوارەی سیاسییان نابێ، مانای وانیە جەنگ‌و جیهاد کۆتایی پێ‌دێ، بەڵکو هەردەمێنێ، بەڵام بێگومان بۆ بڕیار لەسەردانی‌و نەخشە بۆکێشانی‌و ئەنجامدانی، پێویستە مشوور خۆرو چاوساغ‌و قسەبەدەستانی مسوڵمانان "لەو شوێنەدا" پاش لێکۆڵینەوەی وردو قووڵ‌و تێفکرین‌و ڕاوێژ، ئەو جار دەست بەکار بن.

---

٦٨) أَخْرَجَهُ مُسْلِمٌ برقم: (٢٥٨٤)، وغيره.

پێغەمبەری خواش ﷺ لەبارەی بەردەوامیی جەنگ و جیهادەوە، لەنێو ئۆممەتدا، فەرموویەتی: (لَنْ يَبْرَحَ هَذَا الدِّينُ قَائِمَاً يُقَاتِلُ عَلَيْهِ عِصَابَةٌ مِنَ الْمُسْلِمِينَ حَتَّى تَقُومَ السَّاعَةُ)[٦٩].

واتە: بەردەوام ئەم ئایینە ڕاوەستاو دەبێ هەتا قیامەت دێ، کۆمەڵێك لەمسوڵمانان لەسەری دەجنگن.

٦٩) أَخْرَجَهُ أَحْمَد برقم: (٢٠٩٨٥) وَمُسْلِمٌ برقم: (١٩٢٢)، عَنْ جَابر بْن سَمُرة.

٥- حوكمی جیهادو جەنگو جۆرەكانی

أ-حوكمی جەنگو جیهاد:

زۆربەو جەماوەری زانایان ڕایان وایە كە جیهادو جەنگ فەڕزی كیفایە (فرض الكفاية)یە، واتە: ئەگەر ژمارەیەكی وا لەمسوڵمانان پێی هەڵسان كە پێیان ئەنجام بدرێ، گوناه لەسەر هەموویان لادەچێ، ئەگەرنا هەموویان گوناهبارن.

هەندێكیشیان ڕایان وایە كە فەڕزی عەین (فرض العين)ە، واتە لەسەر یەك یەكی مسوڵمانانی خاوەن توانا پێویستە پێی هەڵسن، ئەگەرنا گوناهبارن، بەڵام بێگومان هەركام لەئایەتی (٩٥)ی (النساء) كەپێشتریش هێنامانو ماناشمان كردو ئەمە دەقەكەیەتی:﴿ لَّا يَسْتَوِي ٱلْقَٰعِدُونَ مِنَ ٱلْمُؤْمِنِينَ غَيْرُ أُوْلِي ٱلضَّرَرِ وَٱلْمُجَٰهِدُونَ فِي سَبِيلِ ٱللَّهِ بِأَمْوَٰلِهِمْ وَأَنفُسِهِمْۚ فَضَّلَ ٱللَّهُ ٱلْمُجَٰهِدِينَ بِأَمْوَٰلِهِمْ وَأَنفُسِهِمْ عَلَى ٱلْقَٰعِدِينَ دَرَجَةًۚ وَكُلًّا وَعَدَ ٱللَّهُ ٱلْحُسْنَىٰۚ وَفَضَّلَ ٱللَّهُ ٱلْمُجَٰهِدِينَ عَلَى ٱلْقَٰعِدِينَ أَجْرًا عَظِيمًا ﴿٩٥﴾ ﴾، وە ئایەتی ژمارە (١٢٢)ی (التوبة) **كە ئەمە دەقەكەیەتی:** ﴿ وَمَا كَانَ ٱلْمُؤْمِنُونَ لِيَنفِرُواْ كَآفَّةًۚ فَلَوْلَا نَفَرَ مِن كُلِّ فِرْقَةٍ مِّنْهُمْ طَآئِفَةٌ لِّيَتَفَقَّهُواْ فِي ٱلدِّينِ وَلِيُنذِرُواْ قَوْمَهُمْ إِذَا رَجَعُوٓاْ إِلَيْهِمْ لَعَلَّهُمْ يَحْذَرُونَ ﴿١٢٢﴾ ﴾،واتە: وەبڕواداران بۆیان نیە تێكڕاو هەموویان بچنە جەنگ، دەبووایە لەهەر كۆمەڵێكیان دەستەیەك بڕۆن، تاكو لەئاییندا شارەزابن، وە هەركات گەڕانەوە لای كۆمەڵەكەیان، ئاگاداریان بكەنەوە، بەڵكو وریابن.

بەڵگەیە لەسەر ڕاستیی ڕای جەماوەرو زۆربەی زانایان.

دیارە تێکڕای زانایانیش لەسەر ئەوە کۆکن کە لەچوار حاڵاندا جیهاد دەبێتە فەرزی عەین:

ا- لەکاتی هێرش و پەلاماری دوژمندا بۆسەر وڵاتێکی مسوڵمان:

بەڵگەش لەوبارەوە زۆرن، یەکێکیان ئەوەیە کە پێغەمبەری خوا ﷺ لەجەنگی خەندق (غزوة الخندق)دا کە کافرەکان هێرشیان کردە سەر مەدینەو ئابلۆوقەیاندا، مۆڵەتی کەسی نەدا، کە جیهاد نەکات و، خواش سەرزەنشتی ئەوانەی کرد کە بەبیانووی جۆراوجۆر دەیان ویست مەیدان چۆڵ بکەن، وەك فەرموویەتی: ﴿ وَإِذْ قَالَت طَّآئِفَةٌ مِّنْهُمْ يَـٰٓأَهْلَ يَثْرِبَ لَا مُقَامَ لَكُمْ فَٱرْجِعُوا۟ ۚ وَيَسْتَـْٔذِنُ فَرِيقٌ مِّنْهُمُ ٱلنَّبِىَّ يَقُولُونَ إِنَّ بُيُوتَنَا عَوْرَةٌ وَمَا هِىَ بِعَوْرَةٍ ۖ إِن يُرِيدُونَ إِلَّا فِرَارًا ﴿١٣﴾ ﴾الأحزاب.

ب- لەکاتی فەرمان کردنی حوکمڕاندا بەکەسێك یان کۆمەڵێك دیاریکراو:

وەك خوای "عز وجل" فەرموویەتی: ﴿ يَـٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ مَا لَكُمْ إِذَا قِيلَ لَكُمُ ٱنفِرُوا۟ فِى سَبِيلِ ٱللَّهِ ٱثَّاقَلْتُمْ إِلَى ٱلْأَرْضِ ۚ أَرَضِيتُم بِٱلْحَيَوٰةِ ٱلدُّنْيَا مِنَ ٱلْـَٔاخِرَةِ ۚ فَمَا مَتَـٰعُ ٱلْحَيَوٰةِ ٱلدُّنْيَا فِى ٱلْـَٔاخِرَةِ إِلَّا قَلِيلٌ ﴿٣٨﴾ ﴾التوبة، (الكمال بن الهُمام)یش لەو بارەوە گوتوویەتی: (يصيرالجهادمن فروض الأعيان سواء كان الُمسْتَنْفِرُ عَدْلاً أو فاسقاً، فيجب على جميع أهل تلك البلدة النَّفْرَةُ..)[٧٠]

---

٧٠) شرح فتح القدير، ج٤ ص٢٨٠، ٢٨٤.

واتە: لەوحاڵەتەدا جیهاد دەبێتە فەرز لەسەر یەك یەكیان، یەكسانە بابای دەنگدەر بۆجەنگ، دادگەر بێ یان لادەر، لەسەر تێکڕای خەڵکی ئەو شوێنە فەرزە دەربچن بۆ جیهاد.

ج- لەكاتی پێویستیی هەبوونی سوپای مسوڵمانانەدا بەشارەزایی كەسێكی دیاریكراو:

دەشگونجێ زۆر بەڵگان لەسەر ئەم حاڵەتەش بێنینەوە، بۆ وێنە پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: (الْمُسْلِمُ أَخُو الْمُسْلِمِ، لاَ يَظْلِمُهُ، وَلاَ يُسْلِمُهُ)[71]، واتە: مسوڵمان برای مسوڵمانە، نە ستەمی لێدەكات‌و نە پشتی بەردەدات لە تەنگانەدا.

د- لەكاتی ئامادەبوونی جەنگدا:

چونكە خوا "سبحانه وتعالى" فەرموویەتی: ﴿يَـٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ إِذَا لَقِيتُمُ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ زَحْفًا فَلَا تُوَلُّوهُمُ ٱلْأَدْبَارَ ﴿١٥﴾ وَمَن يُوَلِّهِمْ يَوْمَئِذٍ دُبُرَهُۥٓ إِلَّا مُتَحَرِّفًا لِّقِتَالٍ أَوْ مُتَحَيِّزًا إِلَىٰ فِئَةٍ فَقَدْ بَآءَ بِغَضَبٍ مِّنَ ٱللَّهِ وَمَأْوَىٰهُ جَهَنَّمُ ۖ وَبِئْسَ ٱلْمَصِيرُ ﴿١٦﴾﴾الأنفال.

واتە: ئەی ئەوانەی بڕواتان هێناوە! هەركات بەرەنگاری هێرشی بێبڕوایان بوونەوە، پاشیان تێ مەكەن، وەهەركەس لەئێوە لەوڕۆژەدا پشتیان تێ بكات، مەگەر وەك تاكێكی جەنگ، یان پەیوەستبوون بەكۆمەڵێكی دیكەی جەنگاوەرەوە، ئەگەرنا تووڕەیی خوای پێبڕاوەو، جێگای دۆزەخەو، ئەوەش خراپترین سەرەنجامە.

٧١_ أَخْرَجَهُ الْبُخَارِيُّ برقم: (٤٤٢)، وَمُسْلِمٌ برقم: (٢٥٨٠).

ب - جۆرەكانی جەنگو جیهاد:

ئەوە لـەبارەی حـوكمی جـەنگو جیهـادەوە، لـەبارەی جۆرەكانیشـیەوە، هەربـەكورتی دەڵێین: لەڕاستیدا دابەشكردنی (جەنگو جیهاد) بۆ هەردووك جۆری: بـەرگریی كـردن (الدِّفاع)و بەدواكەوتن (الطَّلَب) هەڵقولاَوی ئیجتیهادو بۆچوونی زانایانـەو، دووزاراوەی بەكارهێنراوی قورئانو سوننەت نین.

ئەوە لەلایەكەوەو لەلایەكی دیكەشەوە: پابەند (مُلْزَم) بوونی دەوڵەتی ئیسلامیی كە دەبێ ساڵانە جارێك جـەنگ بكـات! دیسـان ڕای زانایانـەو، پەیوەنـدیی هـەبووە بـەو واقیعـە سیاسییەوە، كەكاتی خۆی دەوڵەتی ئیسلامیی بەتایبەتو سەرجەم دەوڵەتانی دنیا بەگشتی تێیدا ژیاون، كە هەركام بەهێزتربووبێ، كەڵكەكەڵەی خستنە ژێر ڕكێفی خـۆی، ئـەوانی دیكەی كەوتۆتە كەلـلەوە، وەك گـوتراوە: (ومَـنْ لم یَظْلـم النـاس یُظلـم)، وەئـەو كاتـە پەیماننامـە (میثـاق)یـەكیش نـەبووو "وەك ئـەوەی ئێسـتا هەیـە لـە پەیماننامـە (میثـاق)ی نەتەوەیەكگرتووەكاندا" كەنابێ هیچ دەوڵەتێك هێرش بكاتە سەر ئەوی دیكە.

ئەگەرنا مادام بناغە لەپەیوەندیی نێوان مسوڵمانانو نامسوڵماناندا، ئاشتیی (سِلْم) بێ.

وەك ئایەتەكانی قورئان بەڕوونیی دەیگەیەنن، بۆنموونە:

١) ﴿ وَقَٰتِلُواْ فِي سَبِيلِ ٱللَّهِ ٱلَّذِينَ يُقَٰتِلُونَكُمۡ وَلَا تَعۡتَدُوٓاْۚ إِنَّ ٱللَّهَ لَا يُحِبُّ ٱلۡمُعۡتَدِينَ ١٩٠ ﴾البقرة.

٢) ﴿ وَإِن جَنَحُواْ لِلسَّلۡمِ فَٱجۡنَحۡ لَهَا وَتَوَكَّلۡ عَلَى ٱللَّهِۚ إِنَّهُۥ هُوَ ٱلسَّمِيعُ ٱلۡعَلِيمُ ٦١ ﴾الأنفال.

٣) ﴿ لَّا يَنْهَىٰكُمُ ٱللَّهُ عَنِ ٱلَّذِينَ لَمْ يُقَٰتِلُوكُمْ فِى ٱلدِّينِ وَلَمْ يُخْرِجُوكُم مِّن دِيَٰرِكُمْ أَن تَبَرُّوهُمْ وَتُقْسِطُوٓا۟ إِلَيْهِمْ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ يُحِبُّ ٱلْمُقْسِطِينَ ﴿٨﴾ ﴾المتحنة

بەڵێ مادام ئەسڵو بناغەی ئاشتیی بێ، لەپەیوەندیی نێوان دەوڵەتی ئیسلامییو دەوڵەتانی دیکەدا، وەئیسلامیش بەسروشت خوازیاری صولحو ئاشتیی بێو، دژی جەنگو ئاژاوە بێ، بەهیچ جۆرێك ناگونجێ قەوارەی ئیسلامیی هەمیشە قەوارە سیاسیەکانی دیکە بخاتە حاڵەتی ئاگادار کرانەوە (إنذار)ەوەو، هەرکامیان دەستی لەسەر دڵی بێ، داخۆ ئەمساڵ نۆرەی کامیانە، دەوڵەتی ئیسلامیی هێرشی بکاتە سەر!! ئنجا ئاشکراشە لەحاڵێکی وادا دەوڵەتەکان گەلەکۆمەکێی لەدژ دەکەنو، بەرلەوەی بیانکاتە خواردنی ئێوارە، دەیکەنە خواردنی نیو ڕۆژ! (يتغدَّوْن بها قبل أن تَتَعشَّى بهم)!!

٦ - جیهادو جەنگ ئامرازە، نەك ئامانج

ئەمیش ڕاستییەکی ڕوونو ئاشکرایەو، دەشتوانین زۆر بەڵگانی لەسەر بێنینەوە، بەڵام ئەم ئایەتە موبارەکە بەسە بۆ ئەو مەبەستە:

﴿ وَرَدَّ ٱللَّهُ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ بِغَيْظِهِمْ لَمْ يَنَالُوا۟ خَيْرًا ۚ وَكَفَى ٱللَّهُ ٱلْمُؤْمِنِينَ ٱلْقِتَالَ ۚ وَكَانَ ٱللَّهُ قَوِيًّا عَزِيزًا ﴿٢٥﴾ ﴾الأحزاب.

کە دیارە دەربارەی کۆتایی پێهاتنی ئابڵووقەی کافرەکانە لەجەنگی ئەحزابدا، بەبێ ڕوودانی جەنگو کوشتار.

واتــە: وە خــوا ئەوانــەی بێــبڕوا بــوون، بــەبێ مرادیــیو بــەڕقو داخــی زۆرەوە بەرپەرچدایەوەو، هیچیان بەردەست نەبوو،وەخوا جـەنگی لـەکۆڵ بـڕواداران کـردەوە، وەخوا بەهێزی زاڵە.

وەك دەبینین خوای بەخشەر کۆتایی پێهێنانی جەنگی خەندەکی بەبێ کوشـتار، بەنیعمـەتی خۆی داناوە لـەسەر بڕواداران، کەواتە: جەنگو کوشتار لـەئیسلامدا، شـتێکی ویسـتراو (مرغوب فیە) نیەو، بەناچاریی پەنای پێ دەبرێ، کەواتە: ئامڕاز (وسـیلة)ە، نـەك ئامـانج (هدف)!

ئـایەتێكو دوو دەقی سوننەتی مشتو مڕ هەڵگر، لەبـارەی جەنگو جیهادەوە:

ئەوانەی کە زێدە ڕۆیی دەکەن لـەبارەی جەنگو جیهادەوەو، زیاتر وەك ئامـانج (هـدف) ئەماشای دەکەن، نەك ئامڕاز، چەند دەقێکی شەریعەت بە بەڵگەی ڕاستیی بۆچوونەکەیان دێننەوە، کە باوترینیان ئایەتێکە ناویان ناوە ئایەتی شمشـێر (آیـة السَّـیف)، وە دوو دەقـی سوننەتن، ئنجا بەپێویستم زانی تیشکێك بخەینـە سـەر ئـەو سـێ دەقـەو چـەمكو واتـای ڕاستەقینەیان، کە بەهیچ جۆرێك پشگیریی ئەو بیرو بۆچوونە لارەی ئەوان ناکات.

یەکەم: ئایەتی شمشێر!

هەرچەندە ئەوانەی ئەو بیرو بۆچونانەیان هەیە لـەسەر ئەوە کە ئایا ئایەتی شمشێر کامەیـە؟ ڕێکنەکەوتوون، بـەڵام زۆربـەیان ڕایـان وایـە کەئایـەتی: (٥)ە، لـە (التوبـة) کـە ئەمـە دەقەکەیــــــــەتی: ﴿ فَإِذَا ٱنسَلَخَ ٱلۡأَشۡهُرُ ٱلۡحُرُمُ فَٱقۡتُلُواْ ٱلۡمُشۡرِكِينَ حَيۡثُ وَجَدتُّمُوهُمۡ وَخُذُوهُمۡ

وَٱحۡصُرُوهُمۡ وَٱقۡعُدُواْ لَهُمۡ كُلَّ مَرۡصَدٖۚ فَإِن تَابُواْ وَأَقَامُواْ ٱلصَّلَوٰةَ وَءَاتَوُاْ ٱلزَّكَوٰةَ فَخَلُّواْ سَبِيلَهُمۡۚ إِنَّ ٱللَّهَ غَفُورٞ رَّحِيمٞ ﴿٥﴾ ﴾التوبة.

واتە: ئنجا هەرکات مانگە (جەنگ تێدا) حەڕامکراوەکان تێپەڕین، ئەوە لەهەر شوێنێك هاوبەشدانەرەکانتان لێ هەڵکەوت، بیانکوژن، وەبیانگرنو دەوریان بگرنو لەهەموو کەمینگایەك لێیان بچنە بۆسەوە، ئنجا ئەگەر گەڕانەوە (بۆلای خوا)و نوێژیان بەرپاکردو زەکاتیاندا، ئەوە ڕێیان بەردەن، بێگومان خوا لێبوردەی بەبەزەییە.

ئنجا شایانی باسە کە هەندێك لەزانایان گوتوویانە: ئەم ئایەتە سەدو چل (١٤٠) ئایەتی نەسخ کردۆتەوە، کە بریتین لەو ئایەتانەی فەرمان بەخۆڕاگریی‌و لێبوردەیی‌و بانگەواز بەحیکمەت‌و...هتد دەکەن!!

کە لەڕاستیدا وانیە وبگرە هیچ ئایەتێك لەقوڕئان دانیە "وەك لە تەفسیری سوورەتی (البقرة)دا باسمان کردوە" بەو چەمك‌و واتایەی زانایانی پاشین (خَلَفْ) وشەی (نسخ)یان بۆ بەکارهێناوە، کە بریتیە لە: لابردنی حوکمێکی شەرعیی بەبەڵگەیەکی شەرعیی دواتر، (رفْعُ حكم شرعي بدليلٍ شرعي متأخر)، وە هاوەڵان‌و زانایانی پێشین کەوشەی (نسخ)یان بەکار هێناوە مەبەستیان پێی: (تخصيص العام) یان (تقييدالمطلق) یان (تبيين الجمل) بووە[٧٢].
ئنجا ئەگەر سەرنجی ئەو ئایەتانە بدەین کە ئایەتی ژمارە: (٥)ی (التوبة) لە ڕیزیاندا هاتوە، زۆرباش ڕوون دەبێتەوە، کەمەبەست لەئایەتەکە جەنگ کردنە دژی ئەو هاوبەشدانەرانە کە پەیمانشکێن‌و ئەهلی غەدر بوون، نەك تێکڕای هاوبەشدانەران:﴿

٧٢) بڕوانە: (إِعلام الموقِّعين)، ج١ ص٢٨، وە (الموافقات، ج٣ص٧٥).

﴿بَرَآءَةٌ مِّنَ ٱللَّهِ وَرَسُولِهِۦٓ إِلَى ٱلَّذِينَ عَٰهَدتُّم مِّنَ ٱلْمُشْرِكِينَ ﴿١﴾ فَسِيحُوا۟ فِى ٱلْأَرْضِ أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ
وَٱعْلَمُوٓا۟ أَنَّكُمْ غَيْرُ مُعْجِزِى ٱللَّهِ ۙ وَأَنَّ ٱللَّهَ مُخْزِى ٱلْكَٰفِرِينَ ﴿٢﴾ وَأَذَٰنٌ مِّنَ ٱللَّهِ وَرَسُولِهِۦٓ إِلَى ٱلنَّاسِ
يَوْمَ ٱلْحَجِّ ٱلْأَكْبَرِ أَنَّ ٱللَّهَ بَرِىٓءٌ مِّنَ ٱلْمُشْرِكِينَ ۙ وَرَسُولُهُۥ ۚ فَإِن تُبْتُمْ فَهُوَ خَيْرٌ لَّكُمْ ۖ وَإِن
تَوَلَّيْتُمْ فَٱعْلَمُوٓا۟ أَنَّكُمْ غَيْرُ مُعْجِزِى ٱللَّهِ ۗ وَبَشِّرِ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ بِعَذَابٍ أَلِيمٍ ﴿٣﴾ إِلَّا
ٱلَّذِينَ عَٰهَدتُّم مِّنَ ٱلْمُشْرِكِينَ ثُمَّ لَمْ يَنقُصُوكُمْ شَيْـًٔا وَلَمْ يُظَٰهِرُوا۟ عَلَيْكُمْ أَحَدًا فَأَتِمُّوٓا۟ إِلَيْهِمْ
عَهْدَهُمْ إِلَىٰ مُدَّتِهِمْ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ يُحِبُّ ٱلْمُتَّقِينَ ﴿٤﴾ فَإِذَا ٱنسَلَخَ ٱلْأَشْهُرُ ٱلْحُرُمُ فَٱقْتُلُوا۟ ٱلْمُشْرِكِينَ
حَيْثُ وَجَدتُّمُوهُمْ وَخُذُوهُمْ وَٱحْصُرُوهُمْ وَٱقْعُدُوا۟ لَهُمْ كُلَّ مَرْصَدٍ ۚ فَإِن تَابُوا۟ وَأَقَامُوا۟
ٱلصَّلَوٰةَ وَءَاتَوُا۟ ٱلزَّكَوٰةَ فَخَلُّوا۟ سَبِيلَهُمْ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿٥﴾ وَإِنْ أَحَدٌ مِّنَ
ٱلْمُشْرِكِينَ ٱسْتَجَارَكَ فَأَجِرْهُ حَتَّىٰ يَسْمَعَ كَلَٰمَ ٱللَّهِ ثُمَّ أَبْلِغْهُ مَأْمَنَهُۥ ۚ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لَّا
يَعْلَمُونَ ﴿٦﴾﴾ التوبة، وەك دەبینین:

ا- ئەو ئایەتانە بەگشتی لەبارەی ئەو هاوبەشدانەرانەوەن کەپەیمانیان لەگەڵ مسوڵمانان‌دا بەستوە، چ پێیەوە پابەند بووبن، چ پابەند نەبووبن، ئایەتی (١).

ب- وە ئەوانەی کە بە پەیمانەکانیانەوە پابەند نەبوون، چوار مانگ مۆڵەت دراون، کە هەڵوێستی خۆیان یەکلایی بکەنەوە، لەو ماوەیەدا، چ بەسەلماندنی پابەندییان، چ بەمسوڵمان بوون، چ بەئامادەی جەنگ بوون، مادام ئەوان هەر دەرفەتیان لێ هەڵکەوێ، زەبر لەمسوڵمانان دەدەن، لەبەرگی هاوپەیمانیەتییدا! ئایەتی (٣,٢).

ج- بەڵام ئەوانەی پابەندبوونەو هیچ کەموکوڕییان لەپەیمانداریێتییدا نەبووەو، هاوکاریی دوژمنانی ئیسلامیان نەکردوە، پێویستە پەیمانەکەیان لەگەڵ ببرێتە سەر، ئایەتی (٤).

د- بەڵام ئەوانەی پابەندنین بەپەیمانەکانیانەوەو، هەر دەرفەتێکیان لێ هەڵکەوێ زەبر لەمسوڵمانان دەدەن، ئەوە پاش ئەو چوار مانگە مۆڵەتە، مسوڵمانان بۆیان هەیە لێیان بخەفتێن‌و دەستیان لێ بوەشێنن، بەڵام نەك لەبەر بێ ئیمانییان، بەڵکو لەبەر بێ پەیمانیی! ئایەتی (٥).

هـ- هەرکات یەکێك لە هاوبەش بۆ خوا دانەران، بەمەبەستی گوێ بیست بوون‌و لێتێگەیشتنی قورئان، داوای پەنادران (جوار)ی کرد، پێویستە پەنا بدرێ‌و، پاشانیش ئەگەر قەناعەتی بەئیسلام نەهات، بەسەلامەتیی بگێڕرێتەوە شوێنی دڵنیایی خۆی، ئایەتی (٦).

کەواتە: ناونانی ئایەتی ناوبراو بە ئایەتی (شمشێر) هیچ پاساوێکی نیە، وە ئایەتی ناوبراو بەهیچ شێوەیەك جاڕدانی جەنگی گشتیی (إعلان النّفیرالعام)ی تێدانیە دژی ئەهلی کوفر، بە بەڵگەی فەرزبوونی پابەندیی بەپەیمانی کافرانی پابەند بە پەیمانەکانیانەوە، وە پێویستبوونی پەنادانی هاوبەش بۆ خوا دانەری پەنابەر (المشرك المستجیر) بۆ تێگەیشتنی قورئان‌و شارەزابوونی ئیسلام‌و، پاشانیش گەیاندنەوەی بەشوێنی دڵنیایی خۆی.

دووەم: دەقی : (بُعِثْتُ بين يدي الساعة بالسَّيف..):

دەقێکی دیکە لەو بارەوە ئەو فەرموودەیە کە ئەمە دەقەکەیەتی: (بُعِثْتُ بَيْنَ يَدَيْ السَّاعَةِ بِالسَّيْفِ حَتَّى يُعْبَدَ اللَّهُ وَحْدَهُ لا شَرِيكَ لَهُ وَجُعِلَ رِزْقِي تَحْتَ ظِلِّ رُمْحِي وَجُعِلَ الذُّلُّ وَالصَّغَارُ عَلَى مَنْ خَالَفَ أَمْرِي وَمَنْ تَشَبَّهَ بِقَوْمٍ فَهُوَ مِنْهُمْ)[٧٣]

واتە: پێش هاتنی کاتی کۆتایی هاتنی دنیا بەشمشێرەوە ڕەوانە کراوم، هەتا تەنیا خوا دەپەرسترێ‌و هاوبەشی نابێ، وە بژیوم خراوەتە سێبەری نێزەمەوە، وەزەبوونیی‌و ملکەچیی لەسەر هەرکەسێك دانراوە کە دژی فەرمانمە، وە هەرکەسێك خۆی بەکۆمەڵێك بچوێنێ، ئەوە لەوانە.

دیارە زانایان چ لەڕووی سەنەدو چ لەڕووی نێوەڕۆك (مَتْن)ەوە، قسەی زۆریان لەسەر ئەو فەرموودەیە کردوە:

یەك: لەڕووی سەنەدەوە:

بەشێك لە زانایان لەڕووی سەنەدەوە ئەو دەقەیان بە باش (حسن) یان ڕاست (صحيح) داناوە، وەك (أحمدشاکر)و (الألباني)، بەڵام بەشێکیان بە بێهێز **(ضعيف)**یان داناوە، وەك: (شعيب الأرناؤوط، ومحمد نعيم، والعرقسوسي، وإبراهيم الزيبق) **کە** (تخريج)ی (المسند)ی (أحمد)**یان** کردوەو گوتوویانە: (إسنادٌ ضعيف).

دیارە ئەویش بەهۆی ڕاجیاییانەوە لەبارەی یەکێك لە گێڕەرەوە (راوي)ەکانی ئەو دەقەوە کە (عبدالرحمن بن ثابت ابن ثوبان)ە.

---

٧٣) رواه أَحْمَد برقم: (٥١١٤)، وَصَحَّحَهُ الألباني في صحيح الجامع الصغير، وزيادته: ٢٨٣١.

بۆ وێنە:

(الحافظ المِزِّي) لەکتێبی: (تهذیب الکمال)دا بەژمارە: **(٣٧٧٥)** باسی (ابن ثوبان) دەکاتو، لەم زانایانەوە ئەم هەڵسەنگاندنانە لەبارەیانەوە دێنێ:

١-أحمد بن حنبل: أحادیثهُ مناکیر.

٢-یحیی بن مَعین: ضعیف، لەشوێنێکی دیکە: صالح، وەلەجێیەکی دیکە لاشيئ.

٣-النسائي : ضعیف، لَیْس بالقوي، لیس بثقة.

٤-أبوداود: لیس به بأس.

٥- ابن خِراش: في حدیثه لین.

٦-ابن الجوزي: من الضعفاء.

٧-الحافظ ابن حجر: صدوق یُخطِئ، ورْميَ بالقدر، وتغیَّر بأَخرة.

هەڵبەتە بابایەکی ئاواش ناگونجێ فەرموودەیەکی بەو نێوەڕۆکە مەترسیدارەی لێوەر بگیرێ: کە گوایە ئیسلام ئایینی شمشێرەو، بژیوی پێغەمبەریش لەسێبەری ڕمو نێزەی دایە!!

دوو: لەڕووی نێوەڕۆکەوە:

لە هیچ ئایەتێکدا خوای کاربەجێو زاڵ نەیفەرمووەکە پێغەمبەری کۆتایی خۆی بەهێزو شمشێرەوە ناردوە!

بەڵکو لەچەندان ئایەتدا ڕایگەیاندوە، کە پێغەمبەری کۆتایی خۆی بە:

١- ڕێنمایی‌و ئایین هەق (بالهدی ودین الحق).

٢- بەزەیی بۆ جیهانییان (رحمة للعالمین).

٣- ئامۆژگاریی‌و شیفا (موعظة وشفاء).

٤- ڕوونکەرەوەی هەموو شتێك‌و موژدە (تبياناً لكل شيء وبشرى).

٥- هەق‌و ڕاستیی(بالحق).

٦- موژدەدەرو وریاکەرەوە (بشيراً ونذيراً)، ناردوە، وەك خوای بەرزو مەزن فەرموویەتی: ﴿ هُوَ ٱلَّذِىٓ أَرۡسَلَ رَسُولَهُۥ بِٱلۡهُدَىٰ وَدِينِ ٱلۡحَقِّ لِيُظۡهِرَهُۥ عَلَى ٱلدِّينِ كُلِّهِۦ وَلَوۡ كَرِهَ ٱلۡمُشۡرِكُونَ ﴿٣٣﴾ ﴾التوبة، ﴿ هُوَ ٱلَّذِىٓ أَرۡسَلَ رَسُولَهُۥ بِٱلۡهُدَىٰ وَدِينِ ٱلۡحَقِّ لِيُظۡهِرَهُۥ عَلَى ٱلدِّينِ كُلِّهِۦۚ وَكَفَىٰ بِٱللَّهِ شَهِيدًا ﴿٢٨﴾ ﴾الفتح، ﴿ هُوَ ٱلَّذِىٓ أَرۡسَلَ رَسُولَهُۥ بِٱلۡهُدَىٰ وَدِينِ ٱلۡحَقِّ لِيُظۡهِرَهُۥ عَلَى ٱلدِّينِ كُلِّهِۦ وَلَوۡ كَرِهَ ٱلۡمُشۡرِكُونَ ﴿٩﴾ ﴾الصف، ﴿ وَمَآ أَرۡسَلۡنَٰكَ إِلَّا رَحۡمَةً لِّلۡعَٰلَمِينَ ﴿١٠٧﴾ ﴾الأنبياء. ﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ قَدۡ جَآءَتۡكُم مَّوۡعِظَةٌ مِّن رَّبِّكُمۡ وَشِفَآءٌ لِّمَا فِى ٱلصُّدُورِ وَهُدًى وَرَحۡمَةٌ لِّلۡمُؤۡمِنِينَ ﴿٥٧﴾ ﴾يونس.

﴿ وَنَزَّلۡنَا عَلَيۡكَ ٱلۡكِتَٰبَ تِبۡيَٰنًا لِّكُلِّ شَىۡءٍ وَهُدًى وَرَحۡمَةً وَبُشۡرَىٰ لِلۡمُسۡلِمِينَ ﴿٨٩﴾ ﴾النحل.

﴿ إِنَّآ أَرۡسَلۡنَٰكَ بِٱلۡحَقِّ بَشِيرًا وَنَذِيرًا ۖ وَلَا تُسۡـَٔلُ عَنۡ أَصۡحَٰبِ ٱلۡجَحِيمِ ﴿١١٩﴾ ﴾البقرة.

کەواتە: دەقی ناوبراو نەلەڕووی سەنەدەوە، نەلە ڕووی نێوەڕۆکەوە، ناگونجێ پشتی پێ ببەسترێ‌و، بەفەرموودەی پێغەمبەری خوا ﷺ دابنرێ.

سێیەم: دەقی: (أُمِرْتُ أَنْ أُقَاتِلَ النَّاسَ حَتَّى يَقُولوا لا إِلهَ إِلاَّ اللّهُ).

دەقی سێیەم کە پەڕگیران‌و تێپەڕێنەران لەبواری جیهاد دا، پشتی پێ دەبەستن، ئەم فەرموودەیە:

(أُمِرْتُ أَنْ أُقاتِلَ النَّاسَ حَتّى يَشْهَدوا أَنْ لا إِلهَ إِلاّ اللهُ وَأَنَّ مُحَمَّداً رَسُولُ اللهِ، وَيُقيمُوا الصَّلاةَ وَيُؤْتُوا الزَّكاةَ، فَإِذا فَعَلُوا ذَلِكَ عَصَمُوا مِنّي دِمَاءَهُمْ وَأَمْوالَهُمْ إِلاّ بِحَقِّ الإِسْلامِ، وَحِسابُهُمْ عَلى اللهِ)[٧٤]

واته: فەرمانم پێکراوە لەدژی خەڵك بجەنگم تاکو: شایەتمان دێنن: کەجگە لە خوا هیچ پەرستراونین، وە کە موحەممەد ڕەوانە کراوی خوایە، وەنوێژ بەرپا دەکەنو، زەکات دەدەن، ئنجا ئەگەر ئەوانەیان کرد، ئەوە خوێنو سامانی خۆیانیان لەمن پاراستوە، مەگەر بەهەقی ئیسلام، وەلێپرسینەوەشیان عایدی خوایە.

دیارە پەڕگیران وا لەم فەرموودەیە حاڵی بوون، کە ئەوەپێغەمبەری خواﷺ ئیعلانی جەنگ دژی هەموو مرۆڤایەتی کردوە، هەتا دێنە نێو ئیسلامەوەو دەبنە مسوڵمان!! شایانی باسیشە کەزۆرێك لەزانایان قسەیان لەسەر ئەم فەرموودەیە کردوە، چونکە ڕواڵەتەکەی لەگەڵ زۆر ئایەتو فەرموودەو سیرەو ژیانی پێغەمبەریشدا تێك دەگیرێ، بابزانین چۆن؟!:

١- ئەوەی لە دژی مسوڵمانان نەجەنگێ، دروست نیە جەنگی لەدژ بکەن:

﴿ وَقَٰتِلُواْ فِي سَبِيلِ ٱللَّهِ ٱلَّذِينَ يُقَٰتِلُونَكُمۡ وَلَا تَعۡتَدُوٓاْۚ إِنَّ ٱللَّهَ لَا يُحِبُّ ٱلۡمُعۡتَدِينَ ١٩٠ ﴾البقرة.

٢- هەرکات ئەهلی کوفری شەڕەنگێز مەیلی ئاشتییان کرد، دەبێ ئەهلی ئیسلامیش لای ئاشتیی بگرن: ﴿ وَإِن جَنَحُواْ لِلسَّلۡمِ فَٱجۡنَحۡ لَهَا وَتَوَكَّلۡ عَلَى ٱللَّهِۚ إِنَّهُۥ هُوَ ٱلسَّمِيعُ ٱلۡعَلِيمُ ٦١ ﴾الأنفال.

---

٧٤) أَخْرَجَهُ الْبُخَارِيُّ برقم: (٢٥)، وَمُسْلِمٌ برقم: (٢٢).

٣- نامسوڵمانانێك كەبێ لايەنيى (الحِيادْ) لەنێوان ئەهلى ئيسلامو ئەهلى كوفردا هەڵدەبژێرن، دروست نيە مسوڵمانان جەنگيان لەدژ بكەن: ﴿إِلَّا ٱلَّذِينَ يَصِلُونَ إِلَىٰ قَوۡمِۭ بَيۡنَكُمۡ وَبَيۡنَهُم مِّيثَٰقٌ أَوۡ جَآءُوكُمۡ حَصِرَتۡ صُدُورُهُمۡ أَن يُقَٰتِلُوكُمۡ أَوۡ يُقَٰتِلُواْ قَوۡمَهُمۡۚ وَلَوۡ شَآءَ ٱللَّهُ لَسَلَّطَهُمۡ عَلَيۡكُمۡ فَلَقَٰتَلُوكُمۡۚ فَإِنِ ٱعۡتَزَلُوكُمۡ فَلَمۡ يُقَٰتِلُوكُمۡ وَأَلۡقَوۡاْ إِلَيۡكُمُ ٱلسَّلَمَ فَمَا جَعَلَ ٱللَّهُ لَكُمۡ عَلَيۡهِمۡ سَبِيلٗا ﴿٩٠﴾﴾النساء.

٤- ئەو نامسوڵمانانەى پەيمانيان لەگەڵ مسوڵماناندا هەيە "كەدژى يەكدى جەنگ نەكەن" دروست نيە تەنانەت لەسەر دەست درێژيى كردنە سەر مسوڵمانانى ژێر دەستيشيان، پەيمانيان لەگەڵ بشكێنرىَو جەنگيان لەدژ بكرێ: ﴿إِنَّ ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ وَهَاجَرُواْ وَجَٰهَدُواْ بِأَمۡوَٰلِهِمۡ وَأَنفُسِهِمۡ فِي سَبِيلِ ٱللَّهِ وَٱلَّذِينَ ءَاوَواْ وَّنَصَرُوٓاْ أُوْلَٰٓئِكَ بَعۡضُهُمۡ أَوۡلِيَآءُ بَعۡضٖۚ وَٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ وَلَمۡ يُهَاجِرُواْ مَا لَكُم مِّن وَلَٰيَتِهِم مِّن شَيۡءٍ حَتَّىٰ يُهَاجِرُواْۚ وَإِنِ ٱسۡتَنصَرُوكُمۡ فِي ٱلدِّينِ فَعَلَيۡكُمُ ٱلنَّصۡرُ إِلَّا عَلَىٰ قَوۡمِۭ بَيۡنَكُمۡ وَبَيۡنَهُم مِّيثَٰقٞۗ وَٱللَّهُ بِمَا تَعۡمَلُونَ بَصِيرٞ ﴿٧٢﴾﴾الأنفال.

٥- ئيسلام لەنامسوڵمانانى خاوەن كتێب (أهل الكتاب)و بێ كتێب قبووڵ دەكات كە لەدەوڵەتەكەيدا هاوولاتيى بن، بەو شێوەيەى كە بەيەكەوە ڕێك دەكەون، لەڕووى سەرانە (جزية) دانو نەدانەوە.

٦- باشترين نموونەش: سێ هۆزە جولەكەكەى نێومەدينەن: (بني قينقاع، بني النضير، بني قريظة)

ئنجا هەر بۆيەش زانايان خۆيانيان بەناچار بينيوە كەئەو فەرموودەيە تەئويل بكەن، يان بەجۆرێك مانا بكەن، كەلەگەڵ ئەو هەموو ئايەتو فەرموودانەدا تێك نەگيرێ،

کەبەئاشکرا ئەوە دەگەیەنن، کە ئیسلام ئیعلانی جەنگی نەکردوەو ناکات دژی مرۆڤایەتیی!

دیارە زانایان بەچەند شێوەیەك هەوڵی لابردنی ئەو ئیشکالە ڕواڵەتییەیان داوە، بۆ وێنە:

١/ (الحافظ ابن حجر العسقلاني) شەش وەڵامی هێناون، بڕوانە: فتح الباري، ج١ص١٤٦،١٤٥. بەڵام بەڕای من لەهەموویان بەهێزتر ئەو ڕایەیە کە دەڵێ: مەبەست لە: (الناس) کافرانی شەڕفرۆش (الكفار المحاربون)ەو، ئەلیفو لامی سەر (ناس) بۆ(عهد)ە، نەك بۆ (جنس)، ئەوکاتەش مانایەکەی ئاوای لێدێ:فەرمانم پێکراوە کەلەدژی خەڵکی کافری شەڕفرۆش بجەنگم،تاکو دەڵێن: لاالة الاالله...

٢/ (ابن تيمية)ش لەبارەی ئەو فەرموودەیەوە، گوتوویەتی:

(والمعنى: أَنّي لم أُؤْمَرْ بالقتال الاّ الى هذه الغاية وليس المراد: أَنّي أُمِرْتُ أن أقاتِلَ كل أحدٍ الى هذه الغاية! فإنّ هذا خلاف النَّصِّ والإجماع، فإنه لم يفعل هذا قط، بل كانت سيرَتُهُ: أَنَّ مَنْ سالَمَهُ لم يُقاتِلْهُ)[٧٥]

واتە: مانایەکەی: من فەرمانم پێنەکراوە بجەنگم، مەگەر هەتا ئەو ئامانجە، وەمەبەست ئەوە نیە: من فەرمانم پێکراوە کە لەدژی هەرکەسێك بجەنگم هەتا ئەو ئامانجە! چونکە ئەمە پێچەوانەی دەقو کۆڕاشە، چونکە هەرگیز شتی وای نەکردوە، بەڵکو سیرەی وابووە، کەهەر کەس ئاشتیی لەگەڵدا کردبێ لەدژی نەجەنگاوە.

٣/ هەروەها (الصنعاني)یش لەو بارەوە قسەیەکی جوانی کردوە، کە گوتوویەتی: (..بأَنَّ الحديث سيق لبيان الغاية التي أُبيحَ اليها القتالُ، بحيث اذا فعلوها حَرُمَ قتالُهم، أي: لم أُؤْمَر بقتالهم الاّ الى أن يَقعَ منهم هذا القولُ، فإذا قالوهُ حَرُمَ قِتالهم..)[٧٦]

---

٧٥) قاعدة مختصرة في قتال الكفار ومهادنتهم وتحريم قتلهم لمجرد كفرهم، ص٢٣٨،٢٣٦.

واتە: ئەو فەرموودەیە بۆ ڕوونكردنەوەی ئەو ئامانجە هاتوە، كە جەنگی بۆ ڕەوا كراوە، بەجۆرێك كە ئەگەر كردیان، كوشتاریان قەدەغەبێ، یانی: فەرمانم پێنەكراوە لەدژیان بجەنگم، مەگەر تا ئەو كاتەی ئەو قسەیە دەكەن، ئنجا هەركات گوتیان، كوشتاریان قەدەغەیە.

٧- ڕەوشتەكانی جیهادو جەنگ

لە ئیسلامدا خووڕەوشتی بەرزو بەها جوانەكان، هەوێنو هەناون بۆ هەموو شتێكو، مسوڵمانان پێویستە لەهەموو بوارەكانی دینداریيو دنیاداریيدا ڕازاوەبن بەئاكاری پەسندو ڕەوشتی جوان، وە بواری جەنگو جیهادیش لەو بنچینەیە بەدەر نیە.
هەڵبەتە دەشگونجێ زۆر شت لەبارەی ڕەوشتو ئاكارە پەسندەكانی بواری جیهادەوە باس بكەین، بەڵام بەخستنە ڕووی حەوتیان واز دێنین:

یەك: بەس خوا پێ مەبەست بوون:

یەكەمینو سەرەكیترین ئاكاری بەرزو پەسندی پێویست بۆ ئەنجامدانی جەنگو جیهاد لەڕێی خوادا، بریتیە لەنیازو مەبەستی خۆ ساغكردنەوە (إخلاص النِّیة) بۆ خوا "سبحانة ءتعالی" چونكە كردەوە باشەكان، بەبێ ڕووحی خوا پێ مەبەست بوون، وەك جەستەیەكی مردوون، هەر بۆیەش خوای بەبەزەیی فەرموویەتی:﴿ وَمَآ أُمِرُوٓاْ إِلَّا لِيَعۡبُدُواْ ٱللَّهَ مُخۡلِصِينَ لَهُ

٧٦) بڕوانە: بحث في قتال الكفار، ضمن مجموعة: ذخائر علماءِ اليمن ص١٥٤.

ﭐلدِّينَ حُنَفَآءَ وَيُقِيمُواْ ٱلصَّلَوٰةَ وَيُؤۡتُواْ ٱلزَّكَوٰةَۚ وَذَٰلِكَ دِينُ ٱلۡقَيِّمَةِ ﴿٥﴾ ﴾البينـة، واتە: تەنیا بەوە فەرمانیان پێکرابوو کە بەمل کەچییەکی ساغەوە خـوا بپەرسـتن‌و، خۆیـان دوور بگـرن لـەهەر ڕێبازێکی دیکە. پێغەمبەری خواش ﷺ فەرموویەتی: (إِنّمَا الأَعْمَالُ بالنِّيّـاتِ ، وَإِنَّمَـا لِكُلِّ امرِىءٍ مَا نَوَى)[77].

واتە: بێگومان کردەوە (چاکە)کان بەپێی نیازو مەبەست وەردەگیرێن، وەهەرکـەس تـەنیا بەگوێرەی نیازی (نێودڵی) پاداشت دەدرێتەوە.

وە بەتایبەت لـەبارەی جەنگ‌و جیهادەوە فەرموویەتی:

(مَنْ قَاتَلَ لِتَكُونَ كَلِمَةُ اللَّهِ هِيَ الْعُلْيَا فَهُوَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ)[78]

واتە: هەرکەسێك بۆ ئەوە بجەنگێ کە وشەی خوا بەرزترین بێ، ئائەوە لـەڕێی خوادایە.

وەمن قەناعەتم وایە کە دڵسافیی‌و نیازو مەبەست ساغیی لـەگـەڵ خـوادا، دەبێتـە مایـەی ڕێنمایی مرۆڤ بەرەو حەق‌و، پارێزرانی لـەخلیسکان بەرەو زەلکاوی هەڵەو تاوان، بۆیـە کاتێك کەسانێك دەبینم بەناوی جیهاد لـەڕێی خوادا، ستەم‌و دەستدرێژیی دەکەنـە پیشـە، لـەمێشـکمدا نیشـانەی پرسـیار دەکەوێتـە سـەر نیـازو مەبەسـت‌و دڵ‌و دەروونیشـیان! بەڵگەشم فەرمایشتی خوایە کە فەرموویەتی:

﴿ وَٱلَّذِينَ جَٰهَدُواْ فِينَا لَنَهۡدِيَنَّهُمۡ سُبُلَنَاۚ وَإِنَّ ٱللَّهَ لَمَعَ ٱلۡمُحۡسِنِينَ ﴿٦٩﴾ ﴾العنکبوت.

---

٧٧) أَخْرَجَهُ البُخَارِيُّ برقم: (٦٥٥٣)، وَمُسْلِمٌ برقم: (١٩٠٧)، وَأَبُو دَاوُدَ برقم: (٢٢٠١)، وَالتِّرمِذِيُّ برقم: (١٦٤٧)، وَالنَّسَائِيُّ برقم: (٣٧٩٤)، وَابْنُ مَاجَهْ برقم: (٤٢٢٧).

٧٨) أَخْرَجَهُ أَحْمَد برقم: (١٩٥١١)، وَالبُخَارِيُّ برقم: (٧٠٢٠)، وَمُسْلِمٌ برقم: (١٩٠٤)، وَأَبُـو دَاوُدَ برقم: (٢٥١٧)، وَالتِّرمِذِيُّ برقم: (١٦٤٦)، وَالنّسَائِيُّ برقم: (٣١٣٦)، وَابْنُ مَاجَهْ برقم: (٢٧٨٣).

واته: وه ئەوانەی لەپێناوی ئێمەدا تێدەکۆشن، مسۆگەر ڕێبازەکانی خۆمانیان (یانی ئەو ڕێبازو شێوازانەی ئێمه پێمان پەسندن بۆ تێکۆشان) پێشان دەدەین، وه بەدڵنیاییی خوا لەگەڵ چاکەکارانه.

کەواته: سەرگەردانییو ڕێ دەرنەکردن بەرەو حەقو چاکه، بەڵگەی نەبوونی قیبلە نومای ئیخلاس‌و تەنیا خوا پێ مەبەست بوونه!.

دوو: خۆ دوورگرتن له دەستدرێژییو ستەم:

چونکه خوای دادگەر دەستدرێژیی (إِعتداء) ی قەدەغه کردوه، دیاره هەموو دەست درێژییەکیش ستەمه، وەك دەفەرموێ: ﴿ وَقَٰتِلُواْ فِي سَبِيلِ ٱللَّهِ ٱلَّذِينَ يُقَٰتِلُونَكُمۡ وَلَا تَعۡتَدُوٓاْۚ إِنَّ ٱللَّهَ لَا يُحِبُّ ٱلۡمُعۡتَدِينَ ١٩٠ ﴾البقرة.

که پێشتر مانامان کردوەو (إِعتداء) یش لێرەدا دوو واتایان هەڵدەگرێ:

أ- جەنگ کردن له دژی نامسوڵمانانێك که له دژی مسوڵمانان ناجەنگن، وه پشتی دوژمنانیشیان لەدژیان ناگرن.

ب- کوشتنی کەسانێك که جەنگ ناکەن، وەك: ژن‌و منداڵو پیرو نەخۆش‌و جوتیارو کرێکارو....هتد که نەبەجەستەیان، نه بەبیروڕاو تەگبیریان بەشداریی جەنگ ناکەن.

وه لەڕاستیدا هەردووك واتایەکەش لەیەك کاتدا مەبەستن‌و وشەی (إِعتداء) دەیانگرێتەوه، چونکه هەردووکیان ستەم (ظلم)ن‌و ستەمیش قەدەغەیه، وەك خوای بەرزو مەزن

لەفەرمایشتێکی قودسییدا فەرموویەتی: (يَا عِبَادِي! إِنِّي حَرَّمْتُ الظُّلْمَ عَلَى نَفْسِي، وَجَعَلْتُهُ بَيْنَكُمْ مُحَرَّمًا، فَلا تَظَالَمُوا)[٧٩]
واتە: ئەی بەندەکانم! من ستەمم لەخۆم قەدەغەکردوە، وەلەنێو ئێوەشدا گێڕاومە بە قەدەغەکراو، دەجا ستەم لەیەکدی مەکەن.

سێ: نەکوشتنی جگە لە جەنگاوەران:

هەرچەندە خاڵی پێشووش ئەمە دەگرێتە خۆی، بەلاّم لەبەر زێدە ترسناکیی تاوانی کوشتنی بەناهەق، بەتایبەتیش هێنامان.
دیارە ئێمە پێشتریش باسی ئەم مەسەلەی کوشتنی بەناهەقمان کردوە، بۆیە لێرەدا بەکورتیی لەوبارەوە دەدوێین‌و بەهێنانی دوو فەرموودە، کەیەکەمیان پێشتریش هێناومانە ، وازی لێ دێنین:
(عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عُمَرَ، أَنَّ امْرَأَةً وُجِدَتْ، فِي بَعْضِ مَغَازِي ﷺ، مَقْتُولَةً" فَأَنْكَرَ رَسُولُ اللهِ ﷺ قَتْلَ النِّسَاءِ وَالصِّبْيَانِ)[٨٠]

هەروەها ئەم فەرموودەیەش دێنین: (لاَ تَقْتُلُوا شَيْخاً فَانِياً، وَلاَ طِفْلاً صَغِيراً، وَلاَ امْرَأَةً)[٨١]
شایانی باسیشە هەندێك لەزانایان ئەو فەرموودەیە "کە ئێستا دەیهێنن" ئیشکالی بۆ دروست کردون‌و ناچاری کردوون بڵێن: ئەو فەرموودانەی پێشتر هێنامانن، نەسخیان کردۆتەوە!

---

٧٩) أَخْرَجَهُ مُسْلِمٌ برقم: (٤٦٧٤).
٨٠) أَخْرَجَهُ الْبُخَارِي برقم: (٣٠١٤)، وَمُسْلِمٌ برقم: (١٧٤٤).
٨١) أَخْرَجَهُ إِبْنُ أَبِي شَيْبَة برقم: (٣٣٧٩٠)، وَأَبُو دَاوُدَبرقم: (٢٦١٤)، وَالبَيْهَقِيُّ برقم: (١٧٩٣٢).

فەرموودەکەش ئەمەیە: (عَـنِ ابْـنِ عَبَّـاس أَن الصَّـعْب بـن جَثّامـة قَـالَ: مَـرَّ بـي النبـيُّ ﷺبالأبواء "أوبودّان" فَسُئِلَ عَنْ أَهْلِ الدَّارِ يُبَيَّتُونَ مِنَ الْمُشْـرِكِينَ، فَيُصَـابُ مِـنْ نِسَـائِهِمْ وَذَرَارِيِّهِمْ قَالَ: هُمْ مِنْهُمْ)[٨٢]

واتە: پێغەمبـەر ﷺ لـە ئـەبواو "یـان لـەوددان" بەلامـدا تێپـەڕی، لـەبارەی مـاڵێکی هاوبەشدانەرانەوە پرسـیاری لێکـرا: کـە شـەبەیخوونیان دەکرێتـە سـەرو ژنو منـداڵیان دەپێکرێن؟ فەرمووی: ئەوانیش لەخۆیانن.

بەڵام، وەك (الخطّابي) گوتوویەتی، پێویست بەوە ناکات بڵێین: فەرموودەکـەی (الصّـعب بن جَثّامة) نەسخ کراوەتەوە، بەڵکو دەڵێین: کەفەرموویەتی: (هـم مـنهم) واتـە، لـەکاتی شەبەیخوون (بیات)دا، چونکە ناگونجێ لەیـەك جیابکرێنـەوە، دروسـتە جـەنگ لـەدژی کافرەکاندا بکرێ، با ژنو منداڵیشیان پێوە بن، وە ئەو فەرموودانەی دیکەش، باسی ئەوە دەکەن کەدروست نیە ژنو منداڵی کافرانی جـەنگاوەر بکرێنـە ئامـانج، بـەو شـێوەیەش فەرموودەکان پێکەوە کۆدەکرێنەوە[٨٣].

٨٢) أَخْرَجَهُ الْبُخَارِيُّ برقم: (٣٠١٢)، وَمُسْلِمٌ برقم: (١٧٤٥).

٨٣) بڕوانە: معالم السنن، الخطابي، ج٣ص١٥، ١٤، وە"فتح الباري"، ج٧ص٥٧٨.

چوار: خۆدوورگرتن لەئەتك كردن و شێواندنی جەستەی كوژراوانی دوژمن:

وشەی (مُثْلَة) یان (تمثیل) بەكوردیی (ئەتك)و (شێواندنی جەستەی مردوو)ی پێدەڵێن، وە ئیسلام ئەو ڕەفتارەی قەدەغەكردوە، نەك هەر وەك دەست پێشخەریی، بەڵكو وەك كاردانەوە مامەڵەی هاوشێوە (ردُّ الفعل ومعاملة بالمثل)یش، ئنجا لەبەر ئەوەی دواتر لە (ئاڵقەی ٨ی زنجیرەی دووەمدا) بەدرێژیی باسی ئەم مەسەلەیە دەكەین، لێرەدا بەهێنانەوەی ئەم دوو فەرموودەیە وازدێنین، كەپێشتریش هێناومانن و ماناشمان كردوون: (اغْزُوا وَلاَ تَغُلُّوا وَلاَ تَغْدِرُوا وَلاَ تُمَثِّلُوا)[٨٤]، واتە: جەنگ بكەن و دزیی لەدەستكەوت (غنیمة) مەكەن و، پەیمان مەشكێنن و، جەستەی كوژراوان مەشێوێنن.(أَعَفُّ النَّاسِ قِتْلَةً أَهْلُ الإِيمَانِ)[٨٥]واتە: بڕواداران لەهەمووكەس دەستپاكترو ڕەوشت جوانترن، لە كوشتندا.

پێنج: وەفاداریی پەیمان و خۆپاراستن لە پەیمان شكێنیی:

وەفاداریی و پەیمان بردنەسەر، یەكێكە لەڕەوشت و ئاكارە داكۆكیی لە سەرەكراوەكان لەئیسلامدا بەگشتیی و، لەكاتی جەنگدا بەتایبەت، وە بەپێچەوانەوە، پەیمان شكێنیی (غَدْر) بەیەكێك لە سیفەت و كردەوە هەرە خراپەكان دانراوە و، بەسیفەتی ئەهلی كوفرو نیفاق دانراوە، وەك خوا "سبحانه وتعالی" دەفەرموێ: ﴿ إِنَّ ٱلَّذِينَ يَشۡتَرُونَ بِعَهۡدِ

٨٤) أَخْرَجَهُ مُسْلِمٌ برقم: (١٧٣١)

٨٥) أَخْرَجَهُ أَحْمَد برقم: (٣٧٢٨)، تعليق شعيب الأرنؤوط: حَسّنهُ أَبُو دَاوُد برقم: (٢٦٦٦)، وَابْنُ مَاجَهْ برقم:(٢٦٨٢).

ٱللَّهِ وَأَيۡمَٰنِهِمۡ ثَمَنٗا قَلِيلًا أُوْلَٰٓئِكَ لَا خَلَٰقَ لَهُمۡ فِي ٱلۡأٓخِرَةِ وَلَا يُكَلِّمُهُمُ ٱللَّهُ وَلَا يَنظُرُ إِلَيۡهِمۡ يَوۡمَ ٱلۡقِيَٰمَةِ وَلَا يُزَكِّيهِمۡ وَلَهُمۡ عَذَابٌ أَلِيمٞ ﴿٧٧﴾ ﴾ آل عمران.

واتە: بەڕاستیی ئەوانەی نرخێکی کەم بەپەیمانی خواو سوێندەکانیان دەکڕن، ئائەوانە هیچ بەشێکیان لەڕۆژی دوایی (لەبەهەشت)دانیەو، خوا لەڕۆژی قیامەتدا نایان دوێنێو، تەماشایان ناکاتو، پاکیان ناکاتەوە، وەسزایەکی بەئێشیان هەیە.

پێغەمبەری خواش ﷺ لەبارەی گەورەیی تاوانی پەیمان شکێنییەوە فەرموویەتی: (ذِمَّةُ الْمُسْلِمِينَ وَاحِدَةٌ يَسْعَى بِهَا أَدْنَاهُمْ...)[٨٦] واتە: پەیمانی مسوڵمانان یەکێکە خوارترینیان دەبێ بیپارێزێ...).

ئنجا شایانی باسە کەتەنانەت لەبەرانبەر پەیمان شکێنیی و خیانەتی دوژمنیشدا دروست نیە پەیمان بشکێنرێ، هەر بۆیەش خوای دادگەر فەرموویەتی: ﴿ وَإِمَّا تَخَافَنَّ مِن قَوۡمٍ خِيَانَةٗ فَٱنۢبِذۡ إِلَيۡهِمۡ عَلَىٰ سَوَآءٍۚ إِنَّ ٱللَّهَ لَا يُحِبُّ ٱلۡخَآئِنِينَ ﴿٥٨﴾ ﴾الأنفال.

واتە: وە ئەگەر مەترسیی خیانەت (پەیمان شکێنیی)ت لەکۆمەڵێك هەبوو، ئەوە بەئاشکرا پەیمانەکەیان بدەوە، با هەردووك لاتان وەك یەك ئاگاداربن (لەنەمانی ئەو پەیمانە) بێگومان خوا پەیمان شکێنانی خۆشناوێن.

پێغەمبەری خواش ﷺ لەوبارەوە کەدروست نیە لەبەرانبەر پەیمان شکێنیی دوژمندا، پەیمان شکێنیی بکرێ، فەرموویەتی: (أَدِّ إِلَى مَنِ ائْتَمَنَكَ وَلاَ تَخُنْ مَنْ خَانَكَ)[٨٧]

٨٦) أَخْرَجَهُ الْبُخَارِي برقم: (١٨٧٠)، وَمُسْلِمٌ برقم: (١٧).

واتە: هەركەسێك ئەمانـەتی پـێ سـپاردی، سـپاردەكەی بـدەوە، وە ناپـاكیی‌و پـەیمان شكێنیی بەرانبەر بەكەسێك مەكە، كەخیانەتت پێ دەكات.

شەش: خۆپاراستن لەخرا پەكاریی‌و تێكدان، وەك بڕینی درەخت‌و ڕووخاندنی خانوو:

ئەمیش یەكی دیكەیە لـەوڕەوشت‌و ئاكارە پەسـندانەی، كـە ئیسـلام شـوێنكەوتووانی خۆی لـەحاڵـەتی جەنگیشدا پێوە پابەند دەكات.

خوای بەرزو مەزن لـەبارەی كەسـانێكی خراپـەكارو ئاشـووب گێـڕەوە، وەك ڕەخنـە لێگـرتن‌و سەرزەنشـتكردن، فەرموویـەتی:﴿ وَإِذَا تَوَلَّىٰ سَعَىٰ فِي ٱلۡأَرۡضِ لِيُفۡسِدَ فِيهَا وَيُهۡلِكَ ٱلۡحَرۡثَ وَٱلنَّسۡلَۚ وَٱللَّهُ لَا يُحِبُّ ٱلۡفَسَادَ ﴿٢٠٥﴾ ﴾البقرة.

واتە: وە هەر كات پشـتی هـەڵكرد (ڕووی وەرگێـڕا) هـەوڵی خراپـەكاریی دەدا لـە زەویدا، وە تێدەكۆشێ كە كشت‌و كاڵ‌و وەچە بفەوتێنێ ،وە خوا حەز لـە خراپەكاریی ناكات.

ئنجا ئەگەر یەكێكیش فەرموودەی خوا:﴿ مَا قَطَعۡتُم مِّن لِّينَةٍ أَوۡ تَرَكۡتُمُوهَا قَآئِمَةً عَلَىٰٓ أُصُولِهَا فَبِإِذۡنِ ٱللَّهِ وَلِيُخۡزِيَ ٱلۡفَٰسِقِينَ ﴿٥﴾ ﴾الحشر.

---

٨٧) أَخْرَجَهُ أَبُو دَاوُدَ برقم: (٣٥٣٥)، وَالتِّرمِذِي برقم: (١٢٦٤)، وَالدَّارِمِيُّ برقم: (٢٥٩٧)، وَالحَاكِمُ (٤٦\٢)، وَصَحَّحَهُ عَلَى شَرْط مُسْلِم، ووافقه الذهبـي وصحّحه الألباني في صحيح أبي داود: ٣٠١٩.

واتە : وە هەر دار خورمایەك کە بڕیتان (لە جەنگی هۆزی (بني النضير)ی جوولەکەدا) یان بە پێوە لەسەر ڕەگ‌و بنکەکانی هێشتتانەوە، ئەوە بەمۆڵەتی خوا بوو، وە بۆ ئەوەبوو کە لەڕێ دەرچووان زەبوون بکات.

بەبەڵگە بهێنێتەوە، دەڵێین:

زانایان گوتوویانە: ئەو ڕەفتارەی پێغەمبەری خوا ﷺو مسوڵمانان لەو جەنگەدا هەڵاوێردراو (مستثنى) بووە لەو بنچینەیە، وەئێستاش هەرکاتێك بەرژەوەندیی جەنگ ئەو جۆرە ڕەفتارە بخوازێ‌و پەکی لەسەری بکەوێ، دروستە بکرێ، ئەمە ڕای زۆر بەی هەرە زۆری زانایانە[٨٨].

حەوت: دەستپاکیی لەبەرانبەر دەستکەوتی جەنگدا:

یەکی دیکە لە ڕەوشت‌و ئاکارە بەرزو پەسندەکانی بواری جەنگ‌و جیهاد، بریتیە لە دەستپاکیی (النزاهة)و خۆ دوورگرتن لەدەستکاریی دەسکەوتی جەنگ (الغنيمة) کە ئەویش، واتە: دەستکاریی کردنی دەستکەوتی جەنگ، دووحاڵەتی هەن:

یەکەم: دەستکاریی کردنی‌و بردنی بە ئاشکرا، کە ڕفێنراو (نُهبَة)ی پێدەگوترێ‌و، پێغەمبەری خوا ﷺلەوبارەوە فەرموویەتی: (إِنَّ النُّهْبَةَ لَيْسَتْ بِأَحَلَّ مِنَ الْمَيْتَةِ)[٨٩]

---

٨٨) بڕوانە:المغني، لابن قدامة: ج١٣، ص١٤٤,١٤٣.

٨٩) أَخْرَجَهُ أَبُو دَاوُد برقم: (٢٧٠٥)، وَصَحَّحَهُ الألبَاني فِي صحيح أبي داود: (٢٣٥٤).

واتە: بێگومان ڕفێنراو "لە غەنیمەت" لە مردار حەڵاڵتر نیە .

دووەم: دزینی بەپەنهانیی، کە (غُلول)ی پێدەگوترێ‌و، خوای دادگەر لەوبارەوە فەرموویەتی: ﴿ وَمَا كَانَ لِنَبِيٍّ أَن يَغُلَّ ۚ وَمَن يَغْلُلْ يَأْتِ بِمَا غَلَّ يَوْمَ الْقِيَامَةِ ۚ ثُمَّ تُوَفَّىٰ كُلُّ نَفْسٍ مَّا كَسَبَتْ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿١٦١﴾ ﴾ آل عمران.

واتە: وە هیچ پێغەمبەرێك ناكرێ دزیی لە غەنیمەت بكات، وەهەر كەس ناپاكیی (لە دەسكەوتی جەنگ) بكات، ڕۆژی قیامەتێ ئەوەی دزیویەتی (لە دەستكەوت) دەیهێنێ، پاشان هەركەسە بەگوێرەی ئەوە كردوویەتی سزاو پاداشت دەدرێتەوە وە، ستەمیان لێناكرێ.

پێغەمبەری خواش ﷺ لەوبارەوە فەرمایشتی زۆرن، بۆ نموونە:(عَنْ عُبَادَةَ بْنِ الصَّامِتِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ، قَالَ : صَلَّى بِنَا رَسُولُ اللهِ ﷺ يَوْم حُنَين إِلَى جنب بَعير مِنَ المَقَاسِم، ثُمَّ تَنَاوَلَ شيئاً مِنَ الْبَعِيرِ فأخذ منه قَرَدَةً "يعني وَبْرةً" فَجَعَلَهَا بَيْنَ إِصْبَعَيْهِ ثم قال: يَا أَيُّهَا النَّاسُ! إِنَّ هَذَا غَنَائِمُكُمْ فَأَدُّوا الْخَيْطَ وَالْمِخْيَطَ، فَمَا فَوْقَ ذَلِكَ، فَمَا دُونَ ذَلِكَ، فَإِنَّ الْغُلُولَ عَارٌ عَلَى أَهْلِهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَشَنَارٌ وَنَارٌ)[٩٠]

واتە: عوبادەی كوڕی صامت خوا لێی ڕازی بێ دەڵێ: لەجەنگی حونەیندا پێغەمبەری خوا ﷺ لە تەنیشت حوشترێكی غەنیمەتەوە نوێژی پێكردین، ئینجا تۆزە تووكێكی لە وشترەكە دەركێشاو، خستیە نێوان دوو پەنجەیەوەو فەرمووی: ئەی خەڵكینە! ئەمە لە دەستكەوتەكانتانە! دەزوو و دەرزی (یان بەن‌و سووژن) وە زیاترو كەمتر لەوەش،

---

٩٠) أَخْرَجَهُ ابْنُ مَاجَهْ برقم: (٢٨٥٠)، وَصَحَّحَهُ الألباني فِي "صحيح ابن ماجه": (٢٣٠٠).

تەسلیم بکەن، چونکە نا پاکیی لە دەستکەوت لە رۆژی قیامەتدا، نەنگیی‌و عەیب‌و (مایەی چوونە) ئاگرە.

وەڵامی پرسیارێکی فەقیر حاڵانە!

لە ئەنجامی هەڵسەنگاندنم بۆ ڕێکخراوی دەوڵەتی ئیسلامیی ناسراو بە (داعش)دا، چەند جارێك ئەو پرسیارەم لێکراوە: ئایا ئەو (یەکێتی نیشتیمانیی)یەی ئێستا ئێوە شەڕی داعش لە دژی، بە ناهەقو تیرۆر دەزانن، هەر هەمان (یەکیەتی) نیە کە کاتی خۆی ئێوە بەناوی (بزووتنەوە)وە جەنگتان لە دژ دەکرد، جەنگەکەی خۆشتان بە جیهاد دەزانی؟!

لە وەڵامدا دەڵێین:

١. کاتی خۆی (یەکیەتی) دەستپێشخەری شەڕبوو، نەك بزووتنەوە، ئنجا یەکیەتی حوکمڕانی دەڤەرە کە بوو و، دەبووایە زیاتر هەستی بەبەر پرسیارێتیی کردبایەو، هەوڵی چارە سەری کێشەکەی دابایە، نەك زیاتر قووڵکردنەوەی‌و سەرەنجام گرتنی سەرجەم بنکەو بارەگاکانی بزووتنەوە!.

٢. هەر چەندە قیادەی ئەوسای بزووتنەوەش وردبینانەو واقیع بینانە مامەڵەی لەگەڵ هەلو مەرجەکەدا نەکرد، ئەگەرنا ئەویش تا ڕاددەیەك دەیتوانی خۆی لەو شەڕە لابدات، وەك چۆن قیادەی کۆمەڵی ئیسلامیی لە ساڵی: (٢٠٠٣)دا ڕەفتاری کرد، وێڕای چەند ستەمێکی دووبارە، دانی بەخۆیدا گرت‌و، شەڕێکی نەکرد کە دەیزانی هەموولایەك تێیدا زیان بارن.

٣. بەڵام شەڕ فرۆشتنی ئێستای (داعش) بەهەرێمی کوردستان، شەڕێك نیە تەنها ڕووی لەحیزبێك‌و دوو حیزب بێ، هەرچەندە ئەگەر واش بێ هەرستەمەو دەستدرێژیی گشتیی

بێ، یان تایبەتی، هەر دەستدرێژییە، بەڵکو شەڕەکەی (داعش) گێچەڵێکە بەکۆی هەرێمی کوردستان دەکرێ، بەڵکو بەکوردستان بەگشتی لەباشووری‌و ڕۆژئاوای!

٤. بەڵام هێزەکانی هەرێمی کوردستان بەرگریی لەخاك‌و خەڵکەکەیان دەکەن‌و، هەڵیان نەکوتاوەتە سەر بنکەو بارەگاو موڵك‌وماڵی خەڵکی دیکە!

٥. ئنجا دیارە (داعش) ئێستا وەك ڕێکخراوێکی پەڕگیرو تیرۆریست، بۆتە هەڕەشەو مەترسیی بۆ سەر خەڵکێکی زۆر لە پانتاییەکی فراوانی هەردووك وڵاتی عێراق‌و سوریادا، وە لەو شوێنانەدا کە دەستەڵاتیان هەیە، خەڵکیان زۆر بێزارو نارەحەت کردوەو، خەڵکەکە خواخوایانە هەرچی زووتر لەدەستیان قوتار بن.

٦. هەروەها (داعش) "وەك لە ئاڵقەی یەکەمی ئەم زنجیرە باسەدا خستمانە ڕوو" بەبیرو بۆچوونی پەڕگیرانەو لارو ڕەفتاری ناشەرعییانەی نالەباریان، بوونەتە پەڵەیەکی ڕەش بەنێوچاوانی مسوڵمانانەوەو، کارێکیان بەئیسلام کردوە "لەڕووی بەناهەق بێزراندن‌و شێواندنیەوە" کە بەزۆر لەدوژمن‌و ناحەزانی نەدەکراو، پەندی (قد يبلغ الجاهل من نفسه، مالا يبلغ منه عَدوُّه)یان بەسەردا چەسپیوە!

٧. کەواتە:

هەقم بوو بەو پرسیارە بڵێم: پرسیارێکی فەقیر حاڵانە!

٢٠/موحەڕڕەمی ١٤٣٦ کۆچی

٢٠١٤/١٢/١٢ی زایینیی

هەولێر

بەرهەمە چاپكراوەكانی نووسەر

ژ	كتێبەكان	بەرواری چاپ	تێبینی
	قـــورئـــانو ســـونـــنـــەت		
1	پوختەیەك دەربارەی ئیســـلام لـەبەر ڕۆشنایی ســوورەتی فاتیحەدا	چاپی یەك/١٩٨٤ چاپی دوو/٢٠٠٦	
2	با لـە خزمەت قورئاندا بین، {كۆی هەردووك كتێی: (چۆن باشتر لـە قورئان بەهرەمەند دەبین؟) وە (ئەركی سەرشانمان بەرانبەر بە قورئان)ە}	چاپی یەك/٢٠٠٨ چاپی دوو/٢٠١٥	
3	تەفســـیری قورئانی بەرزو بەپێز، بەرگی یەكـەم: ســوورەتەكانی: (الفاتحة) و (البقرة)	چاپی یەك/٢٠١٢	
4	تەفســـیری قورئانی بەرزو بەپێز، بەرگی دووەم : ســوورەتی: (آل عمران)	چاپی یەك/٢٠١٢	
5	تەفســـیری قورئانی بەرزو بەپێز، بەرگی سـێیەم: ســوورەتی: (النســاء)	چاپی یەك/٢٠١٣	
6	تەفســـیری قورئانی بەرزو بەپێز، بەرگی چوارەم: ســوورەتی: (الـمائدة)	چاپی یەك/٢٠١٤	
7	تەفســـیری قورئانی بەرزو بەپێز، بەرگی پێنجەم: ســوورەتی: (الأنعـام)	چاپی یەك/٢٠١٥	

تێبینی	بەرواری چـاپ	كتێبەكان	ژ
	چاپی یەك/٢٠١٦	تەفسـيری قورئانی بەرزو بەپێز، بەرگی شەشەم : سـوورەتی: (الأعـراف)	8
	چاپی یەك/٢٠١٦	تەفسـيری قورئانی بەرزو بەپێز، بەرگی حەوتەم: سوورەتی: (الأنفال)	9
	چاپی یەك/٢٠١٧	تەفسـيری قورئانی بەرزو بەپێز، بەرگی هەشتەم: سوورەتی: (التوبة)	10
	چاپی یەك/٢٠١٥	شوێنكەوتنی سوننەتی پێغەمبەر ﷺ لەنێوان كەمتەرخەمیی و زێدەڕۆییدا	11
		بیـروبڕواو فیكـری ئیسـلامیی	
	چاپی یەك/١٩٨٥ چاپی سێ/٢٠٠٦	دەبەرێك ڕاچوونی ئیسـلامو ڕێچكان	12
	چاپی یەك/١٩٩٦	پرۆژەی بەرنامەی فیكریی كاری ئیسـلامیی	13
وەرگێڕراوەتە سـەر زمانی عەرەبییش	چاپی یەك/٢٠٠١ چاپی سێ/٢٠١٤	بنەما شەرعییەكانو هێڵە گشتییەكانی كۆمەڵی ئیسـلامیی	14
وەرگێڕراوەتە سـەر زمانی عەرەبیی و توركـیی و فـارسـییش	چاپی یەك/٢٠٠٢ چاپی شەش/٢٠١٦	چەند مەسـەلەیەكی بـاوی سـەردەم، سـەرنجێكی واقیعییانەو هەڵسـەنگاندنێكی شەرعییانە	15
	چاپی یەك/٢٠٠٢ چاپی دوو/٢٠٠٩	خواناسـیی، ئایـن، ئیمان (ڕاسـتییەكانی ئیسـلام دەدرەوشێنەوەو ئەفسانەكانی ڕێچكان دەپووچێنەوە)	16

ژ	كتێبەكان	بەرواری چـاپ	تێبینی
	مەوسـووعەی : ئیمانو عەقیدەی ئیسـلامیی لەبەر ڕۆشنایی قورئان و سـوننەت دا (٦ بەرگ)	یەك/٢٠٠٦- چاپی ٢٠٠٨ چاپی دوو/٢٠١٦	
17	بەرگی یەكەم: ئیمانو عەقیدەی ئیسلامیی چیەو چۆنە؟		
18	بەرگی دووەم: خوا بەیەكگرتن لـە بەدیهێنەرایەتیی و پەروەردگاریێتییدا		
19	بەرگی سێیەم: خوا بەیەكگرتن لە ناو و سیفەتو لـەپەرستراویێتییدا		
20	بەرگی: چوارەم: ئیمان بە: فریشتەكانی خوا، كتێبەكانی خوا، پێغەمبەرانی خوا		
21	بەرگی پێنجەم: ئیمان بە: ڕۆژی دوایی‌و قەزاو قەدەر		
22	بەرگی شەشەم: تایبەتمەندیی‌و دیدوبۆچوونەكانی پەیڕەوانی ڕێبازی ڕاست		
23	ڕێبـــازی پێغەمبەر صلی الله علیە وسلم كـــامەیە ؟!	چـاپی یەك/١٩٨٩	دواتر خرایە نێو كتێبی (مسـولْمانی كامڵ: بەشی یەكەم: بیروباوەڕی مسـولْـمان)
24	**مسولْمانی كـامڵ : بەشی یەكـەم : بیـروباوەڕی مسولْمان**	چـاپی یەك/١٩٩٧	دواتر خرایە نێو كتێبی (ئیمانو عەقیدەی ئیسـلامیی لـەبەر ڕۆشنایی قورئان و سـوننەتدا)

ژ	كتێبەكان	بەرواری چاپ	تێبینی
25	تەوژمی ئیسلامیی و عەلمانیی و خاڵە هاوبەش و جیاوازەكانیان	چاپی یەك/٢٠٠٨ چاپی سێ/٢٠١٥	زۆربەی بە (٢٤) ئاڵقە لە هەفتەنامەی (هاوولاتیی) و ئەوەی دیكەش بە (٩) ئاڵقە لە هەفتەنامەی (ئاوێنە)دا بلاوكراوەتەوە
26	ڕوونكردنەوەی بنەما شەرعییەكان و هێڵە گشتییەكانی كۆمەڵی ئیسلامیی	چاپی یەك/٢٠١٢ چاپی سێ/٢٠١٤	
27	تەرجەمەی كوردیی عەقیدەی طە حاویی	چاپی یەك/٢٠١٤	
28	ڕوونكردنەوەی عەقیدەی طە حاویی	چاپی یەك/ ٢٠١٥ چاپی دوو/٢٠١٧	
29	سیكۆلاریزم و دیموكڕاسیی لەئەزموونی كوردستاندا (دیبەیتی ساڵ)	چاپی یەك/٢٠١٦	
	فیقهی ئیسلامیی		
	مەوسووعەی: خواپەرستیی ئیسلامیی (٤ بەرگ)	یەك/٢٠٠٠ چاپی چاپی دوو/٢٠٠٩	
30	بەرگی یەكەم: خواپەرستیی بەگشتیی، وردە بابەتە خیلافییەكان، پاك و خاوێنیی		
31	بەرگی دووەم: نوێژ بەرپاكردن یەكەمین درووشمی خواپەرستیی		
32	بەرگی سێیەم: زەكات و ماڵ بەخشین		

تێبینی	بەروارو چـاپ	كتێبەكان	ژ
		بەرگی چوارەم: ڕۆژو گرتن، حەجو عومرەكردن، زیكری خواكردن	33
بۆ زمانی عەرەبیش وەرگێـڕراوە	چـاپی یەك/١٩٩٩	بنچینە گرنگەكانی هەڵسـوكەوتی شەرعییانەو ژیرانە لەگەڵ وردە بابەتە خیلافییەكاندا	34
	چـاپی یەك/٢٠١٣	جـەژن و یـادو بۆنەكانو هەڵسـەنگاندنێك	35
بۆ زمـانی فارسـییش تەرجەمـە كـراوە	چاپی یەك/٢٠٠٩ چاپی دوو/٢٠١٥	چـەند بابەتێكـی هونـەریی لـەبەر ڕۆشـنایی قورئـانو سـوننەتـدا	36
	چاپی یەك/٢٠١٣	چەند بنەمایەكی گرنگی ماڵو سـامان بەخشین لـەرێی خوادا	37
		تەزكیـەی نەفس و ڕەوشت و ئاكـار	
	چاپی یەك/١٩٨٧	یادی خوا، گرنگیی یادی خوا لە ژیانی مرۆڤدا	38
وەرگێڕدراوە بۆ زمانی عەرەبیو فارسـییش	چاپی یەك/١٩٩٠ چاپی پێنج/٢٠١٢	ڕێگای صاڵح بوونو بەرەو خوا چوون، تەزكیەی نەفس لەبەر ڕۆشنایی قورئانو سوننەتدا	39
	چاپی یەك/١٩٩٩	مزگەوتەكانی كوردسـتان لەنێوان ئاوەدانكردنەوەو وێرانكردندا	40

ژ	كتێبەكان	بەرواری چاپ	تێبینی
41	گەڕانەوە بۆ لای خـــوا (سـبحانه وتعالی)، بەرەو خوا وەرچەرخانو وازهێنان لـە گوناه و سـەرپێچیو گۆڕانكاریی ڕیشەیی بەسـەر خۆدا هێنان	چاپی یەك/٢٠٠١ چاپی پێنج/٢٠١٠	
42	شـەهید كێیەو چ پلـەوپایەیەكی هـەیە ؟!	چاپی یەك/٢٠٠٢	
43	باسـێك لـەبارەی بینینی خوای بەرزو مەزن لـەدنیاو دوارۆژدا	چاپی یەك/٢٠١٥	
44	گیانی ژیـــان، باش خوا پەرسـتن و خۆ پاك و چاك كردن	چاپی یەك/٢٠١٥	
45	مەوســـــوعەی: ڕەوشتو ئاكاری ئیســــلامیی لـەبەر ڕۆشـــنایی قورئانو سـوننەتدا	چاپی یەك/٢٠١٦	
	بانگـەوازو كـاری ئیسلامیی		
46	كۆمەڵـی خــــوا	چاپی یەك/١٩٨٨	
47	پێشمەرگەی ئیســـلام، یان مســـوڵمانی موجاهید كێیەو چۆنە؟	چاپی یەك/١٩٨٨ چاپی سێ/١٩٩٨	
48	دەردو دەرمانی بزووتنەوەی ئیســـلامیی	چاپی یەك/١٩٩٠	
49	بزووتنەوەی ئیسـلامیی لـە دووڕیانی مانو نەماندا	چاپی یەك/١٩٩٣	
50	بزووتنەوەی ئیسـلامییو قۆناغی نوێی	چاپی یەك / ١٩٩٤	
51	چەند ڕێڕوونییـەك بۆ ئیســـــلامییەكانی كوردسـتان	چاپی یەك / ١٩٩٧	

ژ	كتێبەكان	بەرواری چـاپ	تێبینی
52	بزووتنەوەی ئیسلامیی و ئاسۆیەكی گەش و ڕوون، بنەما شەرعییەكان و بنچینە ئەخلاقییەكان	چاپی ١ / ١٩٩٧	
53	ئیســـلام و كێشــە هەنووكەیی یەكــان	چاپی یەك / ١٩٩٨	
54	زانایانی ئیســـلام كێن و چۆنن ؟!	چاپی یەك/ ٢٠٠٢ چاپی سێ / ٢٠١١	وەرگـێڕراوەتە سـەر زمانی عـەرەبی
55	كۆمەڵی ئیســلامیی: ئامانج و هەڵوێســـتەكانی	چاپی یەك/ ٢٠٠٢	
56	چۆن هەڵـسـوكەوت لەگـەڵ خەڵـكی دا بكـەین؟!	چـاپی یەك / ٢٠٠٢	وەرگـێڕراوەتە سـەر زمانی عـەرەبی
57	چۆن لە جیهاد بگەین؟	چاپی یەك / ١٩٩٨	
58	جیهاد لە ڕێی خواداو چەند ســەرنج و ئاگادارییەك	چاپی یەك/ ٢٠٠٢	
59	بۆئەوەی لەسـەر جیهادكردنمان قەرزدار نەبینەوە!	چاپی یەك / ٢٠٠٢	
60	جیهـاد لە ڕێی خوادا چی یەو بۆچی دەكـرێ و چۆن دەكرێ ؟	چاپی یەك / ٢٠٠٢	
61	چەند ڕێـڕوونییـەك بۆ خوشــك و برایانمان لە هەنـدەران	چاپی یەك/ ٢٠٠٢	
62	ئیسـلام و مسـوڵمانەتیی و كاری ئیســلامیی، لەبەر ڕۆشنایی قورئان و سـوننەتدا	چاپی یەك/٢٠٠٦	

تێبینی	بەرواری چاپ	كتێبەكان	ژ
	چاپی یەك / ٢٠٠٩	هاوپەیمانێتی لەبەر ڕۆشنایی قورئان‌و سوننەتدا	63
چاپی یەكەم بە دوو ئاڵقەی جیاوازو بە دوو ناوونیشانی جیاواز كراوە، بەم شێوەیە: **ئاڵقەی یەكەم**: بەڵگەكانی ئەوانەی بەشداریكردن لە هەڵبژاردن و پەرلەماندا بەشەرعی نازانن و هەڵوەشاندنەوەیان. **ئاڵقەی دووەم** : بەڵگەكانی ڕەوایی بەشداریكردن لە هەڵبژاردن و پەرلەماندا	چاپی یەك / ٢٠٠٩ چاپی دوو / ٢٠١٣	بەشدارییكردن لە هەڵبژاردن و پەرلەماندا، هەڵسەنگاندنێكی شەرعییانەو ژیرانە	64
وەرگێڕاوەتە سەر زمانی فارسیی	چاپی یەك/ ٢٠١٥ چاپی دوو/٢٠١٧	هەڵوەشاندنەوەی بیروڕاو ڕەفتارە پەڕگیرانەكانی ڕێكخراوی (داعش)	65
وەرگێڕاوەتە سەر زمانی فارسیی	چاپی یەك/٢٠١٥	با لادان‌و تاوانی پەڕگیران، بەرانبەر بە ئیسلام نەمانخاتە دوودڵیی‌و گومان	66
وەرگێڕاوەتە سەر زمانی فارسیی	چاپی یەك/ ٢٠١٥	پەڕگیریی: پێناسەی، نیشانەكانی پەڕگیران، هۆكارەكانی پەڕگیریی، شوێنەوارو دەرهاوێشتەكانی، چارەسەری	67

ژ	كتێبەكان	بەرواری چـاپ	تێبینی
	زنجیرەی بنەمـا شەرعییەكانی كۆمەڵی ئیسـلامیی		
68	ئاڵقەی یەكەم: بەڵگە شەرعیجیەكانی بنیاتنانی كۆمەڵی ئیسـلامیی	چاپی یەك / ٢٠٠١	
69	ئاڵقەی دووەمو سـێیەم: حوكمی لادانی خەلیفەو كاربەدەسـتانی مسـوڵمان لەكاتی لاریی و ستەمكارییدا	چاپی یەك / ٢٠٠١	
70	ئالـقەی چـوارەم : شێخ ئەبو بەصـیـرو هەڵسـەنگاندنێكی شـەرعی یانەو ژێرانەی فەتوانامەكەی	چاپی یەك / ٢٠٠١	
	وتاری كۆنگرەكانی كۆمەڵی ئیسـلامیی كوردسـتان		
71	كـارو پرۆژەی ئیسـلامییمان (وتاری كۆنگرەی یەكـەمی كۆمەڵی ئیسـلامیی)	چاپی یەك/٢٠٠٥ چاپی دوو/ ٢٠٠٦	
72	ڕاپۆرتی : ئیمانیی، فیكریی، سـیاسـیی كۆمەڵی ئیسـلامیی كوردسـتان (وتاری كۆنگرەی دووەمی كۆمەڵی ئیسـلامیی)	چاپی یەك/٢٠١٠	
73	چاوپێداگێڕانەوەیەكی بارودۆخی نێوخۆمانو واقیعی دەرەكییمان (وتاری كۆنگرەی سـێیەمی كۆمەڵی ئیسـلامیی)، ٣٠ /٥/ ٢٠١٥	چاپی یەك/٢٠١٦	

ژ	كتێبەكان	بەروارو چــاپ	تێبینی
	نەتەوایەتیی و مەســەلەی كورد		
74	كوردســتان بۆ ویران بووو چۆن ئاوەدان دەبێتەوە؟!	چاپی یەك / ١٩٨٩	
75	حوكمی گەڕانەوە ژێر نیـری گاغوت لـە ڕوانگەی ئیسـلامەوە	چاپی یەك/١٩٩٠ چاپی دوو/٢٠٠٥	
76	سـۆزی نەتەوایەتیی و بیری ناسـیۆنالیزم لە تەرازووی ئیسـلامدا	چاپی یەك/١٩٩٠ چاپی سێ/٢٠٠٥	
77	چارەســـەری كێشــەی كــورد لە نێوان ئیمانو پەرلـەماندا	چاپی یەك/١٩٩٢	
	ســـیاســەت و حوكمڕانیی		
78	چەند بابەتێكی سـیاسـی هاوچەرخ لـەبەر ڕۆشـنایی عەقـڵو وەحییدا	چاپی یەك / ٢٠١٠	
	مەوســـووعەی: ئیســـــلامو دەوڵــەتداریی، (٤ بەرگ)	چاپی یەك / ٢٠١٤ -٢٠١٦	
79	بەرگی یەكەم: قەوارەی سیاسیی لـەئیسلامدا: بەڵگەكانی پێویستبوونی، چۆنیەتی بنیاتنانی، سروشتو بناغەی فیكریی، پێناسەی چەند وشەو زاراوەیەك		
80	بەرگی دووەم: بنەمایەكانی سیستمی حوكمڕانیی لـەئیسلامدا		

ژ	كتێبەكان	بەرواروچــاپ	تێبینی
81	بەرگی سێیەم: (سێ دەستەڵاتەكان): یاسادانان جێبەجێ كردن دادوەریی		
82	بەرگی چوارەم: نا مسوڵمانان لە كۆمەڵگاو دەوڵەتی ئیسلامییدا		
83	ڕوانینێكی ئیسلامییانە بۆ واقیعی ئێستامان	چاپی یەك/٢٠١٧	
	ئافرەت و خێزان		
84	ئافرەتی مسـوڵمانی كورد مافە شەرعییەكانیو ئەركە گرنگەكانی	چاپی یەك / ٢٠٠٣	
85	مەوسـووعەی : ئــافرەتو خێزان لە سـایەی شــەریعـەتدا	بەرگی یەكەم چاپی یەك/٢٠٠٢ بەرگی یەكو دوو چــاپی سێ/٢٠١٣	
	مــێـــــــژوو		
86	پوختەی ژیاننامەی پێغەمبەری خوا صلی الله علیه وسلم، دەرسو پەندەكانی	چاپی یەك/٢٠٠٩ چاپی سێ/٢٠١٣	
87	چەند مەڵۆیەك لە خەرمانی تەمەنم (بیرەوەرییەكانم)، بەشی یەكەم	چاپی یەك/٢٠١٥	
	دیدارو گفتوگۆ		

تێبینی	بەروارو چاپ	كتێبەكان	ژ
	چاپی یەك/٢٠٠١ چاپی دوو/٢٠٠٤	سنووره قەدەغەكان مەشكێنن! (چاوپێكەوتنی دكتۆرحسين محمد عزيز)	88
وەرگێڕراوەتە سەر زمانی عەرەبی، هەروەها دوو تەرجەمەی فارسیشی كراوەو چاپو بڵاوكراوەتەوە، هەروەها بۆ زمانی ئینگلیزیش وەرگێڕراوەو چاوەڕێی چاپە	چاپی یەك / ٢٠٠٥ چاپی سێ/ ٢٠٠٩	ئەشكەنجەو زیندان، پێشمەرگەیەك بیستو دوو مانگ لە زیندانی داگیركەردا	89
	چاپی یەك / ٢٠١٠	گەنج لە چەمكە هەنووكەییەكاندا	90
		زنجیرەی بابەتە هەنوكەییەكان	
بۆ زمانی فارسییش وەرگێڕراوە	چاپی یەك/ ٢٠٠٦	گەنجەكانمان لە نێوان ڕەسەنایەتیو لاسایی كردنەوەدا (١)	91
	چاپی یەك / ٢٠٠٢ چاپی دوو/ ٢٠٠٦	با وریا بین ! داڕووخانی ڕەوشت كۆمەڵگاكەمان بەرەو هەڵدێر دەبات (٢)	92
	یەك / ٢٠٠٧ چاپی	بەدوورخستنەوەی ئافرەت لە ئیسلام چ زیانێك دەكەین ؟! (٣)	93
	چاپی یەك / ٢٠٠٧	چۆنیەتی بوونە پێشەنگو بنیاتنانی بنكەی جەماوەریی (٤)	94

تێبینی	بەرواروو چـاپ	كتێبەكان	ژ
	چاپی یەك / ٢٠٠٧	سـياسـەتی ئیسـلامیی و چەند ڕوونكـردنەوەیەك (٥)	95
بۆ زمانی فارسـییش وەرگێڕراوە	چاپی یەك / ٢٠٠٦	چەند بنەمایەكی گرنگی وتاربێژیی (٦)	96
	چاپی یەك / ٢٠٠٧	قوتابیانی زانیاری شەرعیی و چەند سـەرنج و ڕێنمایی یەك (٧)	97
	چاپی یەك / ٢٠٠٧	خوو ڕەوشتی بەرزو پەسـند سـەنگی مەحەكی مسـولّمانەتییە (٨)	98
بۆ زمانی فارسـییش وەرگێڕراوە	چاپی یەك / ٢٠٠٧	بانگەواز بۆ لای خودا چی یەو چۆنەو بە كێ دەكرێ؟ (٩)	99
	چاپی یەك / ٢٠٠٨	قوتابیان لـەم هەلو مەرجەدا، پێویسـتە چۆن بن و چی بكەن ؟! (١٠)	100
	چاپی یەك / ٢٠٠٨	واقیعی هەرێمی كوردسـتان ، دیدێكی ئیسـلامییانە (١١)	101
ئەم نامیلكـەیە بە(١٤) ئاڵقـە لـە ڕۆژنامەی (ڕۆژنامە)دا بلاوكراوەتەوە	چـاپی یەك/٢٠٠٩	سـروشـت و پایەكانی خێزان و مەسـەلەی چەندژنیی لە تەرازووی شەرع و عـەقـڵـدا (١٢)	102
	چاپی یەك / ٢٠١١	كاری ئیسـلامیی و ڕەواندنەوەی چەند تەمومژێـك (١٣)	103
	چاپی یەك/ ٢٠١١	حوكمی لە ئیسـلام هەڵگەڕانەوەو هەڵسـەنگاندنێك (١٤)	104

ژ	کتێبەکان	بەرواری چاپ	تێبینی
105	مەلای گەورەی کۆیەو تەفسیرەکەی‌و چەند سەرنجێك (١٥)	چاپی یەك / ٢٠١١	
106	لێکۆڵینەوەیەك لەبارەی : هەبوون‌و نەبوونی نەسخ لە قورئاندا (١٦)	چاپی یەك / ٢٠١٢	
107	تاقیکردنەوەی خوا بۆ بەندەکانی چی یەو چۆنە؟ (١٧)	چاپی یەك/ ٢٠٠٣ چاپی دوو/ ٢٠١٢	
108	ڕەوەندی کورد لە هەندەران‌و ئەرکی سەرشانی (١٨)	چاپی یەك / ٢٠١٢	
109	خاتوون مەلاژن : ئافرەتێکی هەڵکەوتوو و هاوسەرێکی ناوازە (١٩)	چاپی یەك / ٢٠١٢	
110	گەنج‌و قەیرانی ڕووحیی: هۆکار، شوێنەوار، چارەسەر (٢٠)	چاپی یەك ٢٠١٧	
111	ژیان لەسایەی ئیمانداو ڕەواندنەوەی گومانەکان (٢١)	چاپی یەك/ ٢٠١٧	
	کـتێـبـە عـەرەبیـیـەکـان		
	موسوعة : الإسلام كما يتجلّى في كتاب الله	ط الأولى/٢٠١٥	
112	کە لە چاپی یەکەمدا (٨) بەرگەو، لە چاپی دووەمیدا لە (١٢) کتێبدا دەبێ، بەم شێوەیە:		
113	الكتاب الأول: الإسلام: معرفة صحيحة بالخالق عز وجل والخلق	ط الثانية/٢٠١٦	

تێبینی	بەرواری چـاپ	کتێبەکان	ژ
	ط الثانية /٢٠١٧	الكتاب الثاني: تعريف الإيمان	114
	ط الثانية /٢٠١٧	الكتاب الثالث: الإيمان بالله تبارك وتعالى: الخالق الرب المالك الإله ذي الأسماء الحسنى والصفات العلى	115
	ط الثانية/٢٠١٧	الكتاب الرابع: الإيمان بالملائكة و بالجن	116
	ط الثانية/٢٠١٧	الكتاب الخامس: الإيمان بكتب الله الحكيم	117
	ط الثانية/٢٠١٧	الكتاب السادس: القرآن العظيم	118
		الكتاب السابع: الإيمان برسل الله تعالى وأنبيائه الكرام	119
		الكتاب الثامن: خاتم النبيين محمد صلى الله علية وسلم: موجز سيرته وبراهين نبوّته	120
		الكتاب التاسع: إهتداء الإنسان بهدى الله، أو الإلتزام الفردي بشريعة الله	121
		الكتاب العاشر: إلتزام المجتمع بشريعة الله تعالى	122
		الكتاب الحادي عشر: تطبيق المجتمع للشريعة و معالم الدولة في الإسلام	123
		الكتاب الثاني عشر: الإسلام: نظرة سديدة تجاه الناس وتعامل صحيح معهم	124

ژ	کتێبەکان	بەروارو چـاپ	تێبینی
125	نقض فكـرة التطـرف	ط الاولى/٢٠١٦ ط الثانية/ ٢٠١٧ (نقض التطرف ودحض أفكار المتطرفين)	
126	ضـيف و قضـية (مقابلة مع قنـاة العربية)	ط الأولى/٢٠٠٦	
127	لقاء خاص (مقابلـة مع قنـاة العـالم)	ط الأولى/٢٠٠٦	
128	حديث مختصر حول مايجري على الساحة العراقية	ط الأولى /٢٠١٦	
129	طريق الصلاح والسير الى الله / تزكية النفس في ضوء القران والسنة	ط الأولى/٢٠١٢	
130	أمير وراء القضبان	ط الأولى/ ٢٠٠٩	
131	مسائل عصرية رائجة	ط الثانية/٢٠١٤	
132	قواعد مهمة في التعامل الشرعي الحكيم مع المسائل الفرعية الخلافية	ط الأولى/ ٢٠١١	
133	علماء الإسلام من هم وماهي صفاتهم؟	ط الأولى/ ٢٠٠٥	
134	الاصول الشرعية والخطوط العامة للجماعة الإسلامية	ط الأولى/ ٢٠١٢	
135	كيف نتعامل مع الناس؟	ط الأولى/٢٠٠٢	
	ئەو کـتـێبانـەی لـەژێـر چاپـــن		
1	تەفســـــیری قورئانی بەرزو بەپێـز، بەرگی نـۆیـەم: ســوورەتی: (یونس)		

ژ	كتێبەكان	بەرواری چـاپ	تێبینی
2	تەفسـیـری قورئانی بەرزو بەپێـز، بەرگی دەیـەم: سـوورەتی: (هود)		
3	تەفسـیـری قورئانی بەرزو بەپێـز، بەرگی یـازدەیـەم: سـوورەتی: (یوسف)		
4	**مەوسووعەی: بیركردنەوەی ئیسلامیی لەنێوان وەحیی‌و واقیعدا**		
5	بەرگی یەكەم: ڕوونكردنەوەی چەمك‌و چییەت‌و چۆنیەتی بیركردنەوەی ئیسلامیی		
6	بەرگی دووەم: هێڵە گشتییەكانی ڕێبازی جەماوەری مسوڵمانان		
7	بەرگی سێیەم: تەوژمە فیكرییە سیاسییەكانی مێژووی مسوڵمانان		
8	بەرگی چوارەم: پایەكانی بیركردنەوەی ئیسلامیی		
9	بەرگی پێنجەم: چەند پرسێكی فیكریی هەنووكەیی جۆراوجۆر		
10	حوارات ساخنة حول قضايا راهنة، في ميادين الفكر والدعوة والإجتماع والسياسة		

نێوەرۆک